

Bib

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ
ΣΤΟΝ ΝΟΜΟ ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ
ΑΙΤΙΑ - ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ - ΜΕΣΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

Μετέχοντες Σπουδαστές

Βογδάνης Θεόδωρος

Κωσταρά Μορία

Μηλιόγκας Ιωάννης

Πτυχιακή για τη λήψη του πτυχίου στην Κοινωνική
Εργασία από το Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής
Επαγγελματών Υγείας και Πρόνοιας του Τεχνολογικού
Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Τ.Ε.Ι) Πάτρας

ΠΑΤΡΑ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1993

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	889
----------------------	-----

Η Επιτροπή για την Έγκριση της Πτυχιακής Εργασίας

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ:

Καθηγητής Εφαρμογών

Αλεξόπουλος Ανδρέας

Μέλη:

— Κωνίνα Γεωργίου
Καθηγήτρια Εφαρμογών

— Ρεββίνα Γαϊταάνι
Καθηγήτρια Εφαρμογών.

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Εχοντας ολοκληρώσει την πτυχιολογία μας εργασία, αισθανόμαστε την υποχρέωση να ευχαριστήσουμε όλους εκείνους, που μας βοήθησαν στην ολοκλήρωσή της. Αυτούς, που συμμετείχαν υλικά και ηθικά, ώστε να μπορέσουμε να κάνουμε πραγματικότητα τους στόχους μας, που συνεργάστηκαν μαζί μας και συντέλεσαν με τον τρόπο τους στην περάτωση του έργου μας.

Ιδιαίτερα θέλουμε να ευχαριστήσουμε τους γονείς μας για την κάθε είδους συμπαράστασή τους κι επίσης τον υπεύθυνο για την εκπόνηση της πτυχιολογίας μας εργασίας, καθηγητή κ. Ανδρέα Αλεξόπουλο, για τη συνεργασία που είχαμε μαζί του.

Σας ευχαριστούμε

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Σκοπός της μελέτης αυτής είναι μέσα από τη συλλογή στοιχείων, που σκιαγραφούν το πρόβλημα της υπογεννητικότητας στην Ελλάδα και ειδικότερα στον νομό Αιτωλοακαρνανίας, να μην παρουσιαστεί το συγκεκριμένο πρόβλημα αποκομμένο από τις αιτίες ή τις συνέπειές του αλλά σφαιρικά και σε βάθος.

Η αναφορά μας στους πιο πάνω τομείς πιστεύουμε ότι είναι αναγκαία γιατί συνδέεται, όχι μόνο με την κατανόηση του φαινομένου της υπογεννητικότητας αλλά και με τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για να μπορέσει η χώρα να ξεπεράσει την δημογραφική γήρανση.

Για την καλύτερη κατανόηση του δημογραφικού προβλήματος, των αιτιών του, των συνεπειών και των ήδη υπάρχοντων μέτρων, πραγματοποιήσαμε δειγματοληπτική έρευνα στο Ν.Αιτωλοακαρνανίας για να έχουμε μια πιο εμπειριστατωμένη άποψη της κατάστασης στο νομό.

Για την επίτευξη του σκοπού της έρευνας χρειάστηκε να προσεγγίσουμε κατοίκους του νομού Αιτωλοακαρνανίας από αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές.

Σαν μέσο έρευνας, χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο. Από τις απαντήσεις που πήραμε, προσπαθήσαμε να κάνουμε σύγκριση και αντιπαράθεση με

το θεωρητικό υλικό που είχαμε και να δούμε τη σχέση του με αυτά που αναφέρει το δείγμα.

Τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την μελέτη μας κρούουν τον κώδωνα κινδύνου για την τωρινή δημογραφική κατάσταση καθώς και για τις διαγραφόμενες μελλοντικές εξελίξεις. Ο συνολικός πληθυσμός συνεχώς μειώνεται, η υπογεννητικότητα αυξάνεται, ο δείκτης γήρασης μεγαλώνει.

Ο νομός Αιτωλοακαρνανίας ακολουθεί την μειωτική πορεία της υπόλοιπης Ελλάδας χωρίς όμως να αντιμετωπίζει μεμέγιστο πρόβλημα υπογεννητικότητας.

Κρίνεται απαραίτητη η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών για όλες τις πλευρές του δημογραφικού προβλήματος της χώρας αλλά και μεμονωμένα κάθε νομού. Παράλληλα η Πολιτεία πρέπει να θεσπίσει μέτρα για την ενίσχυση της γεννητικότητας και συνειδητοποίησης από το μέσο πολίτη της δραματικότητας της κατάστασης.

Ελπίζουμε ότι η μελέτη μας μέσα από την παρουσίαση, εξέταση του δημογραφικού προβλήματος, θα συμβάλει στην προσπάθεια για ενημέρωση των ατόμων και θα βοηθήσει στην αποφυγή του αφανισμού του Έθνους.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ

Πίνακας 1: Εξέλιξη της κατανομής του πληθυσμού της Ελλάδας κατά την τελευταία εκατονταετία, σελ.

Πίνακας 2: Ρυθμός γηράσκσεως (% μέση ετήσια μεταβολή) στις χώρες της Ευρώπης, σελ.

Πίνακας 3: Γεννήσεις ζώντων στα 10 μεγάλα γεωγραφικά διαμερίσματα, σελ.

Πίνακας 4: Συντελεστές γονιμότητας κατά ηλικία και συντελεστές ολικής γονιμότητας τα τελευταία χρόνια, σελ.

Πίνακας 5: Τιμές του τυποποιημένου συντελεστή θνησιμότητας σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης μετά το 1968, σελ.

Πίνακας 6: Έλληνες μετανάστες στη Δ.Γερμανία, σελ.

Πίνακας 7: Εσωτερικές μετακινήσεις στην Ελλάδα κατά την πενταετία 1976-81 (x1000), σελ.

Πίνακας 8: Εξέλιξη του δείκτη ολικής γονιμότητας στις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες κατά την περίοδο 1950 - 1985, σελ.

Πίνακας 9: Εξέλιξη του δείκτη ολικής γονιμότητας στις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες κατά την περίοδο 1980-1987, σελ.

Πίνακας 10: Η γεννητικότητα στην Ελλάδα, τη Μακεδονία και τη Θράκη, σελ.

Πίνακας 11: Οι ακαθόριστοι (ΑΣΑ), οι καθαροί (ΚΣΑ) συννελεστές αυξησεως, ο δείκτης (r) της φυσικής αυξησεως και η μέση ηλικία των μητρων κατά την τεκτογονία (κ), σελ.

Πίνακας 12: Φυσική κίνηση του πληθυσμού του ν.Αιτωλ/νίας κατά την εικοσαετία 1961-1981, σελ.

Πίνακας 13: Δημογραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά πληθυσμού μεταξύ του συνολου της χώρας και του ν.Αιτωλ/νίας, σελ.

Πίνακας 14: Νομοί μείωσης πληθυσμού και καθαρή εξόδου 1961-1971 και 1971-1981, σελ.

(σελ. 78 του βιβλ. ΚΕΠΕ)

Πίνακας 15: Πραγματικός πληθυσμός ν.Αιτωλ/νίας κατά επαρχίες, σελ.

Πίνακας 16: Εξέλιξη των δεικτών γεννητικότητας και θνησιμότητας του ν.Αιτωλ/νίας και την εικοσαετία 1961-1981, σελ.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	σελ.
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ	I
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	II
ΠΙΝΑΚΕΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ	VI
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1</u>	
- ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
- ΣΚΟΠΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	4
- ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ	6
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2</u>	
ΜΕΡΟΣ Α:	10
ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΑΛΛΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	10
- ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1821-1950	10
- Η ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑΕΤΙΑ 1951-1980	10
- ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ - ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑ - <u>ΘΝΗΣΙΜΟΤΗΤΑ</u> - ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ:	14

A. ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ - ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑ	14
B. ΘΝΗΣΙΜΟΤΗΤΑ	15
Γ. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ	16
- ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗ ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑ	20
- ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗ ΘΝΗΣΙΜΟΤΗΤΑ	24
- ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	
- ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	27
- Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	31

ΜΕΡΟΣ Β:

ΕΙΔΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ Ν.ΑΙΤΩΛ/ΝΙΑΣ	40
- ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	
ΚΑΤΑΝΟΜΗ, ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΦΘΩΡΩΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	40
- ΦΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	
ΓΑΜΟΙ-ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ-ΘΑΝΑΤΟΙ	
ΦΥΣΙΚΗ ΑΥΞΗΣΗ ΚΑΙ ΓΗΡΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	42
- ΜΕΓΕΘΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΑ	44
- ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗ ΑΥΞΗΣΗ	
Ο Ν.ΑΙΤΩΛ/ΝΙΑΣ - ΝΟΜΟΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	46
- ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ-ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ	
ΒΑΘΜΟΣ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	48
- ΦΥΣΙΚΗ ΑΥΞΗΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	
ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΥ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΘΝΗΣΙΜΟΤΗΤΑΣ	51

	σελ
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3</u>	55
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	55
- ΔΙΑΣΤΡΩΜΑΤΩΣΗ	
- ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	65
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4</u>	
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	69
- ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ	72
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5</u>	
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	87
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α	108
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β	125
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ	136
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ	147
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	165

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η οικονομική ανάπτυξη οπωσδήποτε προχωρεί, η κοινωνική κόπωση χαλαρεί, η δημογραφική βρίσκεται στην παρακμή. Ζούμε σε μία κοινωνία πάνω σ' ένα συγκεκριμένο χώρο με τον οποίο έχουμε συνδέσει την ύπαρξή μας και την ύπαρξη αυτών που θα μας διαδεχθούν. Η ποιοτική όνoδος της κοινωνίας επηρεάζεται άμεσα από την αύξηση του αριθμού των ανθρώπων και αυτό γιατί αποτελούν ζωτική δύναμη.

Αποτελεί πλέον επιτακτική ανάγκη η διερεύνηση των πληθυσμιακών εξελίξεων και τούτο διότι οι ήδη υφιστάμενες αλλαγές αλλά και οι άμεσα μελλοντικές αναμενόμενες μεταβολές των φυσικών παράγοντων συγκλίνουν στο να διατυπώσει κανείς την άποψη ότι το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας αποτελεί το κυριότερο διαρθρωτικό πρόβλημα της χώρας αυτής. Μπορεί να μην έχει γίνει εμφανές σήμερα το σύνολο των επιπτώσεων και να μην έχουν αντιληφθεί ακόμη και οι ιθύνοντες και οι ειδικοί την έκταση του προβλήματος. Οι διαγραφόμενες όμως προοπτικές που αφορούν τις πληθυσμιακές εξελίξεις ενέχουν σοβαροτάτου βαθμού διαφοροποιήσεις που δεν αφήνουν περιθώρια αμφιβολιών για την έκταση του φαινομένου και που δεν έχουν προηγούμενο στα Ελληνικά δημογραφικά χρονικά.

Η παρούσα μελέτη αποτελεί μιά συμβολή στη διερεύνηση του φαινομένου της υπογεννητικότητας του ν.Αιτωλοακαρνανίας σε σχέση με την εξελισσόμενη δημογραφική κατάσταση της Ελλάδας. Βασιζόμενοι στα στατιστικά στοιχεία και σχετικά συγγράμματα, εξετάσαμε τους παράγοντες κοινωνικούς, οικονομικούς, πολιτικούς, δημογραφικούς που συμβάλουν στην δημογραφική διαλίσθηση της χώρας και του ν.Αιτωλ/νίας.

Θα ήταν αναπόφευκτο να μην εξετάσουμε και τις συνέπειες τις οποίες οι παράγοντες αυτοί δημιουργούν και που επηρεάζουν κάθε πτυχή της ανθρώπινης ζωής. Ανάλογα με την παρούσα δημογραφική κατάσταση έχει διαμορφωθεί δημογραφική πολιτική που περιλαμβάνει μέτρα για την αντιμετώπιση του φαινομένου της υπογεννητικότητας τα οποία προσπαθήσαμε να κρίνουμε πόσο ικανοποιητικά είναι. Τέλος δε, αναγκαίο ήταν να αναφερθούμε στις μελλοντικές δημογραφικές εξελίξεις οι οποίες είναι δυσόλωνες.

Το τελευταίο και από τα πλέον βασικά κομμάτια της μελέτης μας αποτέλεσε η πραγματοποίηση δειγματοληπτικής έρευνας που κάλυπτε όσο ήταν δυνατόν περιεκτικότερα τα όσα προηγούμενα αναφέραμε. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο νομό Αιτω/νίας και μας βοήθησε στο να έχουμε μια πιο εμπειριστατωμένη άποψη για την ήδη διαμορφωμένη

κατάσταση στο νομό.

Το γενικότερο συμπέρασμα που προκύπτει από την διερεύνηση του φαινομένου είναι η δυσμενής πληθυσμιακή εξέλιξη που πηγάζει από την υπέρμετρη μείωση της γονιμότητας και που ουσιαστικά συμβάλλει στην αύξηση της γηράσκουσας του νομού και γενικότερα της χώρας. Σε τελική ανάλυση θα μπορούσαμε να πούμε ότι το φαινόμενο είναι πρωτοφανές για τη σύγχρονη ελληνική κοινωνία αφού χαρακτηρίζει το σύνολο του πληθυσμού που στο παρελθόν βρισκόταν σε δημογραφική άνθηση.

ΣΚΟΠΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Με την παρούσα εργασία μας θελήσαμε να μελετήσουμε και να διερευνήσουμε ένα θέμα που ενώ θεωρείται το οξυτερο και απειλητικότερο για τον τόπο μας, ωστόσο δεν τυγχάνει της ανάλογης προσοχής τόσο από την πολιτεία όσο και από τον απλό πολίτη. Το θέμα αυτό είναι το δημογραφικό πρόβλημα που απασχολεί την χώρα μας και συγκεκριμένα επικεντρώσαμε την μελέτη μας στο δημογραφικό πρόβλημα του νομού Αιτωλ/νίας.

Σκοπεύουμε τόσο στη γνωριμία με το όλο θέμα από τα υπάρχοντα στοιχεία όσο και στη συγκριτική μελέτη μέσα από στοιχεία που θα προσπαθήσουμε να "φέρουμε στην επιφάνεια".

Ετσι, πιο συγκεκριμένα στοχεύουμε:

1) Στην καταγραφή βιβλιογραφικού υλικού και στατιστικών μελετών που υπάρχουν τόσο για την Ελλάδα όσο και για το νομό Αιτωλοακαρνανίας. Η καταγραφή αυτή θα αναφέρεται στα αίτια, στις συνέπειες του δημογραφικού προβλήματος, στην πολιτική που ακολουθείται για την επίλυσή του καθώς και στην προβλεπόμενη μελλοντική του εξέλιξη.

2) Στην εντόπιση των ομοιοτήτων ή διαφορών που υπάρχουν όσον αφορά το δημογραφικό πρόβλημα ανάμεσα

στο νομό Αιτωλ/νίας και στην υπόλοιπη Ελλάδα με σκοπό τη σύγκριση.

3) Στην συγκέντρωση στοιχείων μέσω ερωτηματολογίου που θα απευθύνεται στον πληθυσμό του νομού Αιτωλ/νίας και το οποίο θα μας καταστήσει ικανούς να γνωρίσουμε την άποψη του κοινού για το δημογραφικό πρόβλημα του νομού.

Τον παραπάνω σκοπό μας και τους επιμέρους στόχους μας θα προσπαθήσουμε να περατώσουμε μέσα από τα κεφάλαια που θα ακολουθήσουν στη μελέτη μας.

ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ (σύμφωνα με την ΕΣΥΕ)

- Πληθυσμός: είναι το σύνολο των κατοίκων μιάς περιοχής μια δεδομένη στιγμή η περίοδο.

- Πραγματικός πληθυσμός: Είναι αυτός που βρίσκεται σε μιά περιοχή κατά την ημέρα της απογραφής, είτε κατοικεί μόνιμα εκεί, είτε διαμένει προσωρινά.

- Φυσική αύξηση (ή μείωση) πληθυσμού: είναι το αλγεβρικό άθροισμα της τιμής της γεννητικότητας και της θνησιμότητας τους.

δηλ. Φυσική αύξηση (ή μείωση) =

= (+) Γεννητικότητα + (-) Θνησιμότητα.

- Οικονομικό ενεργό πληθυσμός: είναι το σύνολο του πληθυσμού που εργάζεται και που προσφέρεται για εργασία.

- Αντικατάσταση γενεών: είναι ένα επίπεδο γονιμότητας στα πλαίσια του οποίου η καθαρή αναπορογωγή είναι ίση με 100%.

Τότε ο αριθμός των κοριτσιών στην γενιά των παιδιών είναι ίση με τον αριθμό των γυναικών στη γενιά των γονέων αν λάβουμε υπ' όψη την κατάσταση της θνησιμότητας.

- Οξείκτης αντικατάστασης: φανερώνει τον αριθμό των νέων ηλικίας 10-14 ετών προς ένα άτομο ηλικίας

60-64 ετών.

- Μέσος αριθμός παιδιών ανά γυναίκα: είναι ο αριθμός των γεννήσεων ζωντανών παιδιών ανά γυναίκα στην αναπαραγωγική ηλικία των 15 έως 49 ετών.

- Γεννητικότητα: αναφέρεται στη συχνότητα με την οποία σημειώνονται γεννήσεις ζώντων σε ένα πληθυσμό κατά τη διάρκεια μιάς χρονικής περιόδου.

- Ακαθόριστο ποσοστό γεννητικότητας: εκφράζει τις γεννήσεις ζωντανών παιδιών σε 1.000 κατοίκους.

- Γονιμότητα: δηλώνει την αναπαραγωγική δραστηριότητα του γυναικείου πληθυσμού ηλικίας 15-49 ετών (αναπαραγωγική περίοδος).

- Γαμηλιότητα: ονομάζουμε την συχνότητα γάμων επί 1.000 κατοίκων

Η γαμηλιότητα βρίσκεται από τον τύπο:

γάμοι έτους X

ΓΑΜΗΛΙΟΤΗΤΑ= -----x1000

μέσος πληθυσμός έτους

- Δείκτης διαζυγίων: εκφράζει το ετήσιο ποσοστό διαζυγίων σε 100 γάμους.

- Νοικοκυριό: συνιστά, α) κάθε άτομο που ζει μόνο του και β) δύο ή περισσότερα άτομα που είναι ή δεν είναι συγγενείς που ζουν και τρώνε μαζί.

- Θνησιμότητα: είναι η διαδικασία της φυσιολογικής φθοράς του πληθυσμού και υποδηλώνει τη

συχνότητα με την οποία εμφανίζεται ένα φυσιολογικό γεγονός, ο θάνατος, σ' ένα κοινωνικό σύνολο σε μία χρονική περίοδο.

Η θνησιμότητα υπολογίζεται από τον αδρό δείκτη θνησιμότητας, ο οποίος εκφράζει την αναλογία των θανάτων ενός έτους σε 1.000 κατοίκους και βρίσκεται από τον τύπο:

$$\text{Αδρός δείκτης θνησιμότητας} = \frac{\text{Θάνατοι έτους } \times}{\text{πληθ. 30 Ιουνίου έτους } \times} \times 1000$$

- Δημογραφική γήρανση: εκφράζει την αναλογία των ηλικιωμένων πάνω από 60 ή 65 ετών στο σύνολο του πληθυσμού.

- Δείκτης γύρανης: μας δίνει την αναλογία των συντηρουμένων γερόντων προς τους συντηρούμενους νεους και βρίσκεται από τον τύπο:

$$\text{ΔΕΙΚΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ} = \frac{\text{πληθυσμός 65 ετών και άνω}}{\text{πληθυσμός 0-15 ετών}} \times 100$$

- Μετανάστευση: είναι η μόνιμη ή προσωρινή μεταβολή του τόπου εγκατάστασης ενός ατόμου ή ενός συνόλου.

- Εσωτερική μετανάστευση: είναι η κίνηση από

έναν οικισμό σε έναν άλλο μέσα στα όρια του ίδιου του κράτους.

- Εξωτερική μετανάστευση: είναι η κίνηση από ένα κράτος προς άλλο.

- Αποδημία: είναι η αναχώρηση από την περιοχή εγκατάστασης (κράτος ή οικισμό).

- Πολινοστήση ή επαναπατρισμός: δηλώνουν την επιστροφή ατόμων ή κοινωνικών συνόλων στη γενέτειρα ή τον τόπο καταγωγής.

- Πολύτεκνος: είναι α) ο γονέας που έχει τέσσερα τουλάχιστον παιδιά, β) η μητέρα χωρίς σύζυγο, εφόσον έχει τρία παιδιά, γ) ο πατέρας ο οποίος είναι ανίκανος για εργασία ή είναι ανάπηρος πολέμου με αναπηρία τουλάχιστον 70% εφόσον έχει τρία παιδιά.

- Άνεργος: είναι αυτός που επιθυμεί να εργαστεί με τους ισχύοντες στην αγορά νόμους και δεν βρίσκει ανάλογη εργασία.

- Δημογραφική πολιτική: εννοούμε τα μέτρα εκείνα που αναφέρονται κατά κύριο λόγο, στο μέγεθος, στη δομή, στην σύνθεση και στη κατανομή του πληθυσμού μιάς κοινωνίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΜΕΡΟΣ Α

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΑΛΛΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

1. Δημογραφικά δεδομένα για την περίοδο 1821-1950

Η πρώτη απογραφή του 1828 προσδιόρισε έναν πληθυσμό αποτελούμενο μόνο από 753 χιλ. άτομα που κατοικούσαν στον περιορισμένο γεωγραφικό χώρο της Πελοποννήσου και της Στερεάς Ελλάδας. Μιά εκτίμηση με βάση τα δεδομένα αυτής της απογραφής έδωσε 939.000 άτομα κατά την έναρξη της επανάστασης του 1821. Η περίοδος αυτή θεωρείται και η αφετηρία της εξελίξεως του πληθυσμού της χώρας.

Καθ' όλη τη διάρκεια του περασμένου αιώνα μέχρι και τις αρχές του 20ου, ο πληθυσμός της χώρας διήνυσε την πρώτη δημογραφική φάση, που διακρίθηκε από μία υψηλή γεννητικότητα (30 γεννήσεις σε 1.000 κατοίκους) και συγχρόνως από μία αρκετά υψηλή θνησιμότητα (άνω των 20 θανάτων σε 1.000 κατοίκους). Η διαφορά μεταξύ των δύο φυσικών παραγόντων άφησε αρκετά περιθώρια για την αύξηση του πληθυσμού που ήταν όμως μικρή σε απόλυτους αριθμούς, λόγω του μικρού πληθυσμιακού μεγέθους (Τζιαφέτας, 1990 το δημογραφικό πρόβλημα της

Ελλάδας. Η σημερινή κατάσταση και η προοπτική των εξελίξεων).

Από δημογραφικής πλευρά είχαμε έναν αρκετά αραιοκατοικημένο χώρο που μόλις στις αρχές του εικοστού αιώνα έφτασε τους 40 κατοίκους ανά τετραγ. χιλιόμετρο.

Το 1940 ο πληθυσμός της χώρας είχε αγροτικό κυρίως χαρακτήρα αλλά συγχρόνως διάκρίνεται για τάσεις δυναμικής εξέλιξης, καθόσον οι συντελεστές γεννητικότητας και θνησιμότητας ήταν 24,5 και 20,8 αντίστοιχα.

Την εξέλιξη αυτή ανέκοψαν τα πολιτικά γεγονότα της δεκαετίας 1940-1950 που εκτός από τις απώλειες που δημιούργησαν, συνήργησαν στη δημιουργία ενός νέου κοινωνικού κλίματος.

Διατυπώθηκαν ήδη απόψεις (Κοτζαμάνης, 1989) ότι τα πολιτικά γεγονότα αυτής της περιόδου και ιδίως τα πολιτικά μέτρα για την υποχρεωτική μετακίνηση του πληθυσμού των απομονωμένων χωριών στα κεφαλοχώρια και τα αστικά κέντρα, δημιούργησαν τα κοινωνικά ερείσματα για τη μεγάλη πληθυσμιακή κινητικότητα που παρατηρήθηκε μετά το 1950.

2. Η συνολική εξέλιξη του πληθυσμού κατά την τριακο-
νταετία 1950-1980.

Το 1950 η Ελλάδα είχε ήδη ένα δημογραφικό ώριμο πληθυσμό, καθόσον το ποσοστό ατόμων σε παραγωγική ηλικία ήταν 64,4%, ο δείκτης εξαρτήσεως 55,2% και ο δείκτης γηράνσεως 23,4% αρκετά μικρότερος από την οριστική τιμή 30 (πιν.1). Ο πληθυσμός αυτός στήριξε την οικονομική ανάπτυξη της χώρας κατά τη διάρκεια της επόμενης τριακονταετίας. Προπάντων δε άντεξε στο δεύτερο μεγάλο μεταναστευτικό κύμα προς τις χώρες της Δ.Ευρώπης που σημειώθηκε κατά την ίδια χρονική περίοδο. Το κύμα αυτό, μπορεί να λεχθεί χωρίς επιφυλάξεις, όπως άλλωστε είναι σφόδρα διαπιστωμένο, έπληξε ιδιαίτέρως τις ακριτικές, ορεινές και κυρίως αγροτικές περιοχές της χώρας, που σε ορισμένες περιπτώσεις κατέρρευσαν δημογραφικά (Τζιαφέτας, 1990).

Η έκταση της γηράνσεως προσδιορίζεται εύκολα από τα στοιχεία του πίνακα 1, με βάση τις παρατηρούμενες μεταβολές των κατανομών του πληθυσμού κατά κλιμάκια ηλικιών και ιδίως του ποσοστού των ηλικιωμένων ατόμων άνω των 65 ετών. Ενώ το 1951 οι ηλικιωμένοι ήταν 500.000 περίπου το 1981 ανήλθαν σε 1250 χιλ. Έτσι, ο δείκτης γηράνσεως από 23,4 υπερδιπλασιάστηκε φτάνοντας το 1981 στην τιμή 54,7. Με τα δεδομένα αυτά ο πληθυσμός της χώρας χαρακτηρίζεται σήμερα δημογραφικά γηρασμένος καθόσον το ποσοστό των ατόμων

σε παραγωγική ηλικία είναι 63,6% ο δείκτης εξαρτήσεως 56,7 και ο δείκτης γηράσεως (54,7) ξεπερνά κατά πολύ την οριστική τιμή 30, κατά το 1981.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο ρυθμός γηράσεως της Ελλάδος είναι ο υψηλότερος από όλες τις χώρες της Δ.Ευρώπης όπως προκύπτει από τον πίνακα 2.

Στην αύξηση της γηράσεως του πληθυσμού της χώρας συνέβαλε αφ'ενός η αστυφιλία και αφ'ετέρου η εξωτερική μετανάστευση που δημιούργησε στη χώρα ένα καθαρό έλλειμμα 374.000 ατόμων, κυρίως από τα νέα παραγωγικά κλιμάκια των ηλικιών. Η αστυφιλία συνέβαλε στη γήρανση με τη μείωση της γονιμότητας των μετακινήθων ατόμων προς τα αστικά κέντρα, καθώς οι μετακινήθοντες προσαρμόστηκαν στις συνθήκες και τα έθιμα των αστικών περιοχών. Το μέγεθος της εσωτερικής μετανάστευσης προκύπτει ομέσως από την αύξηση του πληθυσμού που κατοικεί στις αστικές περιοχές και που έφθασε να είναι το 58,1% το 1981 (πίνακας 1).

Η εξωτερική μετανάστευση αποστέρησε τη χώρα από νέα κυρίως άτομα που, ακόμα και αν παλιννοστήσουν, θα βρίσκονταν πλέον σε μη γόνιμη ηλικία. Να σημειωθεί ότι ενώ κατά τη δεκαετία 1951-1960 η Ελλάδα είχε μιά απώλεια 211.000 ατόμων και τη δεκαετία 1961-1970 435.000 ατόμων, την τελευταίον δεκαετία 1971-1980

σημειώθηκε μια υπεραχθή των παλιονοστούντων που ανήλθε σε 272.000 άτομα.

(Τζιοφέτας, 1990).

Γεννητικότητα-Γονιμότητα-Θνησιμότητα-Μετανάστευση

Α. Γεννητικότητα - Γονιμότητα.

Οι γεννήσεις παρέμειναν σχεδόν σταθερές, σε απολυτους αριθμούς, καθ'όλη τη διάρκεια της τριακονταετίας 1951-1980, κατά μέσο όρο 148.000 ετησίως, με δύο μικρές εξάρσεις το 1959 και το 1967-68. Μετά το 1981 άρχισε μια ταχύτατη μείωση των γεννήσεων που έφτασαν να είναι το 1987 μόνο 106.000 (πιν.3). Το γεγονός αυτό δεν ήταν ξαφνικό, αλλά απότοκος της προσαρμογής του πληθυσμού της χώρας στα νέα κοινωνικά, οικονομικά, πολιτιστικά και ψυχολογικά ακόμα δεδομένα που κυριαρχούν πλέον και στην Ελλάδα (Τζιοφέτας 1990).

Η μείωση της γεννητικότητας είναι σχεδόν ομοιόμορφη σε όλες τις γεωγραφικές περιοχές της χώρας με εξαίρεση ίσως την Κρήτη και τη Θράκη, λόγω της παρουσίας της μουσουλμανικής μειονότητας (πινακας 3).

Μια καλύτερη εικόνα των μεταβολών της φυσικής αναπαραγωγής του πληθυσμού δίνει ο Συντελεστής Ολικής Γονιμότητας (ΣΟΓ=μέσος αριθμός παιδιών ανά γυναίκα

σε αναπαραγωγική ηλικία) που ενώ για το σύνολο της χώρας παρέμεινε σχεδόν σταθερός μέχρι το 1980, αμέσως μετά μειώθηκε υπέρμετρα φτάνοντας το 1988 να είναι μόνο 1,53 παιδιά ανά γυναίκα. Να σημειωθεί ότι για την αντικατάσταση σήμερα των γενεών απαιτούνται 2,1 παιδιά ανά γυναίκα σε αναπαραγωγική ηλικία.

Σημαντική διαφοροποίηση υπάρχει στις τιμές του δείκτη μεταξύ των αστικών και αγροτικών (μη αστικών) περιοχών, που αντανακλά τη γήρανση του αγροτικού πληθυσμού και την ως εκ τούτου αποστέρηση της "τροφοδοτικής δεξαμενής" του πληθυσμού της χώρας, όπως ευφθέστατα χαρακτηρίστηκε ο αγροτικός πληθυσμός. Να σημειωθεί ότι το 1950 ο ΣΟΓ ήταν 1,71 στις αστικές περιοχές και 3,17 στις αγροτικές. Το 1980 ήταν 2,15 και 2,20 αντίστοιχα και το 1985 1,56 και 1,87 (πιν.4). Η διαφοροποίηση είναι σημαντικότερη αν ληφθούν υπόψη τα δεδομένα για τη γονιμότητα του πληθυσμού στις διάφορες γεωγραφικές περιοχές της χώρας, όπου σε ορισμένες (πχ. τα νησιά του Αν.Αιγαίου και του Ιονίου) η διαφορά φτάνει και το 20% σε σχέση με το συνολικό μέσο όρο.

B. Θνησιμότητα.

Οι θάνατοι αυξήθηκαν σταδιακά σε απόλυτους αριθμούς καθ'όλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής

περιόδου στην Ελλάδα, λόγω της συνεχούς γηράσκσεως του πληθυσμού. Έτσι, από 57.000 το 1952 έφτασαν τις 87.000 το 1980 και τις 95.000 το 1987.

Ο Ακαθάριστος Συντελεστής θνησιμότητας (ΑΣΒ=αριθμός θανάτων ανά 1.000 κατοίκους) δίνει ένα μέρος της εκδήλωσης του φαινομένου, έχοντας την τιμή 6,90 το 1952, 7,61 το 1961 8,36 το 1971 και 8,86 το 1981.

Καλύτερη εικόνα για τη θνησιμότητα του πληθυσμού της χώρας δίνει ο ανοιγμένος ή τυποποιημένος Συντελεστής θνησιμότητας (ΤΣΘ) (Τζιαφέτας 1988 και Σιάμπος 1983). Με βάση τον τυποποιημένο πληθυσμό του 1971 βρέθηκε ότι ο ΤΣΘ είχε την τιμή 10,0 το 1950, 9,2 το 1961, 8,4 το 1971 και 7,7 το 1981.

Όπως προκύπτει και από τα δεδομένα (πίν.5) το επίπεδο θνησιμότητας της χώρας είναι από τα καλύτερα παγκοσμίως. Να σημειωθεί ότι οι τιμές του ΑΣΒ για τον παγκόσμιο πληθυσμό είναι 11, για τις αναπτυγμένες χώρες 10 και για όλες τις χώρες της Ευρώπης, με εξαίρεση ίσως την Ισλανδία, την Ισπανία και την Ιρλανδία, είναι μεγαλύτερες από την τιμή που έχει στην Ελλάδα.

Γ. Μετανάστευση.

Η εξωτερική μετανάστευση και η αστυφιλία

3

αποτελέσαν σημαντικότετους παράγοντες που επηρέασαν την πληθυσμιακή εξέλιξη κατά την τριακονταετή μεταπολεμική περίοδο. Η εξωτερική μετανάστευση δημιούργησε, όπως ήδη προαναφέραμε, ένα καθαρό ελλειμμα 374.000 ατόμων, ενώ επηρέασε ουσιαστικά την αναπαραγωγή του πληθυσμού, επειδή αποστέρησε τη χώρα από ένα μεγάλο αριθμό (άνω του 1.000.000) νέων ατόμων.

Η οστφυιλία, από το άλλο μέρος, δημιούργησε ευνοϊκό κλίμα για τη μείωση της γονιμότητας ενώ συνέβαλε ουσιαστικά στην ανακατανομή του πληθυσμού (Τζιαφέτας 1990).

Το πρόβλημα της συλλογής στατιστικών στοιχείων για τη μετανάστευση και ιδίως για τους Έλληνες μετανάστες παραμένει άλυτο. Το κυριότερο αίτιο για την αδυναμία επιλύσεως του προβλήματος, αποτελεί το νομικό καθεστώς που ισχύει στην Ελλάδα, καθόσον από το Σεπτέμβριο του 1977, για πολιτικούς λόγους, δεν επιτρέπεται η συλλογή στατιστικών δεδομένων που αφορούν τους μετακινούμενους Έλληνες προς το εξωτερικό.

Ως σχετικά αξιόπιστες πηγές για τα στατιστικά δεδομένα στην Δ.Ευρώπη μπορούν να ληφθούν τα δημοσιευμένα στοιχεία του SOPENI και οι εκδόσεις του Statistisches Bundesamt της Δ.Γερμανίας, στην οποία

βρίσκεται η πλειονότητα (80%) των Ελλήνων μεταναστών. Θα πρέπει να επισημανθεί το γεγονός ότι τα σχετικά αξιόπιστα στοιχεία της Διεθνούς Διακρατικής Επιτροπής (ICM) αναφέρονται στους έχοντες άδεια μεταναστεύσεως προς τις χώρες της Δ.Ευρώπης.

Είναι αναγκαίο να αναφερθούν ορισμένα επιμέρους στοιχεία των Ελλήνων μεταναστών στη Δ.Ευρώπη και ιδίως στη Δ.Γερμανία. Στον πίνακα 6 παρατίθενται ορισμένα διαχρονικά στοιχεία για το σύνολο των Ελλήνων μεταναστών στη Δ.Γερμανία μέχρι το 1984, που από τότε θεωρείται ότι μένουν σχεδόν σταθερά σε απόλυτους αριθμούς, επειδή η μετανάστευση έχει περιέλθει σε κατάσταση τριβής.

Για την απόδειξη της επαγγελματικής και χωρικής διαφοροποίησης του μεταναστευτικού ρεύματος από την Ελλάδα προς το εξωτερικό, μπορούν να χρησιμοποιηθούν τα στοιχεία που δημοσίευσε η ΕΣΥΕ μέχρι το 1977. Από τα δεδομένα αυτά προκύπτουν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

Το μέγιστο ποσοστό (52,5%) των μεταναστών προς το εξωτερικό προέρχεται πλέον από τις αστικές περιοχές στο τέλος της περιόδου. Το υπόλοιπο ποσοστό προέρχεται από τις ημιαστικές (8,2%) και τις αγροτικές περιοχές (39,3%). Τα δεδομένα αυτά είναι αποτελέσματα της μακροχρόνιας διαδικασίας που άρχισε

από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, και² η οποία οδήγησε τελικά σε πλήρη αντίστροφή του μεταναστευτικού ρεύματος που ακόμα και το 1971 προερχόταν από τις αγροτικές περιοχές (53,3%). Έτσι, το μεταναστευτικό ρεύμα, πέφτοντας σε μία κατάσταση τριβής, τείνει να εξομοιώσει την κατανομή του προς αυτή του συνολικού πληθυσμού, ως προς το χώρο προελεύσεως των μεταναστών. Το γεγονός αυτό πιστοποιείται και από την επαγγελματική ενασχόληση των μεταναστών, όπου το ποσοστό των απασχολούμενων σε γεωργικά επαγγέλματα ήταν 19,3% το 1977, των εργατών και τεχνιτών 22,6%, ενώ οι υπόλοιποι ασκούσαν διάφορα άλλα επαγγέλματα ή ήταν ανεπάγγελτοι.

Οι εσωτερικές πληθυσμιακές μετακινήσεις, τόσο μεταξύ των διαφόρων περιοχών όσο ακόμα και ενδοαστικά, πήραν μεγάλες διαστάσεις κατά τη μεταπολεμική περίοδο, οδηγώντας παράλληλα με την εξωτερική μετανάστευση, σε ερήμωση πολλές ορεινές και αγροτικές περιοχές και επιτείνοντας κατά αυτόν τον τρόπο το περιφερειακό πρόβλημα της χώρας. Κατά την πρώτη μεταπολεμική εικοσαετία το ρεύμα της αστυφιλίας οδηγήθηκε προς τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα των Αθηνών και της Θεσσαλονίκης, σαν αποτέλεσμα της ανάπτυξης του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα της παραγωγής.

Τα στατιστικά στοιχεία που υπάρχουν για τις εσωτερικές μετακινήσεις προέρχονται από τις απογραφές του πληθυσμού. Παρότι τα στοιχεία αυτά είναι ελλιπή, εν τούτοις παρέχουν ικανοποιητική εικόνα της εσωτερικής κινητικότητας του πληθυσμού

Στον πίνακα 7 είναι καταχωρημένα τα στοιχεία από την τελευταία απογραφή (1981), με βάση τη δειγματοληπτική επεξεργασία του 10% των ερωτηματολογίων της απογραφής, όπου φαίνεται η αναδιάρθρωση του ρεύματος προς τα δευτερεύοντα νέα αστικά κέντρα των επαρχιών.

4. Αναμενόμενες εξελίξεις γονιμότητας

Παρατηρώντας την εξέλιξη της γονιμότητας τα τελευταία 30 χρόνια μπορεί να διαπιστώσει κάποιος μία γενική μείωση (πίνακας 8), που ακολούθησε το baby boom των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων.

Η μείωση έγινε αισθητή στις αρχές της δεκαετίας του 1970, που επιταχυνόμενη, όμως, οδήγησε τη γονιμότητα σε πολύ χαμηλά επίπεδα στα μέσα της επόμενης δεκαετίας 1985. Έτσι από 2,8 παιδιά ανά γυναίκα που ήταν το 1955, έφτασε το 1991 1,45 πολύ χαμηλότερα από το δείκτη αντικατάστασης των γενεών.

Οι εξελίξεις των τελευταίων ετών 1980-1987 (πίνακας 9) ακολουθούν τη γενικότερη τάση μείωσης,

όπου σε ορισμένες χώρες, πχ. της Ν.Ευρώπης με εξαίρεση τη Γιουγκοσλαβία, είναι πολύ έντονη. Σε ορισμένες άλλες πχ. ΗΠΑ, Ωκεάνια, Ιαπωνία, δείχνει κάποια τάση σταθεροποίησης, ενώ στην ΕΣΣΔ, αντιθετως αυξήθηκε σημαντικά.

Η Ελλάδα κατέχει το ρεκόρ στο ρυθμό μείωσης της γονιμότητας τα τελευταία επτά χρόνια όπου για το 1987 ο δείκτης ολικής γονιμότητας έφτασε να είναι μόνο 1,48

Για τις εξελίξεις της γονιμότητας διεξάγεται σήμερα ευρύτατη συζήτηση με θέσεις που αρχίζουν από την επέκταση του φαινομένου της μείωσης της γονιμότητας και φτάνουν στην αισιόδοξη πρόβλεψη της αναστροφής του φαινομένου και την επανάκαμψη στο επίπεδο της αντικαταστάσεως των γενεών στο τέλος της νέας γενεάς μέχρι το 2025. Συνοπτικά οι θέσεις θα μπορούσαν να συνοψισθούν στα ακόλουθα:

α) Η παρατηρούμενη μείωση της γονιμότητας μπορεί να θεωρηθεί περιοδική, έτσι ώστε στο τέλος της νέας γενεάς να επανέλθει στο επίπεδο του 2,1 από το 1,9 που είναι σήμερα. (1990)

β) Η γονιμότητα μπορεί να μη μεταβληθεί ουσιαστικά στο εγγύς μέλλον, ίσως με κάποια μικρή ανάκαμψη στις χώρες που έχουν σήμερα την ελάχιστη γονιμότητα. Γενικότερα μπορεί να παρατηρηθεί

μιά τάση εξισώσεως του επιπέδου της γονιμότητας στις διαφορες χώρες προς τα χαμηλά επίπεδα.

γ) Η γονιμότητα μπορεί να μη μεταβληθεί ουσιαδώς και να μην παρατηρηθεί επίσης τάση μειώσεως των διαφορών στη γονιμότητα μεταξύ των διαφορών χωρών εκτός ίσως σε αυτές που εμφανίζουν μεγάλες αποκλίσεις.

δ) Η γονιμότητα είναι δυνατόν να μειωθεί περαιτέρω, ακολουθώντας τη γενική μειωτική τάση, φτάνοντα μέχρι και το 1,6 κατά μέσο όρο.

Οι προηγούμενες εκτιμήσεις του γραφείου πληθυσμού του ΟΗΕ (1984) ακολουθούσαν την υπόθεση (α) υπό το πνεύμα των μέχρι τότε αποδεκτών δημογραφικών θεωριών (Transition Theory). Η επιμονή όμως του φαινομένου οδήγησε γρήγορα σε αναθεώρηση των απόψεων και την εφαρμογή λιγότερο αισιόδοξων προοπτικών (υπόθεση (β) και υπόθεση (γ)).

Περισσότερο αισιόδοξες απόψεις άρχισαν να διατυπώνονται τελευταία, λόγω της παρατηρούμενης συνεχούς μειώσεως της γονιμότητας. Στο τελευταίο Ευρωπαϊκό Συνέδριο πληθυσμού το 1987 στο Ελσίνκι της Φιλλανδίας που οργανώθηκε από τις οργανώσεις International Union for Scientific Study of Population (IUSSP), European Association of Population Studies (EAPS) and Finish Consocium

(FINNIO), διατυπώθηκαν απόψεις (σως πιο απαισιόδοξες από την υπόθεση (δ)). (Τζιοφάτας 1990).

Συνολικά οι μέχρι τώρα εκτιμήσεις για την προοπτική της γονιμότητας θα μπορούσαν να συνομισθούν στον ακόλουθο πίνακα:

<u>Συντελεστής Ολικής Γονιμότητας</u>		
<u>Υπηρεσία</u>	2000-2005	2020-2025
ΟΗΕ-84 (Υψηλή)	2,27	2,30
ΟΗΕ-84 (Μέση)	2,04	2,12
ΟΗΕ-84 (Χαμηλή)	1,82	1,92
ΟΗΕ-88 (Υψηλή)	2,14	2,22
ΟΗΕ-88 (Μέση)	1,90	1,94
ΟΗΕ-88 (Χαμηλή)	1,73	1,65
Διεθνής Τράπεζα	2,00	-
Εθνικές εκτιμήσεις (μέση)	1,90	1,90
Παγκόσμιο συνέδριο πληθ. 1,70	1,70	1,60

Οι Εθνικές εκτιμήσεις για την Ελλάδα ήταν μέχρι τώρα υπεραισιόδοξες προβλέποντας σενάρια της τάξεως του 2,4 για το χρονικό διάστημα μέχρι το 2000 (Δελτίο της Φυσικής Κινήσεως του Πληθυσμού έτους 1983, Αθήνα 1986 που κυκλοφόρησε το 1987).

Ηδη, η ΕΣΥΕ προχώρησε στην αποδοχή πολύ πιο ρεαλιστικών σεναρίων, για τα οποία δεν έδωσε μέχρι

τώρα τιμές των δεικτών γονιμότητας, αλλά τις συνολικές προβολές, απ'όπου φαίνεται αμέσως η αποδοχή πολύ μικρότερων τιμών του δείκτη ολικής γονιμότητας (Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο του έτους 1988).

Για το έτος 1987 είχε προσδιορισθεί ήδη τιμή του δείκτη ολικής γονιμότητας ίση προς το 1,48 που αποδεικνύει τις γενικότερα έντονες μειωτικές τάσεις της γονιμότητας. Συνεπώς ακόμα και σενάρια με τιμές του δείκτη ολικής γονιμότητας της τάξεως του 1,6 μάλλον υπερεκτιμούν την παραγωγικότητα ή απαιτούν την άσκηση παρεμβατικής πληθυσμιακής πολιτικής.

5. Αναμενόμενες εξελίξεις στη θνησιμότητα

Η μεταπολεμική περίοδος χαρακτηρίζεται από μία εντονότερη ομογενοποίηση στην εξέλιξη των μεταβολών της θνησιμότητας, σε σχέση με προηγούμενες περιόδους σαν αποτέλεσμα των γενικότερων πολιτιστικών εξελίξεων, που ασφαλώς επηρέασαν τις συνθήκες διαβίωσης προπάντων δε την καλλιτέρευση της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.

Μια εργασία που δημοσιεύτηκε από το δημοσιογράφο Bourgeois - Richat (1984) ήταν

ιδιαίτερα κατατοπιστική για τις εξελίξεις στις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες που βρίσκονται άλλωστε λόγω της ανάπτυξης, στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των ερευνητών.

Μετά από μελέτη των εξελίξεων κατά την τελευταία εικοσαετία ο Bourgeois-Richat κατέληξε στις ακόλουθες τέσσερις ομογενείς ομάδες κρατών.

1. Χώρες με υψηλό επίπεδο επιβίωσης (Vanguard)
Ισλανδία, Ολανδία, Νορβηγία, Σουηδία, Ελβετία.

2. Χώρες με μέσο επίπεδο επιβίωσης (Average):
Καναδά, ΗΠΑ, Αυστρία, Βέλγιο, Δανία, Φινλανδία, Γαλλία, Δ.Γερμανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ισραήλ, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ισπανία, Αγγλία, και Ουαλία, Αυστραλία, Ν.Ζηλανδία.

3. Χώρες με χαμηλό επίπεδο επιβίωσης ((Rearguard):
Μάλτα, Πορτογαλία, Β.Ιρλανδία, Σκωτία, Γιουγκοσλαβία.

4. Χώρες της Α.Ερώπης: Βουλγαρία, Τσεχοσλοβακία, Α.Γερμανία, Ουγγαρία, Πολωνία, Ρουμανία.

Η Ελλάδα, σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα που είναι γνωστά μέχρι σήμερα, ανήκει στο επάνω όριο της δεύτερης ομάδας με σχετικά καλή θνησιμότητα.

Το γραφείο πληθυσμού του ΟΗΕ προχώρησε στον προσδιορισμό των προβολών για τη θνησιμότητα με

Βάση τα δεδομένα της προηγούμενης εικοσαετίας που δημοσιεύτηκαν ήδη (1986) στις εκδόσεις του. Οι ερευνητές του κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι στις πιο αναπτυγμένες χώρες για μόν τους άνδρες ο αναμενόμενος χρόνος επιβίωσης θα ανέλθει στα 75 έτη, για δε τις γυναίκες στα 82,5 έτη (Τζιαφέτας 1990).

Είναι αναγκαίο να προστεθούν ορισμένα στοιχεία, σύμφωνα με τα δεδομένα σχετικά με την επίδρασή του AIDS στην όλη διαδικασία της ανθρώπινης ζωής.

Με τα σημερινά στατιστικά δεδομένα υπολογίζεται ότι σε κάθε κρούσμα AIDS αντιστοιχούν 10 μέχρι 50 περιπτώσεις μόλυνσεως από τον ιό. Έτσι υπολογίζεται ότι από τις αρχές του 1990 θα αρχίσει να σημειώνεται μία ταχυστατή αύξηση των θανάτων κυρίως νέων ατόμων που βρίσκονται σε παραγωγική ηλικία.

Προφανώς η επιδημία του AIDS θα επιδράσει στην αναμενόμενη χρονική διάρκεια επιβίωσης, όχι μόνο λόγω των αυξημένων θανάτων που θα προκαλέσει, αλλά κυρίως λόγω του νεαρού της ηλικίας των θυμάτων.

Για την Ελλάδα τα μέχρι σήμερα δηλωθέντα κρούσματα δε δίνουν ικανά στοιχεία για οποιαδήποτε προβολή. Σύντομα όμως, η αναμενόμενη δυστυχώς

ούηση θα δώσει αυτή τη δυνατότητα ώστε να επιμετρωθεί η δημογραφική επιβάρυνση.

6. Εξέλιξη της γεννητικότητας του πληθυσμού στα πλαίσια του κοινωνικο-οικονομικού χώρου.

Ο κυριότερος φυσικός παράγοντας που επηρεάζει την πληθυσμιακή εξέλιξη - η γεννητικότητα - είναι αναγκαίο πλέον να διερευνηθεί στο ευρύτερο πλαίσιο των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, καθόσον αλληλοεπηρεάζεται από τις κοινωνικές και οικονομικές μεταβλητές του περιβάλλοντος του. Είναι γνωστό άλλωστε ότι οι περισσότερες οικονομικές θεωρίες (πχ. Smith, Marx) συμπεριέλαβαν το πληθυσμιακό δυναμικό σαν έναν από τους ουσιαστικότερους παράγοντες που επηρεάζουν τα οικονομικά μεγέθη. Ακόμη δε σύγχρονα οικονομικά αναλυτές (Becker, 1960, & Willis 1973) θεωρούν ότι η απόφαση των ζευγαριών για την απόκτηση παιδιών ενέχει και οικονομική διάσταση.

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει μία σύντομη παρουσίαση της ερευνητικής εργασίας και των αποτελεσμάτων της, που αφορά τη διερεύνηση των στατιστικών δεδομένων των κυριότερων οικονομικών μεταβλητών σε σχέση με τη γεννητικότητα. Τα

στατιστικά στοιχεία είναι διαθέσιμα από την ΕΣΥΕ και την Υπηρεσία Εθνικών Λογαριασμών και αφορούν την τελευταία εικοσαετία (1967-1986). Η διερεύνηση τους έγινε με βάση συγκεκριμένα οικονομετρικά μοντέλα, που δεν βασίζονται σε κάποια οικονομική ή γενικότερη φιλοσοφική θεωρία, αλλά αποτελούν κυρίως εμπειροκρατικές θεωρήσεις.

Το σύνολο σχεδόν των εργασιών για την ανάλυση της γονιμότητας στον ελληνικό χώρο στηρίχτηκε σε μοντέλα μιάς εξισώσεως με διαστρωματικά δεδομένα. Το γεγονός αυτό δεν ήταν αποτέλεσμα μόνο της έλλειψης δεδομένων, αλλά μερικές φορές ήταν και φυσική κατάληξη έλλειψης υπολογιστικών μέσων, μιά και οι απαιτούμενοι μεγάλοι ηλεκτρονικοί υπολογιστές χρησιμοποιήθηκαν από τους Έλληνες ερευνητές τα τελευταία 10-15 χρόνια. Παρ'όλα αυτά όμως είναι αξιοσημείωτα τα συμπεράσματα των εργασιών. Απο την εργασία του Κ. Δρακάτου, που στηρίχτηκε σε παλινδρομική ανάλυση των διαστρωματικών δεδομένων της απογραφής του 1961, προέκυψε το συμπέρασμα ότι η κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη της χώρας θα έχει μιά επιβραδυντική επίδραση στην πληθυσμιακή ανάπτυξη. Το γεγονός επιβεβαιώθηκε από τις κατοπινές εξελίξεις, ιδιαίτερα μετά το 1982.

Από την εργασία του Ε. Βολουδάκη, που στηρίχτηκε σε παλινδρομική και λογαριθμο-παλινδρομική ανάλυση διαστρωματικών δεδομένων των απογραφών του 1961 και 1971, προέκυψε το συμπέρασμα ότι η οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας θα έχει θετική επίδραση στη γονιμότητα.

Οι Μ. Δρετάκης και Κ. Τσίμπος στην εργασία τους, που στηρίχτηκε επίσης σε παλινδρομική ανάλυση διαστρωματικών δεδομένων της απογραφής του 1971, ισχυρίζουν, με βάση τα στατιστικά αποτελέσματα ότι η μετανάστευση και το μέγεθος των νοικοκυριών θα έχουν αρνητική επίδραση στη γονιμότητα, ενώ η αστικοποίηση θετική.

Τέλος, από την ανάλυση της Χ. Συμεωνίδου-Αλατοπούλου, που στηρίχτηκε σε παλινδρομική ανάλυση διαχρονικών δεδομένων της περιόδου 1930-1975, προέκυψε ότι το κατά κεφαλήν εθνικό εισόδημα η εξωτερική μετανάστευση και το μορφωτικό επίπεδο έχουν αρνητική επίδραση στη γονιμότητα.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι όλα τα προηγούμενα συμπεράσματα είναι στατιστικά και αναφέρονται σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους.

Όπως ήδη προαναφέρθηκε, οι εργασίες για την ανάλυση της γονιμότητας στον ελληνικό χώρο στηρίχθηκαν στο "μοντέλο με μία εξίσωση". Στο

μοντέλο αυτό θεωρήθηκε, σαν βασική εξίσωση, η εξάρτηση του ακαθόριστου συντελεστή γεννητικότητας από ανεξάρτητες μεταβλητές, όπως είναι: το κατά κεφαλήν εισόδημα, ο δείκτης ανεργίας, ο συντελεστής βρεφικής θνησιμότητας και ο δείκτης μόρφωσης των γυναικών.

Το κατά κεφαλήν εισόδημα (1) (σε σταθερές τιμές του 1970) υπεισέρχεται στην εξίσωση, καθόσον οι μεταβολές του επηρεάζουν τους οικογενειακούς προϋπολογισμούς, επιδρώντας στην απόφαση των ζευγαριών για την απόκτηση παιδιών.

Ο δείκτης ανεργίας (2) συμπεριελήφθη ως ανεξάρτητη μεταβλητή, σαν δείκτης αβεβαιότητας της οικονομίας. Είναι γενικά αποδεκτό ότι ο υψηλός δείκτης ανεργίας αποτρέπει τα ζευγάρια να αποκτήσουν παιδιά, όσο χρόνο διακατέχονται από την αβεβαιότητα ότι θα αντεπεξέλθουν στις δαπάνες για την ανατροφή τους.

Ο συντελεστής βρεφικής θνησιμότητας (3) (πληθος θανάτων βρεφών μέχρι 1 έτους στις 1000 γεννήσεις) αντανακλά την απόκτηση για τη διαίωνιση της οικογένειας.

Ενας υψηλός συντελεστής βρεφικής θνησιμότητας ασφαλώς επιδρά στην ενίσχυση της επιθυμίας για την απόκτηση παιδιών.

(1) ΠΗΓΗ: Τράπεζα της Ελλάδος

(2) " : ΟΑΕΔ

(3) " : ΕΣΥΕ

Τέλος, η εισαγωγή του δείκτη μόρφωσης των γυναικών (4) (πλήθος μορφωμένων πτυχιούχων γυναικών σε 100 γάμους) αντανακλά τις δυσκολίες που δημιουργούν στη γονιμότητα τόσο η παρατεταμένη εκπαιδευτική διαδικασία, όσο και η αλλαγή της συμπεριφοράς των γυναικών που λίγο ή πολύ αποκτούν νέα ήθη (πχ. χρήση αντισυλληπτικών, καθυστερημένη σύναψη γάμου ή τέλεια άρνηση σύναψης γάμου κλπ).

Το γενικό και ενδιαφέρον συμπέρασμα που προκύπτει από την παλινδρομική ανάλυση είναι η (παραβολική) εξάρτηση της γονιμότητας από το εισόδημα, που βαίνει αυξανόμενη από το 1974 με μία μέγιστη τιμή το τελευταίο έτος της ανάλυσης το 1985.

Επίσης ο δείκτης μόρφωσης των γυναικών ασκεί την μεγαλύτερη αρνητική επίδραση (1% αύξηση προκαλεί 0,7 μείωση στη γεννητικότητα), ενώ ο δείκτης ανεργίας την ελάχιστη (-0,2%). Ενδιασμέσως η μείωση της βρεφικής θνησιμότητας κατά 1% προκαλεί περαιτέρω σύγκλιση της γονιμότητας κατά 0,5%.

7. Προοπτική του πληθυσμού.

Η Ελλάδα αποτελεί κλασικό παράδειγμα χώρας, στην οποία δεν συγκεντρώνονται αναλυτικά στατιστικά

(4) ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ.

στοιχεία για την πληθυσμιακή εξέλιξη ιδίως δε για τη μετανάστευση, στο επίπεδο μικρής γεωγραφικής περιοχής και για μικρά και τακτά χρονικά διαστήματα. Το γεγονός αυτό αποτελεί τον κυριότερο ανασχετικό παράγοντα για την κατασκευή και τον έλεγχο των μοντέλων που περιγράφουν την πληθυσμιακή εξέλιξη. Έτσι, διατυπώνεται το εύλογο ερώτημα για τη δυνατότητα χάραξης του οικονομικού και κοινωνικού προγραμματισμού της χώρας, όταν υπάρχουν εμπόδια με όλα τα συνακόλουθα προβλήματα του πληθυσμιακού σχεδιασμού, που, κατά κανόνα, αποτελεί το κύριο μέρος του συνολικού προγραμματισμού.

Με τα συλλεγόμενα σήμερα στατιστικά δεδομένα, βάση για τον περιφερειακό πληθυσμιακό σχεδιασμό και τον προσδιορισμό των πληθυσμιακών προβολών αποτελούν αναμφισβήτητα τα στοιχεία της απογραφής της 5-4-1981 και σε μικρότερο βαθμό τα στοιχεία των προηγούμενων απογραφών που διενήργησε η ΕΣΥΕ, μεταπολεμικά στην αρχή κάθε δεκαετίας. Έτσι, με βάση τα στοιχεία των απογραφών και τα στοιχεία της φυσικής κινήσεως του πληθυσμού προσδιορίζεται, σχετικά εύκολα, ο πληθυσμός στην αρχή κάθε δεκαετίας.

Τα τελευταία χρόνια (1975-85) παρατηρείται ότι η εξωτερική μετανάστευση ατόμων ελληνικής υπηκοότητας έχει εξισορροπηθεί από την παλιννόστηση, όπως

δείχνουν τα δεδομένα από διαστραυρούμενες πηγές (1). Παρόλα αυτά, όμως, δεν πρέπει να παραβλεφθεί η επίδραση της εξωτερικής μετανάστευσης στη δομή του πληθυσμού κατά ηλικία, λόγω της σημαντικής διαφοροποίησης της ηλικίας των μεταναστών σε σχέση με αυτή των παλινοστούντων.

Πορότι σε όλη τη μεταπολεμική περίοδο, από το 1953 μέχρι το 1980, η γεννητικότητα του πληθυσμού της Ελλάδας εμφάνισε μια σημαντική σταθερότητα σε απόλυτους αριθμούς, περίπου 150.000 ετησίως με μικρή μείωση του ακαθόριστου δείκτη γεννητικότητας, λόγω αύξησης του συνολικού πληθυσμού, μετά το 1981 παρατηρείται μία έντονη μείωση τόσο σε απόλυτους αριθμούς όσο και στους σχετικούς συντελεστές γεννητικότητας και γονιμότητας. Στον πίνακα 3 παρατίθενται τα σχετικά στοιχεία για τα 10 γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας από το 1981 μέχρι το 1987. Όπως προκύπτει από τα στοιχεία του 1987 η προοπτική της γεννητικότητας εξακολουθεί να είναι έντονα μειωτική.

Στην πρόβλεψη αυτή συντείνει και η εξέλιξη της χαμηλιότητας που το 1986 είναι στο επίπεδο περίπου του 1984, που ήταν δισεκτο έτος με το μικρότερο αριθμό γάμων που σημειώθηκαν στην Ελλάδα (57.674) (Τζιζοφέτας 1990).

(1) Στοιχεία της Διεθνούς Διακρατικής Επιτροπής Μεταναστεύσεως (ICM) και του STATISTISCHES BUNDESAMT της Δ. Γερμανίας

Από τα στοιχεία του πίνακα 3 φαίνεται αμέσως η γενική μείωση κατά τη διάρκεια της πενταετίας, που φτάνει ο 30% περίπου κατά μέσο όρο.

Στον πίνακα 10 δίνονται επίσης στοιχεία για τη γεννητικότητα στην πενταετία 1980-84, τόσο σε πανελλήνια κλίμακα όσο και σε δύο γεωγραφικά διαμερίσματα, συγχρόνως με την πρόβλεψη για την εξετία 1985-90.

Σε αντίθεση με τη γεννητικότητα και τη γονιμότητα του πληθυσμού της Ελλάδας, η θνησιμότητα εμφανίζει σχετική διαχρονική σταθερότητα ή μικρή βελτίωση, που οφείλεται στη μείωση της βρεφικής θνησιμότητας. Η παρατηρούμενη αύξηση των θανάτων σε απόλυτους αριθμούς είναι συνέπεια της αυξημένης γήρανσης του πληθυσμού και δεν οφείλεται σε αύξηση της θνησιμότητας. (Τζιαφέτας 1990)

Η γενική εξέλιξη των δεικτών θνησιμότητας σε πανελλήνια κλίμακα, που κρίνεται ότι βρίσκονται σε πολύ καλό επίπεδο σε παγκόσμια σύγκριση, παρέχουν τη βάσιμη ελπίδα ότι δεν θα μεταβληθούν ουσιαστικά στο άμεσο μέλλον. Παρόλα αυτά, όμως, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η διαφοροποίηση της θνησιμότητας στα διάφορα γεωγραφικά διαμερίσματα (πχ. Μακεδονία, Θράκη) που οφείλεται σε τοπικούς παράγοντες και επί μέρους κοινωνικές συνθήκες (Τζιαφέτας 1990).

Ενώ η υπογεννητικότητα χαρακτηρίζει το σύνολο του πληθυσμού της Ελλάδας, η μετανάστευση επηρεάζει ιδιαίτερα ορισμένες αγροτικές περιοχές της Ελλάδας, σαν δεύτερος ουσιαστικός παράγοντας της δημογραφικής κρίσης. Δυστυχώς, η έλλειψη στατιστικών δεδομένων δεν επιτρέπει τον ακριβή ποσοτικό προσδιορισμό της αστυφιλίας και των συνεπειών της, που ενώ μειώθηκε προς την περιοχή της Πρωτεύουσας, αυξήθηκε έντονα προς τα δευτερεύοντα αστικά κέντρα. Αντίθετα, φαίνεται ότι η εξωτερική μετανάστευση, τουλάχιστον προς το παρόν, βρίσκεται σε ύφεση, χωρίς να αποκλείεται όμως νέα έξαρση μετά το 1988, όταν θα ενεργοποιηθεί πλήρως η συνθήκη ένταξης στην ΕΟΚ.

Παρά τη συνεχή μεταβολή των παραγόντων που επηρεάζουν τη μετανάστευση και ιδιαίτερα την εσωτερική, τίθεται η γενική υπόθεση για όλες τις περιοχές ότι η μετανάστευση θα διατηρηθεί στο μισό του μεγέθους της προηγούμενης δεκαετίας και για όλη της αναφερόμενη περίοδο (μέχρι το 2050).

Η υπόθεση τίθεται για καθαρά τεχνικούς λόγους, καθόσον δεν έχει διερευνηθεί η σχέση της μετανάστευσης με τους λοιπούς δημογραφικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες που την επηρεάζουν.

Το γενικό συμπέρασμα, που προκύπτει από την

προβολή του πληθυσμού, είναι η ισχυρή μειωτική τάση εφόσον διατηρηθεί η γονιμότητα του 1985, ενώ προβλέπεται μία σχετική σταθερότητα του πληθυσμού εφόσον η γονιμότητα ανακαμφεί στο επίπεδο του 1981 (πίνακας 9).

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθούν οι υπολογισμοί που έγιναν για τον προσδιορισμό του δείκτη της φυσικής αυξήσεως του πληθυσμού για τα 10 γεωγραφικά διαμερίσματα της Ελλάδας, ώστε να επισημανθεί με ένα ακόμα στοιχείο η σοβαρή διαφοροποίηση που θα επέλθει στην εξέλιξη του πληθυσμού. Έτσι, καταχωρήθηκαν ως αναγκαίοι ενδιάμεσοι υπολογισμοί, ο ακαθάριστος (ΑΣΑ) και ο καθαρός (ΚΣΑ) συντελεστής αναπαραγωγής, που προέκυψαν από τη γονιμότητα του 1981 και 1985 αντίστοιχα, η μέση ηλικία της μητέρας κατά την τεκνογονία και τελικά ο δείκτης της φυσικής αυξήσεως του πληθυσμού (πίνακας 11). Από τα δεδομένα του πίνακα 11 φαίνεται η έντονα αρνητική πληθυσμιακή εξέλιξη που προκύπτει ως αποτέλεσμα της μείωσης της γονιμότητας.

Β. Η εξέλιξη της γήρανσης του πληθυσμού

Η γήρανση του πληθυσμού, υπό τη—δημογραφική της έννοια, αποτελεί το κυριότερο πρόβλημα ότι μόνο των

δημογράφων, αλλά κυρίως των υπεύθυνων φορέων για τη χάραξη της κοινωνικο-οικονομικής πολιτικής όλων των ανεπτυγμένων χωρών.

Ενώ η έννοια της βιολογικής γήρανσης ενός ατόμου είναι απλή και άμεσα κατανοητή, δεν μπορεί να πει κανείς το ίδιο και για τη γήρανση ενός πληθυσμού, καθόσον ο πληθυσμός δεν έχει ηλικία αλλά δομή κατά ηλικία ή όπως σνηθεστά αναφέρεται, ηλικιακή δομή. Ως γήρανση του πληθυσμού θεωρείται, υπό τη δημογραφική τουλάχιστον έννοια, η αύξηση του ποσοστού των ηλικιωμένων, συνήθως άνω των 65 ετών, είτε λόγω της απόλυτης αύξησης είτε εξαιτίας της μείωσης του ποσοστού των νέων ατόμων, συνήθως κάτω των 15 ετών. Αντίθετα, ένας πληθυσμός θεωρείται ανανεούμενος, όταν το ποσοστό των νέων αυξάνει ενώ των γερόντων μειώνεται.

Η δομή κατά ηλικία ενός πληθυσμού είναι το αποτέλεσμα των τάσεων, κατά το παρελθόν, της γονιμότητας, της θνησιμότητας και της εξωτερικής μετανόστευσης. Προφανώς, αλλαγές στη δομή του πληθυσμού κατά ηλικία, θα επιφέρουν αλλαγές στις δημογραφικές διαδικασίες της γονιμότητας και της θνησιμότητας.

Ενώ γενικά είναι αποδεκτή η αλληλεπίδραση των αλλαγών στη δομή του πληθυσμού και των δημογραφικών

διαδικασιών της γονιμότητας και της θνησιμότητας, ιστορικά μέχρι τώρα, είναι δεδομένο ότι ο κυριότερος παράγοντας της γήρανσης του πληθυσμού ήταν η μείωση της γονιμότητας που οδήγησε στη μείωση του ποσοστού των νέων ατόμων.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ότι και η εξωτερική μετανάστευση συμβάλλει στην αύξηση της γήρανσης, όταν μεταναστεύουν νέα άτομα και επαναπατρίζονται άτομα μεγάλης ηλικίας, όπως συνέβη στην Ελλάδα κατά το δεύτερο μεγάλο μεταναστευτικό κύμα της περιόδου 1955-75. Αντίθετα, οι χώρες υποδοχής μεταναστών επιβραδύνουν τη γήρανση του πληθυσμού τους, λόγω της εισόδου νέων ατόμων που διακρίνονται συνήθως από υψηλότερη γονιμότητα απ'ότι ο γηγενής πληθυσμός.

Από τα μέχρι τώρα στοιχεία, που είναι διαθέσιμα για την εξέλιξη του πληθυσμού κατά τη μεταπολεμική περίοδο, είναι γνωστό ότι κατά τη διάρκεια της πρώτης εικοσαετίας 1951-70 ο παγκόσμιος πληθυσμός έγινε νεότερος κυρίως λόγω της μείωσης της βρεφικής θνησιμότητας.

Κατά τη δεκαεπενταετία 1971-85 ο παγκόσμιος πληθυσμός πέρασε στο στάδιο, της γήρανσης, λόγω αύξησής του ποσοστού των ηλικιωμένων άνω των 60 ετών και της ταυτόχρονης μείωσης του ποσοστού των νέων.

Η Ελλάδα διατήρησε ένα σχετικά σταθερό επίπεδο γονιμότητας, λόγω της εξωτερικής μετανάστευσης, καθ'όλη τη διάρκεια της τριακονταετίας 1951-80. Η μείωση όμως της βρεφικής θνησιμότητας δεν αντιστάθμισε την αύξηση του ποσοστού των ηλικιωμένων άνω των 65 ετών που από το 6,8% το 1951 έφτασε το 12,7% το 1981 (πίνακας 1)

Έτσι, αναμένεται ότι η δημογραφική γήρανση θα γενικευτεί και θα λάβει εξαιρετικά μεγάλη διάσταση, όπως δείχνουν οι προοπτικές του πληθυσμού.

ΜΕΡΟΣ Β

Ν. ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ

Σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι να δώσει τη γενική εικόνα - κυρίως από δημογραφικής αλλά και οικονομικής πλευράς - του ν. Αιτωλοακαρνανίας όπως αυτή εξελίχτηκε και διαμορφώθηκε την εικοσαετία 1961-1981. Στη συνέχεια δε, γίνεται προσπάθεια επισήμανσης και ανάλυσης των παραγόντων που οδήγησαν στην παρούσα κατάσταση του νομού.

1. Φυσικοί πόροι

Κατανομή, πυκνότητα και διάρθρωση του πληθυσμού

- Ο ν. Αιτωλ/νίας καλύπτει μία γεωγραφική περιφέρεια συνολικής έκτασης 5.448 τετραγωνικών χιλιομέτρων (χλμ²).

Από αυτά τα 1.172,6 (ποσοστό 21,5%) είναι καλλιεργούμενες εκτάσεις τα 1.295,8 (23,8%) δασικές εκτάσεις, τα 2.584,3 (47,4%) είναι βοσκότοποι και τα υπόλοιπα 395,3 (7,3%) είναι "λοιπές εκτάσεις" στις οποίες κατά την ΕΣΥΕ, περιλαμβάνονται οι εκτάσεις οι καλυμμένες με νερό, με οικισμούς με δρόμους κλπ.

Ο συνολικός πληθυσμός του νομού όπως προκύπτει από τις απογραφές του 1961, 1971 και 1981 να είναι 237.738, 228.987 και 219.764 για τα αντίστοιχα έτη. Παρατηρούμε δηλ. μία αρνητική μεταβολή (μείωση) του πληθυσμού της τάξης του -3,68 για τη δεκαετία 1961-71 και -4,03% για τη δεκαετία 1971-81. Έτσι, ενώ το 1961 ο νομός συγκέντρωσε το 2,83% του συνολικού πληθυσμού της χώρας, το 1971 συγκεντρώνει το 2,61% και το 1981 μόνο το 2,26%.

Όπως ο δείχνει ο δείκτης πυκνότητας του πληθυσμού, υπάρχει σχετικά σπαιή κατοίκηση, καθόσον η περιφέρεια χαρακτηρίζεται από σχετικά μικρή αστικότητα. Το μέγεθος πυκνότητας του πληθυσμού είναι 40,3 άτομα ανά τετρ. χιλιόμετρο.

Η διάρθρωση του πληθυσμού έχει ως εξής: (1)

Για το έτος 1961: επί συνόλου 237.738 κατοίκων οι 43.294 (18,2%) ανήκουν στον αστικό πληθυσμό, οι 48.779 (20,5%) στον ημιστικό και υπόλοιπες 145.665 (61,3%) στον αγροτικό.

Για το έτος 1971: επί συνόλου 228.989 κατοίκων οι 54.193 (23,7%) ανήκουν στον αστικό πληθυσμό, οι 55.033 (24%) στον ημιστικό και οι υπόλοιπες 119.763 (52,3%) στον αγροτικό.

Για το έτος 1981: επί του συνόλου 219.764 κατοίκων, οι 56.462 (25,7%) ανήκουν στον αστικό πληθυσμό, οι

(1) ΠΗΓΗ: Απογραφές Πληθυσμού 1961, 1971, 1981, Στατιστικές Επετηρίδες 1965, 1975, 1985 ΕΣΥΕ

49.360 (22,5%) στον ημιαστικό και οι υπόλοιπες 113.942 (51,8%) στον αγροτικό.

Παρατηρούμε ότι ο κύριος όγκος του πληθυσμού είναι αγροτικός με παρατηρούμενη σταδιακή μείωση και παράλληλη σταδιακή αύξηση του βαθμού αστικότητας, με υπεροχή όμως πάλι του αγροτικού πληθυσμού.

2. Φυσική κίνηση του πληθυσμού

Γάμοι - Γεννήσεις - Θάνατοι

Φυσική αύξηση και γηρασμός του πληθυσμού

Μελετώντας τη φυσική κίνηση του πληθυσμού (γάμοι-γεννήσεις, θάνατοι), παρατηρούμε μία πτωτική τάση του αριθμού των γεννήσεων, σαν συνέπεια της μείωσης των γάμων, και μία παράλληλη αύξηση των θανάτων.

Το γεγονός αυτό όπως θα δούμε στη συνέχεια, έχει σοβαρές επιπτώσεις στη φυσική αύξηση του πληθυσμού.

Πιο συγκεκριμένα το 1981 είχαμε 1.418 γάμους έναντι 1665 το 1971 και 1724 το 1991 και αντίστοιχα μείωση των γεννήσεων, ο αριθμός των οποίων από 5.308 το 1961 έφτασε τις 4.415 το 1971 για να καταλήξει στις 3.236 το 1981, ενώ οι θάνατοι αυξήθηκαν από

1.648 το 1961, σε 1.752 το 1971 και 2.033 το 1981 (πίν. 12).

Η εικόνα αυτή της φυσικής κίνησης του πληθυσμού, είναι όπως θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο, η κατάληξη μιάς μακροχρόνιας εξέλιξης που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη σημαντική σπώλεια πληθυσμου δυναμικών ηλικιών λόγω της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης του πληθυσμού.

Ως φυσικό επακόλουθο της βαθμιαίας πτώσης του βαθμού γεννητικότητας, πραγματοποιήθηκε διαχρονικά μιά συγκέντρωση πληθυσμού προς τις μεγάλες ηλικίες (βλ. παρ.3), με αποτέλεσμα ο γηρασμός του πληθυσμού να φτάσει σχετικά υψηλά επίπεδα.

Σύμφωνα με τα παραπάνω δεδομένα, η φυσική αύξηση του πληθυσμού ήταν 0,54% το 1981 έναντι 1,16% το 1971.

Από την άλλη μεριά, το ποσοστό του πληθυσμού άνω των 65 ετών, που συμβατικά δείχνει το γηρασμό του πληθυσμού, κυμαινόταν στο 9,9% το 1971 και 13% το 1981.

Επομένως καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το ποσοστό φυσικής αύξησης του πληθυσμού σχετίζεται πράγματι με το βαθμό γήρανσης του πληθυσμού. Δηλαδή συναντάται μικρή φυσική αύξηση λόγω του σχετικά υψηλού ποσοστού γερόντων.

Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό βέβαια και με άλλους παράγοντες, όμως η πιθανή έξοδος του πληθυσμού από το νόμο, προεικονιζε, όπως είναι φυσικό μία παραπέρα όξυνση του δημογραφικού προβλήματος της περιοχής λόγω της κατανομής του πληθυσμού της.

3. Μέγεθος και σύνθεση πληθυσμού κατά ηλικία

Γενικά συμπεράσματα

Στη διάρκεια της 20ετίας 1961-1981, ο πληθυσμός του νομού υπέστη σημαντική ανασύνθεση από άποψη ηλικιών, με μείωση της συμμετοχής των νεαρών ηλικιών και αύξηση της συμμετοχής των μεγάλων ηλικιών. Πιο συγκεκριμένα, ενώ το 1961 τα άτομα μέχρι 24 ετών αποτελούσαν το 47,3% περίπου του πληθυσμού το ποσοστό μειώθηκε στο 45,30 το 1971 και στο 42,2% το 1981.

Από την άλλη μεριά, το ποσοστό των ατόμων ηλικίας 45-64 ετών ήταν αντίστοιχα για τα τρία έτη 18,2%, 20,4% και 22,4%, ενώ το ποσοστό του πληθυσμού άνω των 65 ετών αυξήθηκε από 7,1% το 1961, σε 9,9% το 1971 και 13% το 1981.

Η μελέτη της κίνησης και των δραστηριοτήτων του πληθυσμού, μας οδηγεί στα παρακάτω συμπεράσματα για τη σημερινή κατάσταση που επικρατεί στο νομό:
(πίνακας 13)

* ο μέσος ετήσιος ρυθμός μείωσης του πληθυσμού, στην περίοδο 1961-1981, ήταν -0,38%.

* ο μέσος ετήσιος ρυθμός της φυσικής αύξησης του πληθυσμού (γεννήσεις μείον θάνατοι), στην περίοδο 1971-1981 ήταν 0,80%.

* ο αριθμός των ατόμων άνω των 65 ετών ήταν το 1981 13% (1971:9,9% και 1961:7,1%)

* η εξωτερική μετανάστευση της περιόδου 1960-1971 (για την οποία υπάρχουν στοιχεία) ήταν ίση με το 1,19% του πληθυσμού (1971).

* ο πληθυσμός των αστικών περιοχών αποτελεί το 25,7% (1981) του συνολικού πληθυσμού.

* το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού είναι διάφορο. Το 1981, ο αριθμός των πτυχιούχων ανωτάτων σχολών αποτελούσε το 1,29% του πληθυσμού, έναντι 0,6% το 1961 και 1,16% το 1971. Το σύνολο των αποφοίτων της τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης ήταν το 1981 1,07% του συνολικού πληθυσμού, ενώ τα έτη 1961 και 1971 ήταν 0,94% και 0,33% αντίστοιχα. Αντίθετα ο αριθμός των αγρόματων ήταν το 1981 12% του πληθυσμού, ενώ το 1961 ήταν 20,1% και το 1971 17,07%.

* ο χαρακτήρας της οικονομικής δραστηριότητας είναι διάφορος. Το έτος 1981 το 62,8% του πληθυσμού ασκούσαν γεωργικές δραστηριότητες (1961:76,1% και 1971 68,5%) ενώ το υπόλοιπο 16,2% και 21%

απασχολούνταν στο δευτερογενή και τριτογενή τομέα παραγωγής αντίστοιχα.

(1961:10,5% και 13,4%, 1971:14,3% και 17,2%).

Τέλος το ποσοστό των ανέργων ήταν για το 1961 4,36% για το 1971 3,72% και για το 1981 3,79%.

Συμπερασματικά, ο ν.Αιτωλοακαρνανίας είναι κατ'εξοχήν γεωργική περιφέρεια με 62,8% των απασχολούμενων στη γεωργία και με σχετικά χαμηλό βιοτικό επίπεδο. Ο πληθυσμός του νομού μειωνόταν συνεχώς την περίοδο 1961-1981 λόγω της σχετικά μικρότερης φυσικής αύξησης και της υψηλότερης εξόδου. Έχει σχετικά πολύ χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και πολύ χαμηλό ποσοστό εξειδικευμένων ατόμων.

4. Πραγματικός πληθυσμός και φυσική αύξηση

Ο ν.Αιτωλ/νίας - νομός εκροής πληθυσμού

Την περίοδο 1961-1981 σημειώθηκε μείωση του πληθυσμού στις 5 επαρχίες του νομού (Βόλτου, Βονίτσης και Ξηρομέρου, Μεσολογγίου, Ναυπακτίας, Τριχωνίδος), με εξαίρεση (ως την επαρχία Τριχωνίδος. Η μείωση του πληθυσμού των παραπάνω επαρχιών οφείλεται περισσότερο σε μετακίνηση του πληθυσμού και εντάσσεται στη γενικότερη τάση μείωσης του πληθυσμού ολόκληρου του νομού. Μέσα όμως στη γενικότερη αυτή

τόση μείωση του πληθυσμού σε ολόκληρο το νομό στην περίοδο μιάς 20ετίας, αυτό που παρατηρείται δεν είναι μόνο ότι η επαρχία Τριχωνίδας (η οποία περιλαμβάνει το μεγαλύτερο δήμο του νομού - το Αγρίνιο) κέρδισε μικρό ποσοστό πληθυσμού, αλλά είναι επίσης ότι η πλειοψηφία των επαρχιών του ίδιου νομού στο συνολό τους είχαν μείωση πληθυσμού. Στην πιο πάνω επαρχία ο πληθυσμός αυξήθηκε ελαφρώς από την πραγματοποίηση εισόδου πληθυσμού, κυρίως στην πρωτεύουσα της, το Αγρίνιο.

Εχουμε, επομένως, 4 από τις 5 επαρχίες στις οποίες η συνέχιση της πληθυσμιακής εκροής οδήγησε στη μείωση του πραγματικού πληθυσμου τους. Ας σημειωθεί ότι οι επαρχίες αυτές με καθαρή έξοδο πληθυσμού, είναι ταυτόχρονα και οι επαρχίες του χαμηλότερου κατά κεφαλή προϊόντος.

Στις περισσότερες δε από αυτές παρατηρήθηκε και σχετικό χαμηλή οικονομική ανάπτυξη στη 10ετία 1971-1981.

Εξάλλου είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι σε μία κατάταξη όλων των νομών της χώρας, ανάλογα με τη συνισταμένη ενός αριθμού δεικτών που εκφράζουν δημογραφικές συνθήκες, επίπεδο ευημερίας, υποδομή και παραγωγικούς πόρους, ο νομος Αιτωλ/νίας κατατάσσεται στο χαμηλότερο (δυσμενέστερο) ένα τρίτο των νομών της

χώρας. (πίνακας 14).

Είναι κατά συνέπεια εύλογο να υποτεθεί ότι οι οικονομικές συνθήκες και εξελίξεις γενικά έχουν επηρεάσει τις μετακινήσεις του πληθυσμού του νομού.

Στη μακροχρονιότερη πάντως περίοδο 1961-1981, όλες οι πιο πάνω εξελίξεις οδήγησαν στο αποτέλεσμα να αυξηθεί ο πληθυσμός σε πάρα πολύ μικρό ποσοστό μόνο σε 1 από τις 5 επαρχίες του νομού. Όλες οι άλλες επαρχίες είχαν το 1981 πληθυσμό μικρότερο απ'ότι το 1961 (πίνακας 15), γιατί η έξοδος στην περίοδο αυτή ήταν μεγαλύτερη από την είσοδο και τη φυσική αύξηση του πληθυσμού.

Ως αποτέλεσμα, ο νομός Αιτωλ/νίας είχε συνολικά το 1981 πληθυσμό μειωμένο κατά 17.974 άτομα απ'ότι είκοσι χρόνια πριν.

5. Εξωτερική και εσωτερική μετανάστευση και βαθμός αστικοποίησης του πληθυσμού *

Στην περίοδο 1960-1971, για την οποία υπάρχουν σχετικά δεδομένα αναχώρησαν για εγκατάσταση στο εξωτερικό 2.742 άτομα. Ο αριθμός αυτός αντιστοιχεί στο 1,19% του πληθυσμού του νομού του 1971 και στο 0,92% του γενικού συνόλου των μετανάστών της Ελλάδας

* Λόγω ελλείψεως στοιχείων, το δεδομένο για την εξωτερική μετανάστευση αφορούν την περίοδο 1960 - 1971 και για την εσωτερική μετανάστευση την περίοδο 1971-1981.

την ίδια περίοδο.

Από την άλλη μεριά, η παλλινόστηση της περιόδου 1971-1981 είναι σχετικά μικρή, συμποσούμενη σε 1.076 άτομα περίπου και κυμαινόμενη ως ποσοστό του πληθυσμού του 1981 σε 0,48%.

Όσον αφορά τώρα την εσωτερική μετακίνηση του πληθυσμού, γίνεται κυρίως από τις αγροτικές και ημιαστικές περιοχές προς τις αστικές, με φυσική συνέπεια τη σχετική αύξηση του αστικού πληθυσμού του νομού (παρ.1).

Ο κύριος, όμως, όγκος του πληθυσμού που μετακινείται εκρέει σε περιοχή εκτός νομού και κυρίως στην περιοχή του πολεοδομικού συγκροτήματος Αθηνών.

Πιο συγκεκριμένα την περίοδο 1971-1981, για την οποία υπάρχουν απογραφικά στοιχεία, η εσωτερική μετακίνηση του πληθυσμού διαμορφώθηκε ως εξής:

Το έτος 1971 αναχώρησαν από διάφορες περιοχές του νομού 31.540 άτομα, εκ των οποίων οι 17.480 (55,4%) προέρχονταν από αγροτικές περιοχές, οι 6.680 (21,1%) από ημιαστικές και οι 7.380 (23,%) από αστικές περιοχές. Από το σύνολο των αναχωρησάντων το 63,5% εγκαταστάθηκε εκτός νομού. Πιο συγκεκριμένα το 43,7% εγκαταστάθηκε στην περιοχή Πρωτεύουσας και το 19,8% σε διάφορες άλλες περιοχές της Χώρας. Το υπόλοιπο 36,5% κατανεμήθηκε μέσα στο νομό ως εξής:

το 10,9% εγκαταστάθηκε σε αστικές περιοχές του νομού, το 12,4% σε ημιαστικές και το 12,9% σε αγροτικές.

Παράλληλα όμως με την εκροή 31.540 ατόμων από το νομό, είχαμε και μιά εισροή 19.260 ατόμων η οποία δεν ήταν αρκετή ώστε να καλύψει το κενό των αναχωρησάντων. Έτσι, το έτος 1971 η καθαρή μεταβολή του πληθυσμού ήταν - 12.280 άτομα, από τα οποία οι 10.580 (86,1%) προέρχονταν από αγροτικές περιοχές και στην πλειοψηφία τους εγκαταστάθηκαν σε αστικά κέντρα της υπόλοιπης χώρας και του νομού.

Παρατηρούμε δηλαδή μιά τάση εκροής και αστικοποίησης του πληθυσμού.

Το 1981 το σύνολο των αναχωρησάντων ήταν 27.580 άτομα, από τα οποία οι 6.620 (24%) προέρχονταν από αστικές περιοχές, οι 6.270 (22,7%) από ημιαστικές και οι 14.690 (53,2%) από αγροτικές.

Από αυτούς, το 69% εγκαταστάθηκε σε περιοχές εκτός νομού. Αναλυτικότερα το 46,4% εγκαταστάθηκε στο πολεοδομικό συγκρότημα Αθηνών και το 22,6% σε περιοχές της υπόλοιπης χώρας.

Το υπόλοιπο 31% κατανεμήθηκε μέσα στο νομό ως εξής: το 14,2% εγκαταστάθηκε σε αστικές περιοχές του νομού, το 6,3% σε ημιαστικές και το 1,05% σε αγροτικές περιοχές του νομού.

-----Το ίδιο έτος, το σύνολο του πληθυσμού που

εισήλθε στο νομό ήταν 16.000 άτομα κι έτσι η καθαρή μεταβολή του πληθυσμού ήταν - 11.580 άτομα, από τα οποία οι 9.540 (82,8%) προέρχονταν από αγροτικές περιοχές.

Συμπερασματικά, παρατηρούμε ότι η τάση εκροής και αστικοποίησης του πληθυσμού συνεχίζεται και μάλιστα με αυξανόμενο ρυθμό.

Όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, ο νομός Αιτωλ/νίας στερείται σχετικά μεγάλων αστικών κέντρων και ταυτόχρονα είναι και νομός σχετικά μικρότερης ανάπτυξης και μεγαλύτερης εξόδου πληθυσμού κυρίως προς τα αστικά κέντρα της χώρας. Είναι επομένως φανερό και αυτονόητο ότι η σημασία των αστικών κέντρων στις περιφερειακές διαφοροποιήσεις και ανισότητες είναι ουσιαστική.

δ. φυσική αύξηση πληθυσμού

Παράγοντες καθορισμού γεννητικότητας
και θνησιμότητας

Η στασιμότητα ή μείωση της φυσικής αύξησης του πληθυσμού του ν.Αιτωλ/νίας πηγάζει από τη μακροχρόνια λειτουργία δημογραφικών νομοτελειών ή την επανάληψη ή ακόμη την αιφνίδια εμφάνιση ποικίλων φαινομένων και

γεγονότων. Οι εξελίξεις αυτές έχουν επιπτώσεις είτε στο βαθμό γονιμότητας και θνησιμότητας του πληθυσμού, είτε στο ύψος του πραγματικού πληθυσμού, που με τη σειρά του επηρεάζει τις "ζωτικές" μεταβλητές των δημογραφικών εξελίξεων. Πέρα από το πλέγμα των κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων που επηρεάζουν ο μέγεθος της οικογένειας, γεγονότα, όπως πόλεμοι ή επιδημίες, μπορούν να έχουν επιπτώσεις στη φυσική αύξηση του πληθυσμού.

Σημαντική όμως επίδραση στη φυσική αύξηση του πληθυσμού έχει για το ν.Αιτωλ/νίας η έντονη μετακίνηση του πληθυσμού.

Το ποσοστό της φυσικής αύξησης (γεννήσεις μείον θάνατοι ανά 100 κατοίκους) επηρεάζεται επίσης σημαντικά από τη σύνθεση του πληθυσμού κατά ηλικία (παρ.3).

Η πτώση της γονιμότητας του πληθυσμού του νομού, οφείλεται στη σταδιακή οικονομική ανάπτυξη και τις κοινωνικές μεταβολές που σημειώνονται στο σύνολο της χώρας και κατά συνέπεια και στο νομό Αιτωλ/νίας. Παράγοντες που ευνοούν την πτώση της γονιμότητας στο νομό είναι: οικονομικοί και κοινωνικοί.

Οικονομικοί παράγοντες: α) η σταδιακή μετάβαση της κοινωνίας από τη γεωργική της μορφή προς την αστικοποίηση.

β) η ταυτόχρονη αναδιάρθρωση της απασχόλησης προς αστικές δραστηριότητες.

γ) η βελτίωση των αμοιβών εργασίας (που ισχύει άλλωστε σε όλη την επικράτεια).

δ) οι αυξανόμενες ευκαιρίες αστικής απασχόλησης.

Επίσης πρόσθετοι κοινωνικοί παράγοντες που έχουν να κάνουν με την απελευθέρωση της γυναίκας επηρεάζουν, μαζί με τους οικονομικούς παράγοντες, τη μέση ηλικία γάμων και τη σταθερότητα των τελευταίων και οδηγούν σε μείωση του αριθμού των γεννήσεων ανά γυναίκα παραγωγικής ηλικίας.

Τέλος, παρατηρήθηκε ότι το μορφωτικό επίπεδο και η κατηγορία του επαγγέλματος (και των δύο φύλλων) επηρεάζει τη γονιμότητα.

Ετσι, έχουμε διαφορές στη γονιμότητα μεταξύ επαγγελματικών κατηγοριών. Παρατηρήθηκαν πχ. χαμηλότερα ποσοστά γονιμότητας στους υπαλλήλους γραφείου και τους δημόσιους υπαλλήλους.

Από την άλλη μεριά η άνοδος της θνησιμότητας (πίν.16) πηγάζει από ποικίλους παράγοντες. Όπως έχουμε ήδη προαναφέρει, ο πληθυσμός του ν.Αιτωλ/νίας είναι στην πλειοψηφία του αγροτικός, με γεωργική ενασχόληση κυρίως.

Το γεγονός αυτό μπορεί να δικαιολογήσει την άνοδο του δείκτη θνησιμότητας, που πηγάζει από

ποικίλους παράγοντες, όπως είναι: το χαμηλό βιοτικό και μορφωτικό επίπεδο, η έκθεση του πληθυσμού σε διάφορες χημικές ουσίες, όπως είναι τα φυτοφάρμακα, η συνεχής επαφή με τα διάφορα γεωργικά μηχανήματα και η πρόκληση ατυχημάτων απ'αυτά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Εισαγωγή

Το δημογραφικό είναι ένα απ' τα σημαντικότερα προβλήματα που αυτή τη στιγμή απασχολούν τη χώρα μας και αν και τόσο οξύ πλείστοι εξ ημών δείχνου να μη προσούνται εν όψει της δημιουργηθείσα άξυνσης. Υπάρχει όμως και εκείνη η κλάση των ανθρώπων που είναι λίγον ευαίσθητοποιημένοι και έχουν εκτενώς ασχοληθεί με το θέμα προσπαθώντας μάλιστα να ενεργοποιήσουν και τους λοιπούς.

Προσπαθώντας λοιπόν και μεις απ' τη πλευρά μας να πάρουμε μια "γεύση" της όλης καταστάσεως αλλά και να μελετήσουμε εκ βάθρων το πρόβλημα δηλ. τα αίτια που το δημιουργούν, τις συνέπειες που έχει μα και τα μέτρα που τυχόν λαμβάνονται, κάναμε όσο το δυνατό πιο προσεκτικά γινόταν την προηγηθείσα αναφορά-μελέτη, τόσο στην Ελλάδα γενικά όσο και στην Αιτωλοακαρνανία ειδικότερα μιάς και ήταν το αμεσο αντικείμενο του ενδιαφέροντός μας. Βελήσαμε δε να δώσουμε τα πράγματα ως έχουν, όσο το δυνατό πιο αντικειμενικά ανατενίζοντας το πρόβλημα απ' όλες τις γωνίες θεώρησής του.

Παρ' όλη όμως της γενομένη αναφορά και μελέτη του θέματος την αντιπαράθεση των δημογραφικών θεωριών κλπ κρίνουμε απαραίτητη τη δημιουργία ερωτηματολογίου και την πραγματοποίηση δειγματοληπτικής έρευνας στο νομό Αιτωλοακαρνανίας για να διαπιστώσουμε ως που φτάνει το δημιουργηθέν πρόβλημα αλλά και πόσο ευαισθητοποιημένοι είναι οι Αιτωλοακαρνανείς πολίτες.

Είδος έρευνας

Το είδος της έρευνας είναι ένα κομμάτι της δουλειάς που σίγουρα θα δυσκόλευε και θα προβλημάτιζε τον καθένα μας. Εμείς μετά από αρκετή μελέτη και πολύωρη συζήτηση επί του θέματος, αποφανθήκαμε ότι η καταλληλότερη έρευνα είναι η περιγραφική-διαγνωστική μία και μ' αυτή σίγουρα θα μπορούσαμε να πάρουμε τις απαντήσεις στα ερωτήματά μας.

Οι περιγραφικές διαγνωστικές έρευνες είναι άμεσα συνδεδεμένες με τις αιτιακές επιπτώσεις που έχουν αυτές πάνω σ' ένα πρόγραμμα δράσης. Μ' άλλα λόγια δεν διερευνούν μόνο το τι συμβαίνει (ανάλυση) αλλά το πως και τι πρέπει να γίνει για τη διόρθωση των κακώς κείμενων. Δείχνει δηλ. ποιοί παράγοντες πρέπει να αλλάξουν και πόσο εφικτή είναι η αλλαγή τους. Έχουν δε το πλεονέκτημα σε σχέση με τις λοιπές έρευνες ότι είναι περισσότερο οργανωμένες, περισσότερο

προδιαγραμμένες και πιο προσεκτικά σχεδιασμένες, έχοντας τη δυνατότητα συγκρίσεως συσχετίσεων των δεδομένων (Φίλιας, 1977 σελ. 78).

Σκοπός - Στόχοι έρευνας

Σκοπός της έρευνάς μας, που έλαβε χώρα στο νομό Αιτωλοακαρνανίας και μόνο, ήταν να καταλήξουμε σε συμπεράσματα - όσο αφορά το δημογραφικό πρόβλημα - που όμως τώρα πιά να έχουν ως βάση την άποψη της κοινής γνώμης των ίδιων των ανθρώπων που δημιουργούν οικογένειες αν αυτοί δηλ. συμφωνούν με τις απόψεις των θεωρητικών και της πολιτείας και αν νομίζουν τελικά ότι ο νομός Αιτωλοακαρνανίας αντιμετωπίζει πρόβλημα υπογεννητικότητας σε σχέση με άλλες περιοχές της χώρας.

Πιο συγκεκριμένα στόχοι μας, ήταν πέρα απ'την απλή καταγραφή και σχολιασμό θεωρητικού μέρους με την έρευνα να περάσουμε στην ουσία του πραγματος και

- 1) να ανιχνεύσουμε το "πώς", το "τι" το τι πρέπει να αλλάξει για την εξάλειψη ή βελτίωση του προβλήματος και πόσο εφικτό μοιάζει να είναι
- 2) να συγκρίνουμε τις θεωρητικές απόψεις-μελέτες με την πραγματικότητα όπως διαφαίνεται απ'την πλευρά της Αιτωλοακαρνανίας, 3) να δούμε πόσο τα χαρακτηριστικά

- φύλο, ηλικία, επάγγελμα, μόρφωση κλπ- επιδρούν στο πρόβλημα (στο ν.Αιτωλ/νίας) 4) να εντοπίσουμε ομοιότητες ή διαφορές του νομού με άλλες περιοχές της Ελλάδας, 5) να παρουσιάσουμε αντικειμενικά όσα προέκυψαν απ' την έρευνα.

Ειδικότερα θελήσαμε να ερευνήσουμε

- 1) πόσο συνειδητοποιημένος είναι ο Αιτωλοακαρνανός πολίτης σχετικά με το δημογραφικό πρόβλημα και τις συνέπειές του
- 2) αν έχει εντοπίσει ποιά είναι - τόσο στην Ελλάδα γενικά όσο και κύρια στο νομό Αιτωλ/νίας - τα αίτια της δημιουργίας μα και συνεχούς αύξησης του δημογραφικού
- 3) τέλος, αν κατά την άποψη του είναι επαρκή τα υπάρχοντα μέτρα ή θα πρέπει να ληφθούν και άλλα ώστε να ωθούν τον Αιτωλοακαρνανό πολίτη και το κάθε Έλληνα να γεννούν περισσότερο.

Μεθοδος επιλογής δείγματος

Για την επιλογή του δείγματος, χρησιμοποιήσαμε όσο ήταν δυνατό, τη μέθοδο της δειγματοληψίας κατά στρώματα. Με τον συγκεκριμένο όρο εννοούμε τη μέθοδο εκείνη κατά την οποία παίρνουμε τυχαία απ' όλα τα στρώματα και ξεχωριστά για το κάθε στρώμα, ένα δείγμα

των στοιχείων (Φύλιας, 1977).

Η δειγματοληψία κατά στρώματα χρησιμοποιείται, κυρίως για δύο λόγους: 1) διότι μας επιτρέπει να έχουμε, όπως ακριβώς επιθυμούμε, αποτελέσματα για συγκεκριμένους υποπληθυσμούς που μας ενδιαφέρουν, αφού έχουμε την δυνατότητα να μελετήσουμε το κάθε στρώμα σαν έναν επί μέρους πληθυσμό και 2) διότι για τον ίδιο αριθμό δειγματικών μονάδων δίνει ακριβέστερες εκτιμήσεις για τις διάφορες παραμέτρους του πληθυσμού.

Η αρχή της δειγματοληψίας βασίζεται στην ιδέα ότι αν καταφέρουμε να διαιρέσουμε το πληθυσμό σε ομοιογενείς ομάδες (στρώματα), ως προς το χαρακτηριστικό που τίθεται για μελέτη, θα αρκεί ένα ελάχιστο δείγμα από κάθε στρώμα για να εκτιμήσουμε τη τιμή του χαρακτηριστικού. Εν ολίγοις η κατά στρώματα δειγματοληψία στηρίζεται στην ιδέα πως αν χωρίσουμε σε στρώματα τον πληθυσμό και επιλέξουμε μέσα απ' αυτό, το δείγμα μας γίνεται αντιπροσωπευτικό. Στις περιπτώσεις δε που το υπό μελέτη χαρακτηριστικό μας είναι άγνωστο η στρωματοποίηση δύναται να γίνει μ' άλλο γνωστό, συσχετιζόμενο με το ζητούμενο, χαρακτηριστικό ή θα αναγκαστούμε να περιοριστούμε στα πολύ γνωστά χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, τόπος κατοικίας κλπ).

Παρ'όλες τις δυσκολίες εφαρμογής της η μέθοδος αυτή έχει ορισμένα πλεονεκτήματα: όπως ότι σε διασκορπισμένο πληθυσμό, η στρωματοποίηση με βάση τις περιοχές ελαττώνει το κόστος της έρευνας, ή ότι υπάρχει η δυνατότητα ποικιλίας, τόσο της ποιότητας όσο και της ποσότητας των δεδομένων ή ότι δεν υπάρχει η πιθανότητα να δώσει λιγότερο ακριβή αποτελέσματα πχ. απ'την απλή τυχαία δειγματοληψία ή ότι υπάρχει η δυνατότητα γενίκευσης στο γενικό πληθυσμό χωρίς να χρειάζεται ιδιαίτερα μεγάλο δείγμα για την πραγματοποίηση της έρευνας.

Στην έρευνα μας προσπαθήσαμε να εφαρμόσουμε κατά το δυνατόν τη συγκεκριμένη έρευνα μολονότι οι συνεντευκτές ήταν τρεις (οι μετέχοντες στην πτυχιακή) και οι συνθήκες λίγο δύσκολες μολαταύτα φροντίσαμε να καλύψουμε όλα τα στρώματα.

Χαρακτηριστικό δείγματος

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά του δείγματος που επιλέξαμε είναι:

1) Ο συνολικός αριθμός του δείγματος ήταν 221 ερωτώμενοι. Κρίναμε ότι το δείγμα αυτό ήταν ικανοποιητικό για την εκπλήρωση του σκοπού της έρευνάς μας. Μεγαλύτερος αριθμός δείγματος θα

δημιουργούσε δυσκολίες στην κωδικοποίηση, ανάλυση και οπωσδήποτε θα απαιτούσε περισσότερο χρόνο και μεγαλύτερο κόστος και φόρτο εργασίας για το μικρό αριθμό συνεντευκτών που υπήρχαν.

- 2) Τα άτομα του δείγματος προσπαθήσαμε να είναι:
- άτομα από: α) αγροτικές, β) ημιαστικές και γ) αστικές περιοχές του νομού Αιτωλ/νίας.
 - και των δύο φύλων
 - απ'όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης
 - διαφορετικών επαγγελματιών

Για να αποτελέσει κάποιο άτομο μέρος του δείγματος έπρεπε να πληροί ορισμένες προϋποθέσεις. Έτσι, το δείγμα έπρεπε να αποτελείται από άτομα;

- α) έγγαμο (όσχετα αν βρίσκονται σε χηρεία ή διάσταση) ή άγαμο
- β) που έχουν παιδιά ή που πρόκειται σύντομα να αποκτήσουν και
- γ) σε ηλικία 25-55 ετών.

Από το δείγμα των 190 ατόμων που πήραμε, ο αριθμός των επιμέρους ομάδων είναι:

ΔΙΑΣΤΡΩΜΑΤΩΣΗ

α) Σύμφωνα με το φύλο (ερ.1) Ο αριθμός των ανδρών που έλαβαν μέρος στην έρευνα μας είναι 65 στο σύνολο των 190, ποσοστό δηλ. 34,21%. Ο αριθμός των γυναικών είναι 125 στο σύνολο των 190, ποσοστό

65,79%.

β) Σύμφωνα με την ηλικία (ερ.2) Τα άτομα που συμμετείχαν στο δείγμα ήταν ηλικίας 25-55 ετών, δηλ. άτομα που βρίσκονται σε αναπαγωγική ηλικία, η οποία έχει άμεση σχέση και είναι ιδιαίτερης σημασίας για την επίτευξη του σκοπού της έρευνάς μας. Η μέση ηλικία των ατόμων του δείγματος ήταν 36. Ειδικότερα, η μέση ηλικία των ανδρών που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν 35 και των γυναικών 37.

Οι 95, δηλ. ποσοστό 50% από τους ερωτώμενους ήταν ηλικίας 25-35 ετών, οι 60 δηλ. ποσοστό 31,57% ήταν ηλικίας 35-45 ετών και οι 35 δηλ. ποσοστό 18,43% 45-50 ετών.

γ) Σύμφωνα με τον τόπο κατοικίας (ερ.4) Από το συνολικό αριθμό των ατόμων του δείγματος.

α) τα 40 άτομα, δηλ. ποσοστό 21,05% κατοικούν σε αγροτική περιοχή του ν. Αιτωλ/νίας.

β) τα 50 άτομα, δηλ. ποσοστό 26,31% κατοικούν σε ημιαστική περιοχή του ν.Αιτωλ/νίας και

γ) τα 100 άτομα, δηλ. ποσοστό 52,64% κατοικούν σε αστική περιοχή του ν.Αιτωλ/νίας.

δ) Σύμφωνα με την οικογενειακή κατάσταση (ερ.10) Επιλέξαμε για την πραγματοποίηση της έρευνάς μας άτομα που ήταν:

α) έγγαμοι σε ποσοστό 73,68%

β) διαζευμένα σε ποσοστό 18,43%

γ) σε κατάσταση χηρείας σε ποσοστό 7,89%

Επιλέξαμε άτομα με την παραπάνω οικογενειακή κατάσταση, γιατί αυτά είναι εκείνα που επηρεάζουν τη δημογραφική κατάσταση ενός νομού και γενικότερα της χώρας και οι απαντήσεις τους δεν κινούνται μόνο στο θεωρητικό επίπεδο.

ε) Σύμφωνα με τη μόρφωση: (ερ.5) Τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνά μας προέρχονταν απ'όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης.

Συγκεκριμένα: α) οι απόφοιτοι Δημοτικού Σχολείου ήταν 55, δηλ. ποσοστό 28,95% (25 άνδρες και 30 γυναίκες).

β) οι απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης ήταν 75 δηλ. ποσοστό 39,47% (15 άνδρες και 60 γυναίκες).

γ) οι απόφοιτοι Ανώτερης ή Ανώτατης Εκπαίδευσης 60 δηλ. ποσοστό 31,58% (25 άνδρες και 35 γυναίκες).

στ) Σύμφωνα με το επάγγελμα: (ερ.8) Οι ερωτώμενοι ήταν άτομα που ανήκαν σε διάφορες κατηγορίες επαγγελματιών, πράγμα που μας βοήθησε να αποκτήσουμε γνώση-μέσω των αποτελεσμάτων της έρευνας-για τον ευρύτερο κοινωνικό χώρο σε σχέση με το δημογραφικό πρόβλημα του νομού.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει ότι:

α) οι 12 ερωτώμενοι δηλ. ποσοστό 6,31% ήταν ανειδίκευτοι εργάτες ή κατώτεροι υπάλληλοι (10

- 3
άνδρες, 2 γυναίκες)
- β) οι 13, δηλ. ποσοστό 6,84%, ήταν γεωργοί ή βοσκοί
(9 άνδρες, 4 γυναίκες)
- γ) οι 25, δηλ. ποσοστό 13,15% ήταν τεχνίτες - επαγ-
γελματίες ή υπάλληλοι (20 άνδρες, 5 γυναίκες)
- δ) οι 40, δηλ. ποσοστό 21,10% ήταν υπάλληλοι απόφοιτοι
Μέση εκπαίδευσης (10 άνδρες, 30 γυναίκες)
- ε) οι 30, δηλ. ποσοστό 15,78%, ήταν μικροεπιχειρημα-
τίες (5 άνδρες, 25 γυναίκες)
- στ) οι 15, δηλ. ποσοστό 7,89% ήταν επιστήμονες
(1 άνδρας, 14 γυναίκες)
- ζ) οι 25, δηλ. ποσοστό 13,15% ήταν επιστήμονες με
ελεύθερο επάγγελμα, Ανώτεροι Δημόσιοι Υπάλληλοι ή
Ιδιωτικοί, μεγαλοεπιχειρηματίες (9 άνδρες, 16
γυναίκες) και
- η) αυτοί που απασχολούνται με κάτι άλλο (οικιακά κλπ)
ήταν 30, δηλ. ποσοστό 15,78% (1 άνδρας, 29 γυναίκες)

Συλλογή ερευνητικού υλικού

Η επαφή με το άτομο που απετέλεσαν το δείγμα
έγινε:

- α) στα σπίτια των ερωτώμενων
- β) σε επαγγελματικούς χώρους (μαγαζιά, γραφεία κλπ)
- γ) σε δημόσιους χώρους όπου βρίσκονταν το χρόνο της
συνέντευξης, όπως πχ. πλατείες κλπ.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Τα 190 ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν από το επιλεγμένο δείγμα παρουσία συνεντευκτή. Βεβλήσαμε να εκμεταλλευτούμε τα πλεονεκτήματα αυτού του τρόπου συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων. Έτσι μπορέσαμε να κάνουμε ευκολότερη την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου με την φιλική μας στάση, τις επεξηγήσεις που κάναμε όταν ήταν απαραίτητα και την εξοικονόμηση χρόνου και χρημάτων από τα ερωτηματολόγια που θα χάνονταν αν δεν ήμασταν παρόντες.

Μορφή - περιεχόμενο ερωτηματολογίου

Πριν περάσουμε στην μορφή και το περιεχόμενο του ερωτηματολογίου καλό θα ήταν να αναφέρουμε ότι πριν την ολοκλήρωση του ερωτηματολογίου και την πραγματοποίηση της δειγματοληπτικής έρευνας έγινε - σε μικρό αριθμό στόμων μικρή προέρευνα. Σκοπό είχε την συλλογή στοιχείων για το τι απασχολεί το κοινό, τι γνωρίζουν σχετικά με το πρόβλημα, χωρίς πολύ περίσκεψη απ' το μέρος τους, ώστε να αποκτήσουμε μία πρώτη "γεύση" του τι τους ενδιαφέρει - απασχολεί και να προσαρμόσουμε το ερωτηματολόγιο, κατά το δυνατόν, περίπου σ' αυτά τα πλαίσια, μ' ανόλογες ερωτήσεις σωστά επιλεγμένες.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην κανονική πλέον

έρευνα τα ερωτήματα πρέπει να κυμανθούν γύρω στα 36. Αποτέλεσμα αυτού θα είναι το ερωτηματολόγιο ούτε πολύ χρόνο να χρειάζεται, αλλά ούτε να γίνεται κουραστικό στον ερωτώμενο, παράλληλα όμως θα είναι περιεκτικό ώστε να καλύπτει τα όσα στοχεύσουμε με την έρευνα. Φροντίδα μας δε εξ αρχής ήταν η ερωτήσεις να μην προσβάλουν τους ερωτώμενους ούτε να θίγουν τα χρηστά ήθη, όπως και να είναι ερωτήσεις που παρατρύνουν τον ερωτώμενο ώστε να απαντά ειλικρινώς, χωρίς αναστολές, τέλος να είναι σαφής και ευνόητα ερωτήματα κατά το δυνατό πιο κατανοητά συντεταγμένα, ώστε να γίνεται αντιληπτό το νόημα απ' τον ερωτώμενο, αποφεύγοντας δυσνόητους όρους φανφαρονισμούς, και άλλα παρόμοια.

Ο τύπος των ερωτήσεων ήταν ένα σκέλος της δουλειάς μας απαιτούσε ιδιαίτερη περίσκεψη. Υπήρξαν ερωτήσεις "ανοιχτές" που αφήνουν δηλ. τον ερωτώμενο να εκφράσει ελεύθερα την άποψή του και να οργανώσει όπως επιθυμεί την απάντηση, αλλά κατά το πλείστον "κλειστές" (ΝΑΙ, ΟΧΙ, ΔΕ ΓΝΩΡΙΖΩ) και προκατοσκευασμένες (δοσμένες από μας απαντήσεις με δυνατότητα επιλογής απ' τον ερωτώμενο). (Φίλιπς 1977 σελ. 54).

Πρέπει να πούμε ότι η επιλογή του τύπου των ερωτήσεων δεν έγιναν τυχαία, αλλά βάσει των πλεονεκτημάτων τους που είναι:

α) απαιτούνται πολλές απαντήσεις που αποβλέπουν να κατατάξουν τον ερωτώμενο σε μία κατηγορία με σαφές κριτήριο

β) είναι λιγότερο χρονοβόρες και συμπληρώνονται εύκολα, δεν απαιτούν δηλ. μεγάλη προσπάθεια

γ) ταξινομούνται, κωδικοποιούνται ευκολότερα απ' τις "ανοικτές"

δ) περιορίζουν τον ερωτώμενο στο θέμα

ε) δίνουν δυνατότητα συλλογής αντικειμενικών πληροφοριών.

Οι ερωτήσεις που χρησιμοποιήσαμε είναι πραγματικές (φύλο, ηλικία κλπ), γνώμης ή πίστης (ποιά η γνώμη σας για το πρόβλημα της υπογεννητικότητας) και γιατί (που απασκοπούν στην εξήγηση της συμπεριφοράς και γνώμης των ερωτώμενων).

Όσο για το περιεχόμενο των ερωτήσεων πρέπει να πούμε ότι κύρια καλύπτουν τα εξής,

1. χαρακτηριστικά (φύλλο, ηλικία, επάγγελμα κλπ)
2. τα αίτια που προκαλούν το δημογραφικό
3. τις σημερινές μα και μελλοντικές συνέπειες της υπογεννητικότητας.
4. την ευαισθητοποίηση του Αιτωλ/κού κοινού, ενημέρωσή του
5. τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν ως ωθητικό για την αύξηση των γεννήσεων

Τέλος αξίζει να αναφερθεί ότι χρειάστηκε χρόνος και περιουλλογή από όλους μας και συνεργασία της ομάδας στη δημιουργία του ερωτηματολογίου και την προσωπική παρουσία μας κατά τη διάρκεια συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων.

Τρόπος ανάλυσης των πληροφοριών και παρουσίασης της έρευνας

Η επεξεργασία των στοιχείων της έρευνας και η έκδοση των αποτελεσμάτων έγινε με πάρα πολλές δυσκολίες, με δαπάνη χρόνου και χρήματος από PERSONAL COMPUTERS που ανήκε σε ιδιώτη.

Τα αποτελέσματα που πήραμε ήταν αριθμητικά. Αυτά μας βοήθησαν στο να κάνουμε τον σχολιασμό των ερωτήσεων των ερωτηματολογίων που βρίσκεται στο επόμενο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΠΟΤΕΛΕΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός Έρευνας

Όπως αναφέραμε και προηγούμενα σκοπός της γενομένης έρευνας ήταν να πάρουμε την άποψη της κοινής γνώμης για το δημογραφικό πρόβλημα της χώρας γενικά αλλά κυρίως του νομού Αιτωλοακαρνανίας

Πόσο τελικά ευαισθητοποιημένοι-ενημερωμένοι είναι η Αιτωλ/νός πολίτες όσο αφορά το ζήτημα της υπογέννητικότητας στο νομό τους και στη χώρα μας, καθώς και των συνεπειών που επιφέρει. Παίρνοντας αυτά τα αποτελέσματα κάναμε σύγκριση με τα ήδη υπάρχοντα στοιχεία. Καθώς επίσης σύγκριση έγινε στα προτεινόμενα απ'τους ερωτώμενους μέτρα με αυτά των ειδημόνων για να δούμε που συγκλίνουν και που όχι οι απόψεις και πόσο έως τελικά εφικτά είναι τα επιθυμητά από τους πολίτες μέτρα.

Εμπόδια και δυσκολίες στην έρευνα

Τα εμπόδια και οι δυσκολίες που συναντήσαμε κατά την πραγματοποίηση της παρούσας έρευνας ήταν πολλά και βέβαια δεν ήταν δυνατό να προβλεφθούν γιατί ήταν

η πρώτη φορά που χρειάστηκε να κάνουμε πράξη το θεωρητικό υλικό της κοινωνικής έρευνας που είχαμε διδαχθεί. Προσπαθήσαμε όμως να τα αντιμετωπίσουμε και να τα ξεπεράσουμε όσο το δυνατό καλύτερα και ανώδυνα για τ'αποτέλεσμα της έρευνας, για να μπορέσουν αυτά να είναι αξιόπιστα και έγκυρα.

Τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν στην πορεία της έρευνας οφείλονται:

- α) στον μικρό αριθμό των συνεντευκτών που ήταν τρεις και έπρεπε να καλύψουν ένα αρκετά μεγάλο δείγμα ατόμων (190) και τον γεωγραφικό χώρο ενός νομού
- β) στον αριθμό των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου, που όμως δεν μπορούσε να είναι μικρότερος γιατί δεν θα εξυπηρετούσε τον σκοπό της έρευνάς μας και δεν θα έδινε τα επιθυμητά αποτελέσματα
- γ) στην άρνηση για συμπλήρωση ορισμένων ερωτηματολογίων από ερωτώμενους που επηρέασε και τον αριθμό του δείγματος αλλά και ψυχολογικά και τους συνεντευκτές
- δ) στην έλλειψη παροχής μέσων από την Σχολή για την γραφή, τύπωση, έλλειψη PERSONAL COMPUTER κλπ.

Παρ'όλα τα παραπάνω εμπόδια και δυσκολίες που συναντήσαμε, τα αποτελέσματα της έρευνας ενορμονίζονται με τον αρχικό μας σκοπό και σίγουρα νιώθουμε ικανοποιημένοι για το αποτέλεσμα και

ανεβήκαμε κόμποσα σκαλοπάτια στη γνώση της πρακτικής της κοινωνικής έρευνας.

Κατηγορίες ερωτήσεων προς σχολιασμό

Οι ερωτήσεις που περιλαμβάνονται στο ερωτηματολόγιο της έρευνάς μας ταξινομούνται στις εξής κατηγορίες:

α) Ερωτήσεις "πραγματικές" που αφορούν το φύλλο, την ηλικία, τον τόπο κατοικίας γενικότερα τον τρόπο ζωής τους, τον αριθμό των παιδιών που έχουν και που θα ήθελαν να αποκτήσουν. Οι ερωτήσεις αυτές είναι από την 1-13 και η 18, 19 και 20 (βλ. Ερωτηματολόγιο, Παράρτημα Β. σελ.

β) Ερωτήσεις σχετικά με αξίες και αντιλήψεις των ερωτώμενων (ερωτήσεις 15, 16, 17, βλ. Παράρτημα Β σελ.), καθώς επίσης ερωτήσεις σχετικά με το βαθμό γνώσης πάν στο δημογραφικό πρόβλημα του νομού στην Ελλάδα γενικά (ερωτήσεις 21, 22 βλ. Παράρτημα Β, σελ.

γ) Ερωτήσεις "γνώμης ή πίστης" οι οποίες αναφέρονται στα εξής τρία σημεία:

1) τα αίτια - παράγοντες που συντελούν στο δημογραφικό πρόβλημα (ερωτ. 14, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, βλ. Ερωτηματολόγιο, παράρτημα Β, σελ.

2) τις συνέπειες που δημιουργούνται (Ερωτ. 32, 33, βλ. Παράρτημα Β, σελ.)

3) τα μέτρα που λαμβάνονται και προτείνονται (ερωτ. 34, 35, 36, 37, βλ. ερωτηματολόγιο, Παρόρθημα Β, σελ.)

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Α) Ερωτήσεις πραγματικές

Στην έρευνα που πραγματοποιήσαμε πήραμε άτομα και των δύο φύλλων, για να μπορέσουμε να κάνουμε σύγκριση φροντίσαμε όμως να έχουμε ένα άτομο από κάθε νοικοκυριό.

Έτσι, στο σύνολο των 190 ερωτηθέντων το 81,57% έχουν παιδιά και το 18,43% δεν έχουν (ερ.11). Από αυτούς που έχουν παιδιά, το μεγαλύτερο ποσοστό, δηλ. 51,61%, έχει δύο παιδιά, το 29,03% έχει ένα παιδί, το 12,90% τρία, το 6,46% τέσσερα και κανείς (0%) πάνω από τέσσερα (ερ. 12).

Παρατηρούμε λοιπόν ότι οι περισσότεροι ερωτώμενοι έχουν δύο παιδιά, ενώ οι πολύτεκνες οικογένειες αποτελούν μόνο το 6,46% επί του συνόλου, ποσοστό που θεωρείται πολύ μικρό.

Σχετικά με το επίπεδο μόρφωσης (ερ.5)

παρατηρούμε τα εξής:

Οι απόφοιτοι Δημοτικού Σχολείου έχουν 3 παιδιά σε ποσοστό 47,54% οι απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης έχουν 4 παιδιά σε ποσοστό 4,3% και τέλος οι απόφοιτοι Ανώτερης ή Ανώτατης Σχολής έχουν 2 παιδιά σε ποσοστό 48,32%. Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι τα άτομα που έχουν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο έχουν μεγαλύτερο αριθμό παιδιών, ενώ καθώς ανεβαίνει το μορφωτικό επίπεδο μειώνεται και ο αριθμός των παιδιών. Το γεγονός αυτό βρίσκεται σε συμφωνία με τα γενικά δεδομένα που αφορούν τη σχέση μορφωτικού επιπέδου και γεννητικότητας τόσο στο σύνολο της χώρας, όσο και στο νομό Αιτωλ/νίας.

Αναφερόμενοι στον τόπο κατοικίας (εφ.4) εντοπίζουμε μία διαφοροποίηση μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών ως προς τον αριθμό των πολύτεκνων οικογενειών. Έτσι το 12,38% των κατοίκων αγροτικής περιοχής είναι πολύτεκνοι, ενώ μόνο το 4,32% κατοίκων αστικής περιοχής είναι πολύτεκνοι.

Αυτό τώρα είναι συνέπεια της διαφοράς του τρόπου ζωής μεταξύ του αγροτικού και αστικού πληθυσμού, των αντιλήψεων, των στάσεων και των στόχων ζωής.

Επίσης το επάγγελμα επηρεάζει ουσιαστικά τον αριθμό παιδιών. Χαρακτηριστικά, παρατηρούμε ότι οι ανιδείκτετοι εργάτες και οι αγρότες έχουν σε

μεγαλύτερο ποσοστό 4 παιδιά απ'ότι οι άλλες κατηγορίες επαγγελματιών. Αυτό οφείλεται στη διαφορά του τρόπου ζωής, του οικονομικού και του μορφωτικού επιπέδου καθώς και των αντιλήψεων απέναντι στη ζωή.

Σχετικό με τον αριθμό των παιδιών που θα ήθελαν να αποκτήσουν (ερ. 13) βλέπουμε ότι ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό ατόμων της τάξης του 38% θα ήθελαν να έχουν 3 παιδιά, ενώ ένα ποσοστό γύρω στα 35% θα ήθελαν 4 ή περισσότερα παιδιά. Αντίθετα μόνο το 3,26% επιθυμούν να έχουν μόνο ένα παιδί.

Στις αστικές και ημιαστικές περιοχές παρατηρούμε ότι το 41% περίπου θα επιθυμούσε να έχει 4 παιδιά, ενώ στις αγροτικές περιοχές το ποσοστό κυμαίνεται στο 30% περίπου.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι οι αγροτικές και ορεινές περιοχές παρουσιάζουν κάποια διαφοροποίηση λόγω της ιδιαιτερότητας της γεωγραφικής τους θέσης και λόγω έλλειψης ευκαιριών ανάπτυξης και βελτίωσης της ποιότητας ζωής.

Σχετικό με τον τόπο κατοικίας βλέπουμε ότι τόσο οι κάτοικοι του χωριού όσο και οι κάτοικοι της πόλης, επιθυμούν σε μεγάλο ποσοστό (42% περίπου) να έχουν 3 παιδιά, ενώ ένα επίσης αρκετά μεγάλο ποσοστό (35,7%) επιθυμεί 4 παιδιά ή περισσότερα. Είναι φανερό, συγκρίνοντας τον αριθμό των παιδιών που έχουν με τον

αριθμό των παιδιών που θα ήθελαν να έχουν, πως οι Αιτωλοακαρνανές επιθυμούν να αποκτήσουν περισσότερα παιδιά, αλλά κάποιοι λόγοι τους εμποδίζουν. Το ίδιο φαινόμενο παρουσιάζεται στα ζευγάρια που ζουν είτε μόνοι τους είτε με τους γονείς καθώς και ανάλογα με την οικογενειακή τους κατάσταση (δισζευγμένοι, χήροι κλπ).

Σαν γενική παρατήρηση θα λέγαμε ότι το σύνολο των ερωτώμενων επιθυμούν να έχουν 3 παιδιά σε ποσοστό σχεδόν διπλάσιο απ' αυτούς που ήδη έχουν 3 παιδιά και ενώ το ποσοστό αυτών που έχουν 4 ή και περισσότερα παιδιά είναι 6,46%, το ποσοστό αυτών που θα ήθελαν 4 ή περισσότερα παιδιά είναι 29%.

Στην ερώτηση αν μένουν μαζί με τους γονείς (ερ.18) το 71,05% του συνόλου απάντησαν αρνητικά και το υπόλοιπο 28,95% απάντησαν καταφατικά. Καταφατικά απάντησαν σε μεγαλύτερο ποσοστό οι κάτοικοι των ημιορεινών και αγροτικών περιοχών σε ποσοστό 31% και 33% αντίστοιχα, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των κατοίκων αστικών περιοχών ήταν 4,5%.

Από τα ποσοστά και μόνο είναι αισθητή η διαφορά που υπάρχει μεταξύ εκτεταμένης και πυρηνικής οικογένειας στα αστικά κέντρα και στην επαρχία. Στην πόλη είναι πρακτικά αδύνατο να μένει κανείς στον περιορισμένο χώρο ενός διαμερίσματος μαζί με τους

γονείς και τα παιδιά του.) Επίσης η διαφορά των παραπάνω ποσοστών δείχνει και τη διαφορά αντιλήψεων μεταξύ των κατοίκων της πόλης, οι οποίοι προτιμούν την πυρηνική οικογένεια, και των κατοίκων επαρχιακών περιοχών, που προτιμούν την εκτεταμένη οικογένεια.

Ως προς τη σχέση μεταξύ εκτεταμένης οικογένειας και αριθμού παιδιών, προκύπτει ότι τα άτομα που μένουν μαζί με γονείς ή πεθερικά έχουν 3 παιδιά και πάνω σε μεγαλύτερο ποσοστό από τα άτομα που μένουν χωρίς γονείς ή πεθερικά. Βλέπουμε επομένως ότι η ύπαρξη παππούδων ή γιαγιάδων μέσα στην οικογένεια αυξάνει τον αριθμό των παιδιών, γιατί πολλές φορές λύνει πρακτικά προβλήματα, όπως π.χ. η φύλαξή τους.

Τέλος, η έλλειψη οικονομικών δυνατοτήτων για απόκτηση σπιτιού με επαρκή χωρητικότητα ανάλογη με τα μέλη μιας οικογένειας, έχει ως συνέπεια τη μείωση του αριθμού των παιδιών. Δηλαδή, τα άτομα που μένουν σε σπίτι με 3-4 και παραπάνω δωμάτια έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα για απόκτηση περισσότερων παιδιών, σε σύγκριση μ'αυτούς που μένουν σε σπίτι με 1 ή 2 δωμάτια.

Β) Ερωτήσεις με αξίες και αντιλήψεις

Σχετικό με το αν τα παιδιά αποτελούν εμπόδιο στην καριέρα και πηγή προβλημάτων (ερ.15) το 13,15%.....

των ερωτώμενων απάντησε καταφατικά. Απο αυτούς το 8,89% είναι γυναίκες και το 4,26% είναι άνδρες. Παρατηρούμε δηλ. ότι η γυναίκα φορτώνεται με περισσότερες ευθύνες για τα παιδιά, που την εμποδίζουν στην προσωπική της καριέρα. Με αποτέλεσμα πολλές γυναίκες να θυσιάζουν την καριέρα τους στο βωμό της ανατροφής των παιδιών τους.

Ως οικονομική επιβάρυνση θεωρούν τα παιδιά το 42,28% των ερωτώμενων. Είναι δεδομένο για το άτομο αυτό ότι κάθε επιπλέον παιδί αποτελεί μία ακόμη πηγή εξόδων και σίγουρα αισθάνονται να τους επιβαρύνει οικονομικά.

Ως διαίωνιση τους είδους και βασικό σκοπό της ζωής του ανθρώπου θεωρούνται τα παιδιά από το 24,42% του συνόλου των ερωτώμενων.

Τέλος, το 20,15% των ερωτώμενων θεωρούν τα παιδιά ευτυχία. Αυτή η άποψη επικρατεί στο μεγαλύτερο ποσοστό της (16%) στους άνδρες και μόνο κατά 4,15% στις γυναίκες. Αυτό δείχνει ότι για τη γυναίκα σήμερα τα παιδιά αποτελούν μεν ευτυχία αλλά κυρίως αποτελούν πηγή ευθυνών και προβλημάτων. Η αύξηση των πολύπλοκων κοινωνικών ρόλων που χρειάζεται ταυτόχρονα να ανταπεξέλθει η γυναίκα (συζύγου, μητέρας, νοικοκυράς, εργαζόμενης κλπ) όχι μόνο δεν οδηγούν στην ευτυχία, αλλά τη φέρνουν σε ψυχολογικό

και ηθικό αδιέξοδο.

Αναφορικά με τους σημαντικότερους στόχους ζωής των ερωτώμενων, παρατηρούμε τα εξής: (ερ.16) Το 60,54% επιθυμούν να έχουν μια ήσυχη οικογενειακή ζωή και να εξασφαλίσουν καλύτερη ζωή στα παιδιά τους απ'ότι είχαν αυτοί. Ως επόμενο στόχο της ζωής τους επιθυμούν να έχουν ελεύθερο χρόνο και να συνεισφέρουν στην κοινωνία (23,68%) και τελευταίος στόχος τους είναι η επαγγελματική επιτυχία (15,78%).

Όσο αφορά την άποψη των ερωτώμενων για το ιδανικό σχήμα της οικογένειας (ερ.17), επικρατέστερη άποψη είναι το ζευγάρι με 3 παιδιά (42,10%) και ακολουθούν το ζευγάρι με 2 παιδιά (26,28%) και το ζευγάρι με 4 παιδιά (26,32%), ενώ το ζευγάρι χωρίς κανένα παιδί αποτελεί παράδειγμα προς αποφυγή για τους ερωτώμενους (0%). Παρατηρούμε λοιπό ότι για τους Αιτωλοακαρνανούς το ιδανικό σχήμα οικογένειας είναι το ζευγάρι με 3 ή 4 παιδιά σε ποσοστό 68,42% συνολικά. Για λόγους όμως που ήδη έχουμε αναφέρει και που θα αναφέρουμε εκτενέστερα στην συνέχεια, δεν έχουν τη δυνατότητα να ακολουθήσουν το ιδανικό γι'αυτούς σχήμα οικογένειας και αναγκάζονται να ακολουθήσουν το σχήμα της ολιγομελούς οικογένειας.

Σχετικά με την ενημέρωση των ερωτώμενων πάνω στο πρόβλημα της υπογεννητικότητας, (ερ. 21) το 96,4%

απάντησαν ότι η Ελλάδα αντιμετωπίζει πρόβλημα, το 3,5% απάντησε αρνητικά και το 0,1% δεν εξέφρασε γνώμη επί του θεματος. Η πλειοψηφία του δείγματος έχει επίγνωση του δημογραφικού προβλήματος της Ελλάδας. Όσον αφορά τον νομό Αιτωλ/νίας το 78,94% απάντησε ότι αντιμετωπίζει πρόβλημα υπογεννητικότητας, το 7,89% απάντησε αρνητικά και το 13,17% δεν εξέφρασε γνώμη. Επικρατεί επομένως η άποψη ότι ο νομός Αιτωλ/νίας αντιμετωπίζει πρόβλημα υπογεννητικότητας, το οποίο εντάσσεται στα γενικότερα πλαίσια του προβλήματος της υπογεννητικότητας που αντιμετωπίζει η χώρα στο σύνολό της.

Γ) Ερωτήσεις γνώμης και πίστης

Ι. Αίτια: Στην ερώτηση σχετικά με το ποιά είναι οι λόγοι που δεν έκαναν τα επιθυμητά γι' αυτούς παιδιά, (ερ. 14), μας απάντησαν τα εξής: το 36,84% για οικονομικούς λόγους, το 21,05% για λόγους υγείας, το 18,44% γιατί δεν υπήρχε κάποιος να τα κρατήσει, το 13,15% για άλλους λόγους (ηθικούς - κοινωνικούς κλπ) και τέλος το 10,52% λόγω έλλειψης ελεύθερου χρόνου. Από τα παραπάνω δεδομένα συμπεραίνουμε ότι η βασικότερη αιτία μη απόκτησης περισσότερων παιδιών είναι οι οικονομικοί λόγοι. Η γέννηση ενός επιπλέον

παιδιού δημιουργεί - σύμφωνα με τους ερωτώμενους - επιπρόσθετα έξοδα και μειώνει το εισόδημα της οικογένειας, δεδομένου του υψηλού κόστους ζωής και του κόστους ανατροφής των παιδιών.

Ως βασικό ανατρεπτικό παράγοντα (ερ.24), στη γέννηση περισσότερων παιδιών οι ερωτώμενοι δήλωσαν τη δυσκολία ανατροφής τους σε ποσοστό 92,10% και επικέντρωσαν την προσοχή τους (ερ.25), στους οικονομικούς λόγους σε ποσοστό 76,31%.

Επομένως, οικονομικοί είναι οι λόγοι που αποτρέπουν την πλειοψηφία των ερωτώμενων να κάνει περισσότερα παιδιά απ'όσα μπορεί να αναθρέψει με άνεση και χωρίς στερήσεις. Οι γονείς στις μέρες μας επιθυμούν για τα παιδιά τους ένα μέλλον με προοπτικές και επιδιώκουν τη μόρφωση και την καλύτερη δυνατή αποκτατάσταση.

Η εξωοικιακή απασχόληση της γυναίκας (ερ.27) επηρεάζει τον αριθμό των γεννήσεων σύμφωνα με τις απαντήσεις του 78,94% του συνόλου των ερωτώμενων.

Άλλος ένας παράγοντας που επηρεάζει τον αριθμό των γεννήσεων σύμφωνα με το 73,4% των ερωτώμενων είναι ο αριθμός των διαζυγίων (ερ. 29). Από την έρευνα που πραγματοποιήσαμε προέκυψε ότι ένα μεγάλο ποσοστό του δείγματος των διαζευγμένων θα ήθελε να έχει περισσότερα παιδιά απ'αυτά που ήδη έχει κι ότι,

αν ήταν έγγαμοι, θα μπορούσαν ίσως να αποκτήσουν τον αριθμό των παιδιών που επιθυμούσαν.

Η έκκληση των ηθών (ερ.23) αποτελεί άλλον ένα ανατρεπτικό παράγοντα στη γέννηση περισσότερων παιδιών σύμφωνα με το 57% περίπου των ερωτώμενων. Η χαλάρωση των ηθικών αξιών, η αλλαγή αντιλήψεων για τους στόχους της ζωής και η στροφή προς τον εγωκεντρισμό κλπ, σίγουρα προβληματίζει τους γονείς ή τα άτομα που σκέπτονται να δημιουργήσουν οικογένεια ως προς τον αριθμό των παιδιών, σκεπτόμενοι τις δυσκολίες ανατροφής των παιδιών που προκαλούν τα παραπάνω.

Στη συνέχεια, η νομιμοποίηση των αμβλώσεων (ερ.28) επηρεάζει πολύ ή πάρα πολύ τη γεννητικότητα σύμφωνα με το 47,36% (26,31% και 21,05% αντίστοιχα), λίγο σύμφωνα με το 31,57% του συνόλου του δείγματος και καθόλου σύμφωνα με το 13,15%.

Στις ημιστιτικές περιοχές, το 28% περίπου έχει δηλώσει ότι η νομιμοποίηση των αμβλώσεων και η χρήση αντισυλληπτικών μέσων επηρεάζει τη γεννητικότητα, ενώ στις αστικές περιοχές το 32,3% περίπου.

Η διαφοροποίηση αυτή των ποσοστών πιστεύουμε ότι οφείλεται στο ότι στην πόλη υπάρχει διαφορετική νοοτροπία και το φαινόμενο των αμβλώσεων είναι πολύ συχνό καθώς και η διόδοση των αντισυλληπτικών μέσων

αρκετά μεγάλη. Επίσης, οι δυνατότητες και οι ευκαιρίες οικογενειακού προγραμματισμού και νοσοκομειακής περίθαλψης είναι σαφώς μεγαλύτερες στην αστική περιοχή.

Για άλλη μιά φορά φαίνεται πόσο οι οικονομικοί λόγοι επηρεάζουν τη γεννητικότητα, (ερ.30). Συγκεκριμένα, το κόστος ανατροφής των παιδιών και το περιορισμένο εισόδημα επηρεάζουν τη γεννητικότητα σύμφωνα με το 47,38% του συνόλου των ερωτώμενων, η ανεπαρκής οικονομική υποστήριξη του κράτους επηρεάζει το 31,57% και η γενικότερη οικονομική κρίση το 18,42% περίπου.

Όσον αφορά την εσωτερική μετανάστευση (αστυφιλία), (ερ.31) το 52,64% του συνόλου του δείγματος απάντησε ότι επηρεάζει τη γεννητικότητα, αφού τα άτομα που μεταναστεύουν στην πόλη επηρεάζονται από τα ήθη της και αποκτούν λιγότερο αριθμό παιδιών. Την αντίθετη άποψη υποστήριξε το 28,94% του συνολικού δείγματος, ενώ ένα ποσοστό 18,42% δεν είχε άποψη για το συγκεκριμένο θέμα.

Το ποσοστό ως προς τη θετική απάντηση, είναι μεγαλύτερα στις αστικές περιοχές. Αυτό πιστεύουμε ότι συμβαίνει γιατί οι άνθρωποι των αστικών κέντρων γνωρίζουν την επικρατούσα κατάσταση λόγω της συσσώρευσης πληθυσμού σ'αυτά εξ αιτίας της εσωτερικής

μετανάστευση, σε αντίθεση με τους κατοίκους των ημιαστικών και αγροτικών περιοχών, που δεν έχουν παρόμοιο πρόβλημα.

Παράγοντες όπως το AIDS, τα αφροδίσια νοσήματα, τα ναρκωτικά, η μόλυνση του περιβάλλοντος και η πυρηνική απειλή, η αύξηση της ανεργίας και ο υπερπληθυσμός του τρίτου κόσμου (ερ.26), δεν φαίνεται να επηρεάζουν σε αξιοσημείωτο ποσοστό την γεννητικότητα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνάς μας.

Αξιοσημείωτο είναι πως το 57,38% του συνόλου των ερωτώμενων απάντησαν ότι δεν τους επηρεάζουν οι παραπάνω παράγοντες στην απόφαση τους να αποκτήσουν παιδιά.

II. Συνέπειες: Η πλειοψηφία των ερωτώμενων, δηλαδή ποσοστό 82,8% είναι της άποψης ότι η υπογεννητικότητα έχει επιπτώσεις στην οικονομική - κοινωνική - πολιτική ζωή του τόπου (ερ. 32). Ιδιαίτερα ως κυριότερες επιπτώσεις θεωρούν: (ερ.33)

1) την ερήμωση της επαρχίας του Ν.Αιτωλ/νίας με ποσοστό 28,94%.

2) τη μείωση εργατικού δυναμικού με ποσοστό 21,05%,

(3) την αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων και την αύξηση της έντασης στις σχέσεις νέων - γέρον, ποσοστό

19,78%, 4) ακολουθεί ο πολλαπλασιασμός δαπανών κοινωνικής ασφάλισης και επιβάρυνση του παραγωγικού πληθυσμού με ποσοστό 15,78% 5) πέμπτη θεωρούν τις εθνικές επιπτώσεις με ποσοστό 10,77% και (6) τέλος τις πολιτικές επιπτώσεις, ποσοστό 2,63%. Από τα παραπάνω παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία των ερωτώμενων έχει μία στοιχειώδη μόνο ευαισθητοποίηση για τις συνέπειες του δημογραφικού προβλήματος. Έτσι, π.χ. ο πολλαπλασιασμός των δαπανών κοινωνικής ασφάλισης και η επιβάρυνση του παραγωγικού πληθυσμού αγνοείται ως βασική συνέπεια και παίρνει την 4η θέση με ποσοστό μόνο 15,7%.

Γενικά χρειάζονται περισσότερη ευαισθητοποίηση, γιατί, όπως παρατηρούμε, στο θέμα των επιπτώσεων υπάρχει μία επιφανειακή ενημέρωση και αγνοούνται αιτίες εξίσου σημαντικές για το δημογραφικό πρόβλημα, όπως πχ. οι πολιτικές, εθνικές κλπ., οι οποίες κατέχουν μόλις τις τελευταίες θέσεις σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνάς μας.

Η πλειοψηφία εξαλλου των ερωτώμενων, δηλ. ποσοστό 67,89% γνωρίζει ότι η πολιτεία έχει μεριμνήσει για την επίλυση του δημογραφικού προβλήματος στην Ελλάδα (ερ. 34). Από αυτούς 26,32% περίπου βρίσκει ικανοποιητικά τα υπάρχοντα μέτρα, ενώ το 63,15% δεν τα βρίσκει ικανοποιητικά και το 10,52%

δεν εξέφρασε γνώμη. Παρατηρούμε επομένως ότι οι ερωτώμενοι πιστεύουν πως τα μέτρα είναι ανεπαρκής και ανίκανα να ανατρέψουν την υπάρχουσα κατάσταση.

Από το σύνολο των ερωτώμενων το 52,63% πιστεύει ότι η πολιτεία πρέπει να δώσει ιδιαίτερη βαρύτητα στη βελτίωση της παροχής υπηρεσιών προς τη μητέρα και το παιδί (παιδί και σταθμοί κλπ) και δημιουργία συμβουλευτικού σώματος για τη βοήθεια των γονέων. Επίσης να δωθούν φορολογικές ελαφρύνσεις και οικογενειακά επιδόματα, σύμφωνα με το 31,57% των ερωτώμενων, και τέλος να υπάρξει μέριμνα για την κατοικία των πολύτεκνων οικογενειών, σε ποσοστό 15,8% (ερ.36).

Τα προτεινόμενα μέτρα από τους ερωτώμενους είναι τα εξής:

- περισσότερες κοινωνικές παροχές στην εργαζόμενη μητέρα.
- παροχή κατοικίας στους πολύτεκνους
- ενημέρωση του πληθυσμού σε ό,τι αφορά το δημογραφικό πρόβλημα γενικά
- άνοδο του κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου
- βελτίωση της ποιότητας ζωής
- εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής, βασισμένης στα πρότυπα των δημογραφικά αναπτυγμένων χωρών.

Συμπερασματικά, σαν βασικό στοιχείο από την

έρευνα μας, προκύπτει μιά ταύτιση των στοιχείων που αναπτύξαμε στο θεωρητικό βιβλιογραφικό μέρος της εργασίας μας και των στοιχείων που προέκυψαν από την συμπλήρωση των ερωτηματολογίων μας.

Κεφάλαιο 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Εχοντας καλύψει το μεγαλύτερο μέρος της εργασίας μας και έχοντας ολοκληρώσει το βιβλιογραφικό και ερευνητικό της μέρος, πιστεύουμε ότι ο αρχικός σκοπός μας έχει επιτευχθεί με όσο το δυνατό καλύτερο τρόπο. Πιστεύουμε πως καλύψαμε όλες τις πλευρές της δημογραφικής κατάστασης του ν. Αιτωλ/νίας και κατ'επέκτασή και του ευρύτερου Ελλαδικού χώρου. ---

Έτσι καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα, που αφορούν βέβαια το συγκεκριμένο νομό, αλλά έχουν αντίκτυπο και στο σύνολο της επικράτειας:

Ο συνολικός πληθυσμός συνεχώς μειώνεται, οι θάνατοι σε αρκετές περιπτώσεις ξεπέρασαν τις γεννήσεις, ο αριθμός των ηλικιωμένων αυξάνεται συνεχώς και η εσωτερική μετανάστευση (αστυφιλία) αρχίζει να αποκτά τρομακτικές διαστάσεις.

Τα παραπάνω συνθέτουν την υπάρχουσα δημογραφική κατάσταση, η οποία ακολουθεί πτωτικούς ρυθμούς.

Αιτία του φαινομένου αυτού της υπογεννητικότητας είναι:

- η μείωση της βρεφικής θνησιμότητας

- η εσωτερική μετανάστευση (αστυφιλία)
- η εξωοικιακή απασχόληση της γυναίκας και η ανεπάρκεια προστασίας της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας
- η έλλειψη κατάλληλων συνθηκών στέγασης και οι περιορισμένες, λόγω κόστους, δυνατότητες απόκτησης ιδιόκτητης κατοικίας.
- το υψηλό κόστος της σημερινής ζωής και οι αυξημένες δαπάνες που απαιτούνται για τη γέννηση και ανατροφή ενός παιδιού
- ψυχολογικοί παράγοντες (αυξημένες ευθύνες ηθική χαλάρωση κλπ).

Οι συνέπειες των παραπάνω είναι πλέον ορατές και αναφέρονται σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Είναι επιπτώσεις: α) Κοινωνικές

Η αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων ενισχύει τη σύγκρουση των γενεών και αυξάνει το χάσμα που χωρίζει νέους και ηλικιωμένους, φαινόμενο που στη χώρα μας παρατηρείται κυρίως στις αστικές, και βιομηχανικά αναπτυγμένες περιοχές. Στα χωριά και στις επαρχιακές πόλεις, οι ηλικιωμένοι εξακολουθούν να επηρεάζουν τους νεότερους σε σημαντικά για τη ζωή τους θέματα όπως στην επιλογή του επαγγέλματος, στη δημιουργία οικογένειας.

Συχνά οι ηλικιωμένοι είναι εκείνοι που κατέχουν κοινωνική και οικονομική ισχύ και αγωνίζονται να διατηρήσουν τις θέσεις εξουσίας που τις περισσότερες φορές κατέχουν. Από την άλλη μεριά, οι νεοί που ζητούν εργασία και θέση στην παραγωγή πιέζουν για την απομάκρυνση των ηλικιωμένων εργαζομένων και οι εργοδότες που δεν τους θεωρούν αποδοτικούς επιθυμούν να τους απομακρύνουν. Είναι και αυτό κάτι που επηρεάζει τις σχέσεις μεταξύ των γενεών και εντείνει τις συγκρούσεις επηρεάζοντας τους ηλικιωμένους οι οποίοι νοιώθουν να μπαίνουν στο περιθώριο της ζωής.

Η κατάργηση της πατριарχικής εκτεταμένης οικογένειας και η επικράτηση της πυρηνικής (μητέρα-πατέρας-παιδί ή παιδιά) σε συνδυασμό με τους περιορισμένους χώρους κατοικίας, τον αστικό ρυθμό ζωής, την εξωοικιακή απασχόληση της γυναίκας και τους ποικίλους ρόλους που καλείται να εκπληρώσει, έχουν ως συνέπεια, όταν υπάρχουν στην οικογένεια ηλικιωμένοι που χρειάζονται φροντίδα, τη δημιουργία εκκρηκτικών οικογενειακών καταστάσεων. Έτσι δεν υπάρχει πιά χώρος στην οικογένεια για τους ηλικιωμένους και έρχεται ως "σωτήριο" λύση η εισαγωγή σε ίδρυμα με την οποία επιτυγχάνεται η "ασυλοποίηση" του ηλικιωμένου.

β). Οικονομικές: 1) πολλαπλασιασμός δαπανών κοινωνικής ασφάλισης 2) αύξηση δαπανών για υγειονομική περίθαλ-

ψη και για συντάξεις λόγω της αύξησης του αριθμού των ηλικιωμένων 3) επιβάρυνση του παραγωγικού πληθυσμού 4) επιπτώσεις στις επενδύσεις, οι οποίες μοιραία θα διαφοροποιηθούν και θα στραφούν κυρίως στον τομέα της υγείας και της περίθαλψης 5) γύραση του εργατικού δυναμικού με αποτέλεσμα την επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας 6) ανεργεία σε μερικούς κλάδους εργαζομένων π.χ. εκπαιδευτικός κλάδος ή κλάδοι εργαζομένων που ασχολούνται με την κατασκευή παιγνιδιών κλπ.

γ) Εθνικές: Η μείωση της γεννητικότητας φαίνεται ότι άμεσα θα συμβάλλει στην επαύξηση των εξωτερικών εθνικών κινδύνων που απειλούν την Ελλάδα. Η πληθυσμιακή αντιπαράθεση της Τουρκίας και της Ελλάδας, υπάρχει από παλιά. Εκείνο που σε προηγούμενες συγκρούσεις, έβγαζε την Ελλάδα νικήτρια ήταν το υψηλό φρόνημα και η πίστη στον αγώνα.

Χαρακτηριστικό είναι ότι σε σχετικά πρόσφατη επίσκεψη του Πρωθυπουργού της Τουρκίας, κ.Οζάλ στην Κύπρο, επανέλαβε σε δήλωσή του, ότι το Κυπριακό και κυρίως το πρόβλημα του Αιγαίου θα επιλυθούν από τις πληθυσμιακές εξελίξεις που σημειώνονται στις 2 χώρες.

Στη Θράκη άρχισε ήδη να παρατηρείται αύξηση της γονιμότητας της μουσουλμανικής μειονότητας η οποία έχει 40% υψηλότερη γονιμότητα από τον χριστιανικό

πληθυσμό. Όπως σύντομα προβλέπεται, σ' αυτή την ευαίσθητη περιοχή την πλειονότητα θα αποτελέει η μουσουλμανική μειονότητα.

Μεσοπρόθεσμα θα δημιουργηθεί πρόβλημα στις ένοπλες δυνάμεις, λόγω της μείωσης αριθμού των στρατευσίμων στις καλούμενες κλάσεις. Η στράτευση των γυναικών δεν είναι δυνατόν να αναπληρώσει το κενό. Δυστυχώς, η θέση της χώρας μας απαιτεί την προπαρασκευή ποσοτικά και ποιοτικά ισχυρού στρατού για την αντιμετώπιση μιάς εξωτερικής απειλής.

δ) Πολιτικές: Το 1961 οι άνδρες ψηφοφόροι άνω των 65 αποτελούσαν το 12% του εκλογικού σώματος και οι γυναίκες το 14% ενώ το 1979 τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 17,5% και 20%. Παρατηρείται δηλ. μιά γήρανση του εκλογικού σώματος. Η αυξανόμενη αναλογία των γερόντων είτε πρόκειται για εκλεγόμενους είτε για εκλέκτορες, αν ενισχύει τη φρόνηση, δεν παύει να μειώνει την τόλμη και το πνεύμα αλλαγής που είναι προϋπόθεση κάθε ατομικής και συλλογικής πρόοδου. Χαρακτηριστικά ο κορυφαίος Γάλλος δημοσιογράφος ROLLANS PRESSAF, έγραψε: "Οι ηλικιωμένες γενεές είναι λιγότερο πρόθυμες σε μεταβολές εξαιτίας των παλιών συνηθειών, του είδους της εκπαίδευσής τους, των περιορισμένων χρονικών ορίων που ατενίζουν και των μειωμένων δυνατοτήτων προσαρμογής".

Όλα αυτά δεν πρέπει να μας αφήνουν αδιάφορους, αλλά θα πρέπει, ξεκινώντας από αυτές τις διαπιστώσεις να ενεργοποιηθεί η πολιτεία και να ασχοληθεί διεξοδικά με την επίλυση του δημογραφικού προβλήματος, χαράζοντας μία δημογραφική πολιτική που θα μπορέσει να αλλάξει την κατάσταση. Έτσι, κρίνεται αναγκαία η λήψη των εξής μέτρων:

- εξασφάλιση απασχόλησης και καταπολέμηση της ανεργίας.
- ανάγκη ενημέρωσης της κοινής γνώμης
- διδασκαλία του μαθήματος της δημογραφίας
- παροχή προστασίας και υπηρεσιών στην έγκυο γυναίκα και μητέρα
- εργασιακές διευκολύνσεις γονέων
- προστασία μονογονεϊκής οικογένειας
- ενίσχυση πολύτεκνων οικογενειών
- βελτίωση στρατολογικών θεμάτων
- ειδικά μέτρα φορολογικής πολιτικής και
- συστηματικές έρευνες για τα δημογραφικά προβλήματα με βάση τα αποτελέσματα των οποίων θα γίνεται σχεδιασμός της δημογραφικής πολιτικής

Τα μέτρα τα οποία προτείνονται σύμφωνα με την Πουλοπούλου (1987) σελ.100 είναι τα εξής:

- α) Εξασφάλιση απασχόλησης και καταπολέμησης
ανεργίας.

Ιδιαίτερη βαρύτητα πρέπει να δοθεί στη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης στην περιφέρεια και σε εκείνες τις περιοχές που φθίνουν δημογραφικά, ώστε να συγκρατηθεί ο πληθυσμος, στις προβληματικές αγροτικές περιοχές και να μην αναγκασθεί να αναζητήσει εργασία σε άλλες περιοχές της χώρας ή στο εξωτερικό. Έτσι πρέπει 1) να δοθεί βοήθεια στους επιχειρηματίες σ' όλες τις φάσεις δημιουργίας επιχειρήσεων σε προβληματικές περιοχές και να εξαλειφθούν τα γραφειοκρατικά εμπόδια τα οποία λειτουργούν σαν αντικίνητρο για τους επενδυτές. 2) Να αξιοποιηθούν οι οδηγίες των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αναφορικά με τοπικές πρωτοβουλίες για δημιουργία απασχόλησης (COM 1984 484/2.9.1984). 3) Να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας σε τομείς που είναι υποβαθμισμένοι και συνδέονται άμεσα με την ποιότητα ζωής όπως υγεία, κοινωνική πρόνοια κλπ.

β) Επαγγελματική εκπαίδευση: Είναι απαραίτητο να εξαφανιστεί η άγνοια και ο αναλφαριθμητισμός από την ύπαιθρο και για αυτό πρέπει να υπάρξει ενημέρωση με ειδική εκπαίδευση για άτομα όλων των ηλικιών και των δύο φύλλων. Η άνοδος του μορφωτικού επιπέδου αποτελεί τη βάση για την παραμονή του πληθυσμού στο τόπο του και ιδιαίτερα των νέων ατόμων που θα δημιουργήσουν οικογένεια χωρίς να χρειαστεί να

μεταναστεύσουν. Κατά συνέπεια ξεχωριστή σημασία αποκτά η χρηματοδότηση της μέση και κατώτερης τεχνικής εκπαίδευσης η οποία θα δώσει τα απαραίτητα εφόδια στους νέους, για την ανεύρεση εργασίας και θα κάνει ευκολότερη έτσι την απόφασή τους να δημιουργήσουν οικογένεια.

γ) Ανάγκη ενημέρωσης: Η κοινή γνώμη είναι απαραίτητο και επιβάλλεται να ενημερώνεται σωστά και σε βάθος για τη δημογραφική κατάσταση της χώρας και τις προοπτικές εξέλιξής της.

δ) Διδασκαλία της δημογραφίας: Αναγκαιότητα αποτελεί η διδασκαλία της δημογραφίας στα σχολεία και στα Πανεπιστήμια, γιατί ενημερώνει και παράλληλα ενισχύει το ενδιαφέρον των νέων για τις δημογραφικές εξελίξεις της χώρας τους, τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ή τις πιθανές λύσεις τους.

ε) Απόκτηση κατοικίας: απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία νέων οικογενειών είναι η απόκτηση κατοικίας. Ο οικιστικός πλούτος της χώρας δεν μπορεί να καλύψει τις ανάγκες στέγασης του ελληνικού πληθυσμού. Από την άλλη παρατηρείται τα τελευταία χρόνια, μεγάλη αύξηση του κόστους κατασκευής των κατοικιών, το οποίο είναι απαγορευτικό για τα μικρά και μεσαία εισοδήματα. Για την κατασκευή κατοικίας μπορεί να διαδραματίσει ο δημόσιος τομέας.

Προτεραιότητα πρέπει να δοθεί στη χορήγηση κατοικίας στους πολύτεκνους. Επίσης ενδεικνύεται να γίνει αναπροσαρμογή του ύψους των δανείων και των κριτηρίων παροχής τους. Ένα μέτρο που θα συνέβαλε αποτελεσματικά στην καλύτερευση των συνθηκών διαμονής και στην οικονομική ανακούφιση πολύτεκνων οικογενειών είναι η φορολογική απαλλαγή όλου του εισοδήματος που διατίθεται για ενοίκιο. Είναι συχνό το φαινόμενο ιδιοκτητών που αρνούνται να ενοικιάσουν το σπίτι τους σε οικογένεια με πολλά παιδιά. Ως κίνητρο για την εξάλειψη της άρνησης των ιδιοκτητών θα ήταν η μερική φορολογική απαλλαγή τους από το ποσό των ενοικίων που εισπράττουν από τα σπίτια που έχουν ενοικιάσει σε οικογένειες με τρία παιδιά και πάνω.

στ) Η αναβάθμιση της θέσης του αγρότη: Είναι ανάγκη βαθμιαία να βελτιωθούν οι συνθήκες διαβίωσης στην ελληνική ύπαιθρο και να δοθεί βαρύτητα στο ρόλο του αγρότη για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Έτσι οι νέοι θα επιθυμούν να παραμείνουν στον τόπο τους.

ζ) Παροχή προστασίας και υπηρεσιών στην έγκυο γυναίκα και τη μητέρα: Βασική είναι η εξασφάλιση σωστής περίθαλψης της γυναίκας που είτε περιμένει είτε έχει αποκτήσει παιδί.

Έτσι είναι απαραίτητο: α) να δημιουργηθεί

κοινωνικο-ιατρική υποδομή για την προστασία της εγγύου, να δοθεί βαρύτητα στην προληπτική υγειονομική περίθαλψη β) να αυξηθεί ο αριθμός και να βελτιωθούν οι συνθήκες λειτουργίας βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών που θα εξυπηρετούν την εργαζόμενη μητέρα. Γι' αυτό είναι χρήσιμο οι σταθμοί να προσαρμόζουν τα ωράριά τους ανάλογα με τις ανάγκες των εργαζομένων μητέρων που εξυπηρετούν.

η) Εργασιακές διευκολύνσεις γονέων: Τα ωράρια εργασίας που ισχύουν σήμερα στη χώρα μας δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες της σύγχρονης οικογένειας. Ενδείκνυται η εφαρμογή ελαστικού ωραρίου εργασίας. Ειδικότερα οι υπάλληλοι και οι εργάτες που έχουν οικογένεια να μπορούν να επιλέγουν την ακριβή ώρα προσέλευσης και αποχώρηση σύμφωνα πάντα με τις ανάγκες της εργασίας. Ταυτόχρονα πρέπει να επεκταθεί το μειωμένο ωράριο στις εργαζόμενες μητέρες, η βελτίωση προϋποθέσεων παροχής γονικής άδειας, η αύξηση αδειών λόγω μητρότητας.

θ) Δημιουργία ευεργετικών συνθηκών για τα παιδιά
Πρέπει να δημιουργηθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις (περιβάλλον, μεταφορές, παιδικοί σταθμοί, σχολεία, ευρύτερη εφαρμογή παιδαγωγικών αρχών κλπ) που θα βοηθήσουν στη σωστή ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών που θα είναι οι αυριανοί ενήλικοι της

κοινωνίας μας.

ι) Προστασία της μονογονεϊκής οικογένειας:

Μονογονεϊκή οικογένεια είναι η οικογένεια της οποίας ο αρχηγός είναι άγαμος, διαζευγμένος ή σε κατάσταση χηρείας είναι η οικογένεια η οποία πρέπει να τύχει ιδιαίτερης προστασίας. Προβλέπεται ότι οι οικογένειες αυτές στο μέλλον θα πληθύνουν. Για την προστασία τους πρέπει να ληφθούν μέτρα όπως οικογενειακά επιδόματα, φορολογικές απαλλαγές, βοήθεια στην εξεύρεση εργασίας κλπ.

η) Ενίσχυση εισοδήματος πολύτεκνων οικογενειών:

Πρέπει η πολύτεκνη οικογένεια να ενισχυθεί οικονομικά από το κράτος.

Συγκεκριμένα αναγκαία προβάλλονται: α) η αναπροσαρμογή παιδικών επιδομάτων και μάλιστα η καθιέρωση μεγάλης διαφοράς στο ύψος τους ανάλογα με τον αριθμό παιδιών. β) Η καθιέρωση σημαντικών φορολογικών απαλλαγών.

λ) Βελτίωση στρατολογικών βαθμών: Σκόπιμη

κρίνεται η βελτίωση του χρόνου στρατιωτικής θητείας του συζύγου-πατέρα και οριστική απαλλαγή του συζύγου-πατέρα τριών παιδιών και πάνω.

μ) Καταπολέμηση πρόωρης θνησιμότητας: Βασική

επιδόση πρέπει να παραμείνει: α) η αποφυγή πρόωρων θανάτων κατά τη βρεφική, παιδική ηλικία και β) η λήψη για την μείωση των θανάτων κατά τη νεανική ηλικία από

τροχαία ατυχήματα, ναρκωτικά κλπ.

ν) Καταπολέμηση της στειρότητας: Για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της στειρότητας και των δύο φύλλων σημαντικό ρόλο παίζουν τα κέντρα οικογενειακού προγραμματισμού. Η συμβολή των κέντρων αυτών στην αύξηση των γεννήσεων συνίσταται στην ενημέρωση των ατόμων από γιατρούς για τις επιπτώσεις της άμβλωσης και από κοινωνικούς λειτουργούς για τις υπηρεσίες που παρέχουν βοήθεια στα ζευγάρια που αποκτούν παιδιά.

ξ) Ειδικά μέτρα για την οικονομική και κοινωνική επανένταξη των παλινοστούντων: Θα πρέπει να ληφθούν πρόσθετες δασμολογικές διευκολύνσεις, να καθιερωθεί το σύστημα πληροφόρησης και να υπάρξουν διευκολύνσεις στην απασχόληση των παλινοστούντων εργατών, πολιτικών προσφύγων και επιστημόνων ώστε να ενσωματωθούν στη χώρα μας.

ο) Ειδικά μέτρα για τους ηλικιωμένους: Σε μία κοινωνία όπου ο αριθμός των ηλικιωμένων αυξάνεται, είναι ανάγκη αυτό να βοηθηθούν να ξεπεράσουν κοινωνικές, οικονομικές, κοινωνικές δυσκολίες. Αυτό μπορεί να γίνει με: α) τη προοδευτική αναθεώρηση του ποσού των συντάξεων σύμφωνα με την εξέλιξη του κόστους ζωής, β) σύσταση γηριατρικών σταθμών, γ) δημιουργία υπηρεσιών πληροφόρησης και

συμπαράστασης μοναχικών ηλικιωμένων, δ) αποφυγή ιδρυματοποίησης τους και ε) διδασκαλία των ηλικιωμένων σε θέματα υγιεινής και προληπτικής ιατρικής.

π) Η φορολογική πολιτικής: Σημαντικός είναι ο ρόλος της φορολογικής πολιτικής που θα ενισχύει τις περιοχές που φθίνουν δημογραφικά. Είναι επίσης ανάγκη να μειωθεί ο συντελεστής του ΦΠΑ για τα προϊόντα ρουχισμού, παιχνιδιών κλπ.

ρ) Ανάγκη για έρευνα: Κρίνεται απαραίτητα η ίδρυση Ινστιτούτου Δημογραφικών Μελετών που θα απασχολήσει επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων και που θα προγραμματίζει έρευνες όπως το κόστος ανατροφής των παιδιών, οι μονογονεϊκές οικογένειες κλπ. Η κατανόηση των δημογραφικών προβλημάτων μέσω από επιστημονικές έρευνες είναι βασική προϋπόθεση για τη χάραξη μίας σωστή δημογραφικής ή κοινωνικοοικονομικής πολιτικής.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Με τη βιβλιογραφική και ερευνητική μας εργασία μπορέσαμε να εξετάσουμε το δημογραφικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει η Ελλάδα και ειδικότερα ο νομός Αιτωλ/νίας τους παράγοντες - αίτια που το δημιουργούν, τις συνέπειες και τα μέτρα που ήδη υπάρχουν αλλά και εκείνα που προτείνονται.

Έτσι, έχουμε σχηματίσει μία ολοκληρωμένη γνώση και άποψη για το θέμα. Αυτό το γεγονός, πιστεύουμε, ότι μας καθιστά ικανούς να κάνουμε και εμείς δικές μας προτάσεις για την καλύτερη αντιμετώπιση αυτού του σοβαρού προβλήματος.

1) ΙΔΡΥΣΗ ΕΙΔΙΚΩΝ ΦΟΡΕΩΝ

α) Ίδρυση Κέντρου Μελετών και προγραμματισμού οικογενειακής προστασίας

Με συμβουλευτικές και αποφασιστικές αρμοδιότητες που θα ανήκει στο Υπουργείο Υγείας-Πρόνοιας. Το Διοικητικό του Συμβούλιο θα αποτελείται από άτομα που ασχολούνται ή έχουν άμεση σχέση με το δημογραφικό πρόβλημα, όπως πολύτεκνοι, δημογράφοι κλπ. Σκοπός ενός τέτοιου Κέντρου θα είναι ο καλύτερος σχεδιασμός και προγραμματισμός των μέτρων που αφορούν την

προστασία της οικογένειας.

β) Ίδρυση και λειτουργία Εθνικού Ινστιτούτου
πληθυσμιακών ερευνών

Σκοπός της ίδρυσης ενός τέτοιου φορέα θα είναι ο προγραμματισμός της δημογραφικής έρευνας, κατά περιοχές και σε εθνικό επίπεδο.

2) ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΔΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΑ

Για την ενημέρωση των νέων ανθρώπων για το δημογραφικό πρόβλημα, ουσιαστικής σημασίας είναι:

- α) η προβολή του από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και
- β) η εισαγωγή του μαθήματος της Δημογραφίας σ'όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης.

Ετσι μόνο θα επιτευχθεί η διαφώτιση των νέων ατόμων πάνω στις άμεσες ή έμμεσες συνέπειες του προβλήματος, που θα πλήξει αργά ή γρήγορα και τους ίδιους και τέλος η ευαισθητοποίηση τους απέναντι στο θέμα, το αγκόλιασμα ξανά της ιδέας της οικογενειακής χαράς. Το παιδί πρέπει να ξαναγίνει κέντρο προσωπικής ολοκλήρωσης και όχι ένα από τα πολλά συμπληρώματα προσωπικής ευτυχίας.

3) ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΓΝΩΜΗΣ

Από το βιβλιογραφικό και ερευνητικό μέρος της

εργασίας μας διαπιστώσαμε ότι η πλειοψηφία των Ελλήνων αγνοεί εντελώς τα στοιχεία που συνθέτουν το δημογραφικό πρόβλημα της χώρας μας, τα αίτιά του, τις συνέπειες του. Χρειάζεται λοιπόν, η προβολή του μέσα από τα μαζικά μέσα ενημέρωσης, από τον τύπο, την τηλεόραση, το ραδιόφωνα. Αυτό μπορεί να γίνει με εκπομπές, ρεπορτάζ, ομιλίες ειδικών και κυρίως με την προβολή της πολύτεκνης οικογένειας ως οικογένεια της οποίας τα μέλη είναι ευτυχισμένα και ευημερούν.

4) ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΜΗΤΡΟΤΗΤΑΣ

Εξέχουσας σημασίας είναι η αύξηση των παροχών προς την γυναίκα που αποκτά παιδί. Προτείνεται λοιπόν, αύξηση του επιδόματος του τακετού ανεξόρτητα από το αν η μητέρα είναι ασφαλισμένη ή όχι και κάθε έγκυος πρέπει να έχει τη δυνατότητα να μπορεί να επιλέγει το γιατρό και το θεραπευτήριο στο οποίο θα φέρει στον κόσμο το παιδί της.

Ιδιαίτερα θα πρέπει να επεκταθούν και να βελτιωθούν οι παροχές μητρότητας στις αγροτικές περιοχές όπου ακόμα και σήμερα οι αγρότισσες μητέρες αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα κατά ή μετά τον τακετό, χωρίς όμως να υπάρχει η κατάλληλη υγειονομική υποδομή να τα αντιμετωπίσουν.

5) ΜΕΡΙΜΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗ ΜΗΤΕΡΑ

Το ποσοστό της εξωοικιακής απασχόλησης της γυναίκας είναι σήμερα αυξημένο. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την επικράτηση της πυρηνικής οικογενείας (πατέρας - μητέρα - παιδί) κάνει επιτακτική την ανάγκη δημιουργίας παιδικών σταθμών που όμως θα εξυπηρετούν μεν την εργαζόμενη μητέρα αλλά θα προσφέρουν και στο παιδί που θα περνάει αρκετές ώρες σ' αυτούς.

Για να καλυφθούν οι ήδη υπάρχουσες ανάγκες πρέπει: α) να δημιουργηθούν νέοι παιδική σταθμοί, β) να αλλάξει ο τρόπος λειτουργείας τους τόσο ως προς το ωράριο που πρέπει να εναρμονιστεί με το ωράριο της εργαζόμενης μητέρας όσο και προς όφελος της ψυχοσωματικής υγείας του παιδιού.

6. ΜΕΤΡΑ ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.

Το κράτος πρέπει να μεριμνήσει και να βοηθήσει αυτούς που έχουν παιδιά στην απόκτηση κατοικίας, πράγμα που είναι σήμερα απαγορευτικό για τα μεσαία και μικρά εισοδήματα.

7. ΣΩΣΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ

Είναι βασικό να σταματήσει πλέον να γίνεται ταύτιση του οικογενειακού προγραμματισμού και της

αντισύλληψης και να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στην παροχή συμβουλευτικής πάνω σε θέματα γονιμότητας - στειρότητας και να λειτουργήσει ως ουσιαστικό στοιχείο προληπτικής ιατρικής. Έτσι μέσα από τον οικογενειακό προγραμματισμό θα ενημερώνονται οι ενδιαφερόμενοι και για το σημαντικό θέμα της άμβλωσης, δεν θα υπάρχει παραπληροφόρηση και οι πολίτες θα γνωρίζουν τις αρνητικές επιπτώσεις της στο σώμα και στην ψυχή της γυναίκας. Πρέπει στο θέμα της άμβλωσης να δοθεί ιδιαίτερη σημασία γιατί αποτελεί πηγή για το έθνος.

Β. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΤΑΛΛΗΛΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ

Ζούμε σε μιιά εποχή που ο άνθρωπος έχει χάσει την επαφή του με την φύση, συχνά και κυρίως στις μεγαλουπόλεις και με τον ίδιο τον συνάνθρωπό του. Έχει απορροφηθεί ο σύγχρονος άνθρωπος από τον αγώνα για το εύκολο κέρδος και την κοινωνική άνοδο. Οι τεχνολογικές εξελίξεις του έχουν επιβάλει ένα έντονο ρυθμό που τον γεμίζει άγχος και του αφαιρεί κάθε στοιχείο ανθρωπιάς.

Έτσι, ο κόσμος μας γέμισε βία, εγκληματικότητα. Οι νέοι άνθρωποι κατεχόμενοι από την αγωνία για το αύριο και το φόβο ενός πυρηνικού ατυχήματος ή πολέμου δεν προσανατολίζονται προς την δημιουργία οικογένειας

και την απόκτηση παιδιών.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις δείχνουν πως πρέπει να βελτιωθεί ο σημερινός τρόπος ζωής κι αυτό μπορεί να γίνει μόνο με μακρά, συντονισμένα, επίμονη προσπάθεια. Πρέπει, όλοι να ευαισθητοποιηθούν και να ενωθούν σ' ένα κοινό αγώνα παραβλέποντας τα όποια προσωπικά συμφέροντα και με μοναδικό στόχο την αναβάθμιση της ζωής και του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ζουν.

Χρειάζεται λοιπόν ένας σωστότερος σχεδιασμός των πόλεων επίλυση του κυκλοφοριακού προβλήματος που τόσο βασανίζει τους ανθρώπους σήμερα. Ακόμη θα πρέπει να γίνουν χώροι όπου θα μπορούν οι άνθρωποι να έρχονται σε επαφή με την φύση και να αθλούνται όπως πάρκα, πλατείες, παιδότοποι κλπ. Βασικό επίσης είναι για να απαλλάξουμε τα παιδιά από το φοβερό φαινόμενο της υπερκατανάλωσης να τους δώσουμε την κατάλληλη παιδεία, στο σπίτι και στο σχολείο, ώστε να αντιστέκονται και να μην υιοθετούν καταναλωτικά πρότυπα.

9. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΣΩΣΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΥ ΚΑΙ ΗΘΙΚΟΥ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Τον καθένα προβληματίζει και ανησυχεί η έξαρση της βίας και της επιθετικότητας που παρατηρείται στην

εποχή μας.

Αυτό κάνει επιφυλακτικά τα άτομα όταν πρόκειται να αποκτήσουν παιδιά. Πολλοί ανάρωτιούνται για το πόσο σωστά μπορεί να αναπτυχθεί ψυχολογικά και ηθικά ένας νέος άνθρωπος στην σημερινή κοινωνία.

Πρέπει λοιπόν, να καλλιεργηθούν συναισθήματα αλληλεγγύης, αδερφότητας και ειρήνης. Αυτό μπορεί να γίνει μέσα από τις διάφορες βαθμίδες εκπαίδευσης καθώς και από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Ακόμα είναι σημαντικό το κράτος να μεριμνήσει για την αντιμετώπιση των μεγάλων προβλημάτων της εποχής μας όπως το AIDS, τα ναρκωτικά, τα τροχαία ατυχήματα κλπ.

10. ΑΛΛΑΓΗ ΣΤΟΧΩΝ ΖΩΗΣ

Η άνιση αστικοποίηση, η εκβιομηχάνιση της χώρας σε μικρό χρονικό διάστημα, η επαφή των Ελλήνων με τον δυτικό τρόπο ζωής είχε επιπτώσεις στις αξίες και στους στόχους ζωής τους. Γρήγορα υιοθετήθηκαν ξενόφερτα πρότυπα και παραμερίστηκαν οι παραδοσιακές αξίες. Ο ευδαιμονισμός, ο εγωκεντρισμός κυριόρχησαν παντού. Χαρακτηριστικό είναι ότι στην έρευνά μας, η πλειοψηφία των ερωτώμενων θεωρεί τα παιδιά βόρος.

Πρέπει, λοιπόν, να βρούμε απ'αυτή την κατάσταση του ευδαιμονισμού και του "Τι με μέλλει εμένα" και να

αντιμετωπίσουμε ατομικά και συλλογικά τα προβλήματα της εποχής μας.

Αυτό μπορεί να γίνει με την ενίσχυση των παραδοσιακών θεσμών όπως αυτών του γάμου και της οικογένειας. Πρέπει οι άνθρωποι να ξαναβρούν το νόημα της ζωής, την ολοκλήρωση και την ευτυχία που μπορεί να σου προσφέρει το χαμόγελο του δικού σου παιδιού.

Όλα τα παραπάνω αφορούν το σύνολο του Ελλαδικού χώρου μέρος του οποίου αποτελεί και ο νομός Αιτωλοακαρνανίας. Συμπερασματικώς τονίζεται ότι για να μπορέσουμε να ξεπεράσουμε το δημογραφικό πρόβλημα και να διατηρηθούμε ως έθνος πρέπει να ενεργοποιηθούμε και να φροντίσουμε για την επίλυσή του.

П А Р А П Т Н М А А'

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 1

είδη της κατανομής του πληθυσμού της Ελλάδος κατά την τελευταία εκατονταετία

Σ απ.	Κατ. κατά ηλικ. (%)			Ποσοστό ¹ αστικού πληθυσμ.	Ποσοστό ² εγγραμ.	Προσδ. ζωή τη γέννηση Α	κατά (έτη) Θ	Δείκτης γερων.
	0-14	15-64	>65					
9	32,2	57,3	3,5	21,2	19,3	36,0	37,5	-
7	38,3	57,6	4,1	23,9	39,5	-	-	-
0	34,3	60,0	5,7	26,6	50,4	42,9	45,6	-
8	32,2	62,0	5,8	31,1	58,2	45,0	47,5	-
0	33,0	60,7	6,3	32,8	-	52,9	55,8	-
1	28,8	64,4	6,8	37,7	76,4	63,4	66,7	23,4
1	26,7	65,1	8,2	43,3	82,3	67,3	70,7	30,6
1	25,4	63,7	10,9	53,2	86,0	70,1	73,6	44,8
1	23,7	63,6	12,7	58,1	91,4	72,1	76,3	54,7

Πληθυσμός πόλεων άνω των 10.000 κατοίκων.

Ποσοστό εγγραμμάτων του πληθυσμού άνω των 10 ετών.

Πηγή: Βαλαώρας (1980) και ΕΣΥΕ, Στατιστικές Επετηρίδες.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 2.

Ρυθμός γηράσκσεως (% μέση ετήσια μεταβολή) στις χώρες της Ευρώπης

Χώρα	Δείκτης	γ ³ ηράσκσεως	Ποσοστό ηλικιωμένων
	1961-85	1981-85	>65 (1981)
Γερμανία	+1,3	-1.0	15,3
Αλία	+0.3	+0,2	13,0
Αλία	+1,2	-1,5	13,5
Ανδία	+1,2	+0.9	11,6
γιο	+0,6	-0.3	14.2
Ξεμβούργο	+0.9	-0.7	13.6
Βασίλειο	+1,1	+0.2	15,0
Ανδία	-	0,0	10,7
ία	+1,5	+1,2	14,5
άδα	+2.1	+1,5	12.7
ανία	+1,3	-	10.7
τογαλία	+1,3	-	10.5
υγκοσλαβία	+1,7	-	9,3
λγαρία	+2.0	-	11,8
ρκία	+0,5	-	4,6

η : Η Έμκε - Πουλοπούλου "Η δημογραφική κατάσταση στην Ελλάδα", εκδ. Ινστ. Ευρ. Πολιτισμού, Αθήνα 1987.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 3

Γεννήσεις ζώντων στα 10 μεγάλα γεωγραφικά διαμερίσματα.

Ποιότητα	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1987/80
Ευρώπη	62160	56780	56515	54463	50946	48246	46489	43214	-30,5%
Β. Ελλάδος	7425	6979	6752	6170	5900	5206	4933	4437	-40,2%
Αττικής	12203	11844	11453	11254	10868	10110	9507	9275	-24,0%
Μακεδονίας	1984	1953	1932	1727	1743	1558	1472	1498	-25,0%
Θράκης	4775	4732	4610	4445	4166	3842	3644	3354	-30,0%
Κρήτης	10696	10045	9761	9296	9074	8480	8162	7589	-29,0%
Πελοποννήσου	32121	30272	29638	27979	26958	24906	24608	23436	-27,0%
Αιγαίου	5255	5140	4989	4823	4701	4309	4096	3487	-33,4%
Αιγαίου	4712	4597	4446	4358	4156	3838	3666	3384	-28,1%
Αιγαίου	7828	7313	7389	7087	7023	6285	6337	6225	-20,5%
Σύνολο (X1000)	148,1	140,8	137,2	132,5	125,4	116,3	112,9	105,8	-28,6%

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 4

τελεστές γονιμότητας κατά ηλικία και συντελεστές ολικής γονιμότητας τα τελευταία χρόνια.

Κλιμάκια ηλικιών	1960			1970		
	Σύνολο	Αστικ.	Αγροτ.	Σύνολο	Αστικ.	Αγροτ.
<20	27,4	23,5	27,1	36,9	34,1	40,2
20-24	109,7	81,7	121,2	140,9	126,8	162,5
25-29	157,5	125,5	121,2	143,0	131,3	160,7
30,34	105,7	80,9	102,9	93,7	86,5	103,9
35-39	48,6	33,8	43,4	42,6	39,9	45,8
40-44	14,4	7,4	10,8	9,1	7,6	10,8
>45	2,0	0,8	1,7	2,34	0,9	1,4
ΣΟΓ	2,27	1,72	2,34	2,34	2,14	2,63

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 8 (συνέχεια).

τελεστές γονιμότητας κατά ηλικία και συντελεστές ολικής γονιμότητας τα τελευταία χρόνια.

Κλιμάκια ηλικιών	1980			1983		
	Σύνολο	Αστικ.	Αγροτ.	Σύνολο	Αστικ.	Αγροτ.
<20	50,5	47,4	61,2	43,7	40,5	55,3
20-24	157,7	142,9	170,6	139,7	124,5	150,0
25-29	134,3	133,3	121,3	116,5	124,5	112,0
30-34	75,7	71,4	56,9	59,4	64,1	46,1
35-39	26,5	29,3	23,8	23,0	30,2	19,1
40-44	6,7	6,7	6,5	0,6	0,6	3,7
>45	0,8	0,9	0,8	0,6	0,6	0,5
ΣΟΓ	2,18	2,16	2,21	1,94	1,95	1,94

Εκτιμήσεις

Πηγή: Υπολογισμοί με βάση τη Στατιστική της Φυσικής Κινήσεως του Πληθυσμού

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 5

του τυποποιημένου συντελεστή θνησιμότητας σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης το 1968.

	Φινλανδία	Γαλλία	Δ.Γερμανία	Ελλάδα	ΘΗΛΕΙΣ
3	9,51	7,64	9,03	8,13	
0	8,95	7,07	8,84	7,72	
5	7,37	6,73	8,21	7,08	
8	7,28	6,60	8,05	7,06	
9	7,20	6,65	7,81	7,02	
0		6,48	7,66	6,99	
1		6,52	7,66	6,99	
2		6,31	7,46	6,64	
3		6,45	7,47	7,02	
4		6,11	7,13	6,69	
5	6,82	6,22	7,03	6,48	
<hr/>					
8	15,43	12,98	13,93	10,44	APPENEES
0	15,27	11,98	13,76	9,74	
5	13,60	11,69	13,32	9,55	
8	11,76	9,86	12,02	9,00	
9	11,36	9,70	11,85	8,05	
0		9,60	10,55	8,18	
1		9,60	10,53	7,99	
2		9,40	10,28	7,65	
3		9,52	10,32	8,07	
4		9,06	9,92	7,82	
5	10,81	9,21	9,76	8,05	

Οι υπολογισμοί έγιναν με βάση τον πληθυσμό της Ελλάδας του έτους 1971 τους συντελεστές ειδικής θνησιμότητας, όπως δημοσιεύθηκαν στο STATISTICAL YEARBOOK OF THE WORLD HEALTH ORGANIZATION.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 6

Ελλήνες μεταναστες στη Δ. Γερμανία.

ες	<u>Σύνολο</u>	<u>Ετήσια διαφ.</u>	<u>Ανδρες³(>16)</u>	<u>Γυναίκες(>16)</u>	<u>Παιδιά(>1</u>
73	407.614	- 5.523			
74	406.394	+18.188	170.891	143.663	91.840
75	390.455	- 1.220			
76	353.733	-159939			
77	328.465	-36.722			
78	305.523	+25.268	120.076	102.929	82.519
79	296.803	-22.942	111.716	99.929	85.310
80	297.518	+ 715	115.599	97.297	84.622
81	299.300	+ 1.782	117.688	98.431	83.184
82	300.824	+ 1.524			
83	292.349	- 8.475			
84	287.099	- 2.520			

γή. -- STATISTISCHES BUNDESAMT, BEVÖLKERUNG UND ERWERBSTÄTIGKEIT.
 REIHE 2 AUSLANDER.
 - SOPEMI.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 7

Εσωτερικές μετακινήσεις στην Ελλάδα κατά την πενταετία 1976-81 (x1000)

Ποσό απονομής 1974-1981	Πρωτεύουσα	Υπ. Σπερσάς Ελλάδας	Πελοπόν- νησος	Νησιά Ιονίου	Ηπειρος	Θεσσαλία
Πρωτεύουσα	256.5	46.3	50.8	10.4	17.2	21.6
Υπ. Σπερσάς	60.6	38.1	4.4	0.6	2.6	7.8
Πελοπόν- νησος	24.9	4.2	39.5	1.0	1.9	1.3
Νησιά Ιονίου	4.0	0.7	0.4	5.7	0.8	0.1
Ηπειρος	6.2	1.8	0.7	0.7	15.7	0.7
Θεσσαλία	9.5	3.1	0.8	0.1	0.5	37.0
Μακεδονία	16.1	4.8	3.4	0.7	3.1	10.5
Κρήνη	3.5	0.7	0.5	0.0	0.4	0.8
Αιγαίου	13.5	0.9	0.8	0.1	0.3	0.9
Άλλη	11.8	1.2	1.1	0.2	0.3	0.7
Σύνολο	406.7	102.1	102.8	19.8	43.2	81.7

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 7 (συνέχεια)

Εσωτερικές μετακινήσεις στην Ελλάδα κατά την πενταετία 1976-81 (χ1000)

Όπος					
εποχ. μετακινήσεις 1974-1981	Μακεδονία	Θράκη	Νησιά Αιγαίου	Κρήτη	Εξωτερικό
Ανατολική	25,1	7,4	22,3	25,7	82,2
Κ. Στερεάς	4,8	1,9	1,6	1,0	10,0
Αττικοί/σος	2,2	0,5	1,0	0,6	11,9
Π. Ιονίου	0,5	0,1	0,1	0,1	3,6
Παριοί	1,7	1,3	0,3	0,1	8,4
Εσσαλία	5,9	0,7	0,4	0,3	9,9
Μακεδονία	157,7	9,7	2,2	1,8	76,1
Θράκη	6,8	12,7	0,4	0,3	10,2
Αιγαίου	2,0	0,4	14,1	0,8	11,8
Κρήτη	2,2	0,3	0,8	26,0	8,3
Σύνολο	209,3	34,4	43,5	47,2	232,7

Πηγή. ΕΣΥΕ, Στοιχεία Απογραφής Πληθυσμού του έτους 1981 (Δειγματοληπτικά επεξ. 10%).

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 8

αίτηση του δείκτη ολικής γονιμότητας στις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες
 ά την περίοδο 1950 - 1985.

	1950-55	1955-60	1960-65	1965-70	1970-75	1975-80	1980-85
<u>Ευρώπη</u>							
Αγερσία	2.50	2.28	2.19	2.16	2.17	2.25	2.01
Χοσλοβακία	2.89	2.58	2.40	2.08	2.34	2.36	2.09
Γερμανία	2.37	2.25	2.45	2.29	1.71	1.81	1.83
Γαρία	2.72	2.21	1.82	1.97	2.08	2.11	2.33
ωνία	3.62	3.29	2.65	2.27	2.25	2.26	2.33
μανία	2.95	2.67	2.33	2.37	2.23	2.25	2.13
<u>ολο</u>	2.95	2.67	2.33	2.37	2.23	2.25	2.13
<u>υρώπη</u>							
ία	2.53	2.53	2.58	2.24	1.96	1.70	1.42
λανδία	2.98	2.78	2.58	2.06	1.62	1.64	1.69
ανδία	3.37	3.67	3.96	3.86	3.80	3.46	2.87
βηγία	2.60	2.84	2.90	2.72	2.25	1.81	1.69
ηδία	2.21	2.23	2.33	2.12	1.89	1.65	1.66
Βασίλειο	2.18	2.50	2.82	2.52	2.04	1.72	1.80
<u>ολο</u>	2.32	2.55	2.78	2.49	2.07	1.73	1.79
<u>Ευρώπη</u>							
ανία	5.60	5.98	5.76	5.11	4.66	4.20	3.40
άδα	2.29	2.27	2.20	2.39	2.32	2.32	1.97
λία	2.32	2.35	2.55	2.49	2.27	1.92	1.55
τογαλία	3.05	3.04	3.09	2.86	2.76	2.42	1.99
ανία	2.57	2.75	2.89	2.93	2.89	2.63	1.83
υγκοσλαβία	3.69	2.82	2.70	2.49	2.32	2.20	2.08
<u>ολο</u>	2.69	2.62	2.72	2.66	2.52	2.26	1.81
<u>υρώπη</u>							
πρία	2.09	2.52	2.78	2.53	2.01	1.64	1.61
γιο	2.34	2.51	2.66	2.34	1.94	1.71	1.59
λία	2.73	2.71	2.85	2.61	2.31	1.86	1.87
ερμανία	2.08	2.32	2.48	2.33	1.62	1.44	1.36
ξευβούργο	1.97	2.22	2.38	2.22	1.96	1.54	1.48
ανδία	3.06	3.09	3.12	2.74	1.97	1.58	1.51
βετία	2.28	2.34	2.51	2.27	1.82	1.52	1.53
<u>ολο</u>	2.39	2.53	2.68	2.47	1.94	1.63	1.58
<u>ολο Ευρώπης</u>	2.59	2.59	2.63	2.50	2.19	1.98	1.81
ΕΔ	2.82	2.81	2.54	2.42	2.44	2.34	2.35
αδός	3.70	3.90	3.61	2.51	1.97	1.77	1.66
Α	3.45	3.71	3.31	2.55	1.97	1.93	1.82
στραλία	3.18	3.41	3.28	2.87	2.54	2.09	1.93
Ζηλανδία	3.54	3.93	3.79	3.22	2.79	2.20	1.96
πενία	2.75	2.08	2.01	2.00	2.07	1.81	1.76
<u>ολικό Σύνολο</u>	2.84	2.82	2.69	2.44	2.20	2.08	1.93

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 9

Αίτηση του δείκτη ολικής γονιμότητας στις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες
 για την περίοδο 1980 - 1987.

	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
<u>Ευρώπη</u>								
Βουλγαρία	2,05	2,01	2,02	2,00	1,99	1,97	-	-
Εκχσλοβακία	2,16	2,10	2,10	2,08	2,07	2,06	-	-
Γερμανία	1,94	1,86	1,86	1,79	1,74	1,74	-	-
Γαλλία	1,91	1,88	1,79	1,73	1,73	1,83	1,83	1,81
Ελβανία	2,26	2,22	2,34	2,40	2,37	2,33	2,21	-
Ουμανία	2,43	2,37	2,15	2,00	2,19	-	-	-
<u>Ευρώπη</u>								
Ανδία	1,55	1,44	1,43	1,38	1,40	1,45	1,48	-
Ανλανδία	1,63	1,64	1,72	1,74	1,70	1,64	1,65	-
Αλανδία	3,23	3,08	2,96	2,51	2,58	2,49	2,43	-
Αρβηγία	1,72	1,70	1,71	1,66	1,66	1,68	1,71	-
Αρηδία	1,68	1,63	1,62	1,61	1,66	1,57	1,39	-
Βασίλειο	1,79	2,81	1,78	1,77	1,70	1,80	1,79	-
<u>Ευρώπη</u>								
Αλάδα	2,21	2,10	2,03	1,94	1,85	1,68	1,61	1,48
Ααλία	1,66	1,57	1,57	1,51	1,50	1,41	1,32	1,27
Αροτογαλία	2,19	2,14	2,07	1,95	1,87	1,70	1,61	-
Απενία	2,16	1,99	1,87	1,71	1,65	1,57	1,49	-
Αουγκοσλαβία	2,13	2,07	2,08	2,12	-	-	-	-
<u>Ευρώπη</u>								
Αστροία	1,65	1,67	1,66	1,56	1,53	1,48	1,45	1,43
Αλγιο	1,67	1,67	1,61	1,56	1,52	1,49	1,53	-
Αλλία	1,95	1,95	1,91	1,79	1,81	1,82	1,84	1,82
Αυξεμβούργο	1,49	1,53	1,49	2,45	1,43	1,39	1,44	-
Αλανδία	1,60	1,56	1,50	1,47	1,49	1,51	1,52	-
Αβερτία	1,55	1,54	1,55	1,51	1,52	1,51	1,52	-
ΑΔ	2,26	2,25	2,29	2,37	2,41	-	-	-
Α	1,83	1,81	1,83	1,80	1,81	-	-	-
Αναδός	1,70	1,67	1,66	1,64	1,65	1,63	-	-
Ασραλία	1,92	1,99	1,94	1,93	-	-	-	-
Αηλανδία	-	-	-	1,94	-	-	-	-
Απνία	1,74	1,71	1,74	1,77	1,78	1,73	-	-

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 1 0

Η γεννητικότητα στην Ελλάδα, τη Μακεδονία και της Θράκη.

<u>Ετος</u>	<u>Ελλάδα</u>	<u>Μακεδονία</u>	<u>Θράκη²</u>
1980 (1)	148.134	32.051	5.259
1981 (1)	140.953	30.689	5.117
1982 (1)	137.295	29.327	4.975
1993 (1)	131.602	27.965	4.833
1984 (1)	125.535	26.606	4.691
1985 (1)	116.830	25.241	4.549
1986 (2)	112.905	23.878	4.404
1987 (2)	107.139	22.516	4.261
1988 (2)	101.373	21.154	4.119
1989 (2)	95.607	19.792	3.976
1990 (2)	89.841	18.431	3.839
Σύνολο (3)	506.865	105.771	20.599

(1) Πηγή, ΕΣΥΕ.

(2) Εκτιμήσεις (Τζιαφέτας και Τζουγάν, 1987) με βάση τα μοντέλα:

Ελλάδα: $Y(\text{γεννήσεις}) = 153.267 - 5.766 \tau. (\text{έτη}), R^2 = 0,96.$

Μακεδονία : $Y(\text{γεννήσεις}) = 33.413 - 1.362. \tau(\text{έτη}), R^2=0,98.$

Θράκη: $Y(\text{γεννήσεις}) = 5.401 - 142. \tau(\text{έτη}), R^2 = 0,97$

(3) Σύνολο στην πενταετία 1986 -1990

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 11

Οι ακαθάριστοι (ΑΣΑ), οι καθαροί (ΚΣΑ) συντελεστές αυξήσεως, ο δείκτης (R) της φυσικής αυξήσεως και η μέση ηλικία των μητέρων κατά την τεκνογονία (X).

Περιοχές	ΑΣΑ	ΚΣΑ	R	X
Πρωτεύουσα	A 0,9297	0,9067	-0,0036	27,07
	B 0,7588	0,7402	-0,0112	26,53
Υπ. Στερ. Ελ.	A 1,0029	1,0016	0,0006	26,11
	B 0,8133	0,7963	-0,0086	26,46
Πελ/σος	A 1,0776	1,0531	0,0020	26,23
	B 0,8592	0,8377	-0,0066	26,50
Ιόνιοι Ν.	A 0,9848	0,9670	-0,0013	25,67
	B 0,8323	0,8174	-0,0077	25,64
Ηπειρος	A 1,0866	1,0585	0,0022	25,69
	B 0,7947	0,7738	-0,0097	26,41
Θεσσαλία	A 1,0984	1,0776	0,0029	25,54
	B 0,8752	0,8586	-0,0059	25,95
Μακεδονία	A 0,9837	0,9617	-0,0032	25,89
	B 0,7518	0,7350	-0,0064	26,08
Θράκη	A 1,1183	1,0825	0,0032	25,07
	B 0,8790	0,8508	-0,0064	25,37
Ν. Αιγαίου	A 1,0544	1,0345	0,0013	25,76
	B 0,9271	0,9096	-0,0037	25,89
Κρήτη	A 1,1283	1,1076	0,0039	26,07
	B 0,8864	0,8702	-0,0053	26,11

A: Γονιμότητα του 1981.

B: Γονιμότητα του 1985.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 12

Φυσική κίνηση πληθυσμού του Ν. Αιτωλ/νίας την 20ετία 1961 - 1981.

ΕΤΗ	1961	1971	1981
Γάμοι	1.724	1.665	1.418
Γεννήσεις	5.038	4.415	3.236
Θάνατοι	1.648	1.752	2.033
Ποσοστό (%) φυσικής αύξησης πληθυσμού	1,5%	1,16%	0.54%

Πηγή. ΕΣΥΕ, Απογραφές Πληθυσμού, 1961, 1971, 1981

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 13

Δημογραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά πληθυσμού μεταξύ του συνόλου της Χώρας και της περιφέρειας Αιτωλ/νίας

Περιφέρειες	Κατανομή % του πλη- θυσμού 1981	Μέσος ετή- σιος ρυθμός μεταβολής πληθυσμού 1961-81	Ποσοστό εξωτ.με- νάστευσης 1960-71 επί πληθυσ- μού 1971	Ποσοστό % πληθυσ- μου άνω 65 ετών επί του πληθυσμού 1981	Φυσική αύξηση πληθυσ- μου % 1971-81	Απασχό- ληση στο γεωργικό τομέα % 1981	Ποσοστό % απασχο- λούμενων στο δευτε- ρογενή τομέα 1981	Ποσοστό % επασχο- λούμενων στο τρίτο- γενή τομέα 1981	Ποσοστό % αστικού πληθυσμού στο σύνολο του πληθυσ- μού 1981	Ποσοστό % πρυχτούχων οικιακών σχολών επί πληθυσμού 1981	Ποσοστό % πρυχτούχων και επαγ- ματικών γελοτικών σχολών επί πληθ- 1981	Ποσοστό % αγράμ- μάτων επί του πλη- θυσμού 1981
Σύνολο χώρας	100,0	0,7	12,0	12,8	0,69	29,1	30,5	40,4	58	3,9	3,3	6,3
Ν. Αιτωλ/νίας	2,25	- 0,38	1,19	13	0,80	62,8	16,2	21	25,7	1,29	1,07	12

- Πηγές :
- ΕΣΥΕ . Απογραφή Πληθυσμού - κατοίκων, 1961
 - ΕΣΥΕ . Απογραφή Πληθυσμού - κατοίκων, 1971 (Δείγμα 25%)
 - ΕΣΥΕ . Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδος (διάφορα έτη).
 - ΕΣΥΕ . Στατιστική της Εκπαίδευσης (διάφορα έτη).
 - ΕΣΥΕ . Απογραφή Πληθυσμού , 1981.

ΠΙΝΑΚΑΣ 16

Νομοί μείωσης πληθυσμού και καθαρής εξόδου 1961-1971 και 1971-1981

Νομός	% μεταβολής πληθυσμού		Φυσική αύξηση πληθυσμού (%)		Έξοδος (-) πληθυσμού (%)	
	1961-71	1971-81	1961-71	1971-81	1961-71	1971-81
Αιτωλίας & Ακαρνανίας	-3,7	-3,9	13,9	8,3	-17,6	-12,2
Αρκαδίας	-25,6	-11,0	12,6	2,7	-38,2	-13,7
Αρκαδίας	-17,6	-2,8	6,2	0,8	-23,8	-3,6
Αρκαδίας	-12,6	-2,9	9,9	3,9	-22,5	-6,8
Αρκαδίας	-19,2	-2,8	4,2	-0,8	-23,4	-2,0
Αρκαδίας	-18,3	-7,6	6,4	0,5	-24,7	-8,1
Αρκαδίας	-15,0	-1,1	6,6	1,8	-21,6	-2,9
Αρκαδίας	-20,7	-15,2	3,8	-2,9	-24,5	-12,3
Αρκαδίας	-15,2	-11,7	4,8	-1,2	-20,0	-10,5
Αρκαδίας	9,5	-1,0	12,1	7,1	-21,6	-8,1
Αρκαδίας	-12,3	-6,7	11,5	6,0	-23,8	-12,7
Αρκαδίας	-17,9	-3,2	10,1	1,5	-28,0	-4,7
Αρκαδίας	-18,2	-3,3	11,0	4,1	-29,2	-7,4
Αρκαδίας	-18,1	-8,9	2,6	1,2	-20,7	-10,1
Αρκαδίας	-19,8	-3,0	0,4	3,4	-20,2	-6,4
Αρκαδίας	-13,3	-7,4	4,2	0,7	-17,5	-8,1

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή Πληθυσμού, 1961, 1971, 1981.

ΕΣΥΕ, Στατιστική Φυσικής Αύξησης Πληθυσμού, διάφορα τεύχη.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 15

Πραγματικός πληθυσμός Ν. Αιτωλ/νίας κατά επαρχίες.

Επαρχίες	<u>Π Λ Η Θ Υ Σ Μ Ο Σ</u>		
	1961	1971	1981
Σύνολο Νομού	237.738	228.989	219.764
Επ. Βάλτου	33.642	31.360	29.619
Επ. Βονίτισης και Εηρόμετρου	48.270	45.180	41.937
Επ. Μεσολογγία	53.271	50.411	46.010
Επ. Ναυπακτίας	28.250	22.931	23.004
Επ. Τριχωνίδας	74.305	79.107	79.194

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφές πληθυσμού, 1961, 1971, 1981

Π Ι Ν Α Κ Α Σ 16

Εξέλιξη των δεικτών γεννητικότητας και θνησιμότητας του Ν.
Αιτωλ/νίας κατά την 20ετία 1961 - 1981

Ετη	1961	1971	1981
Δείκτης γεννητικότητας	22,3	19,2	14,7
Δείκτης θνησιμότητας	6,9	7,6	9,2

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή πληθυσμού, 1961, 1971, 1981

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Τ.Ε.Ι ΠΑΤΡΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ε Ρ Ω Τ Η Μ Α Τ Ο Λ Ο Γ Ι Ο

- 1) Φύλο: α. Ανδρας β. Γυναίκα
- 2) Ηλικία:
- 3) Που περάσατε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής σας:
 - Α. Σε χωριό
 - Β. Σε κωμόπολη
 - Γ. Σε πόλη
- 4) Που μένετε τώρα;
 - α. Αστική περιοχή ν. Αιτωλ/νίας
 - β. Ημιαστική περιοχή ν. Αιτωλ/νίας
 - γ. Αγροτική " "
- 5) Ποιές είναι οι γραμματικές σας γνώσεις;
 - Α. Δεν έχω πότε καθόλου σχολείο
 - Β. Τελείωσα Δημοτικό
 - Γ. Τελείωσα Γυμνάσιο, Λύκειο ή Τεχνική Σχολή
 - Δ. Τελείωσα Ανώτερο ή Ανώτατη Σχολή, έκανα μεταπτυχιακές σπουδές

Ε. Κάτι άλλο

6) Έχετε ελεύθερο χρόνο;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

7) Αν ναι, τι κάνετε τον ελεύθερο χρόνο σας;

Α. Σπόρ

Β. Διάβασμα

Γ. Μουσική

Δ. Καλλιτεχνικά

Ε. Άλλο

8) Ποιό είναι το επάγγελμά σας;

Α. Ανιδέκτητος εργάτης ή κατώτερος υπάλληλος (πχ οικοδόμος, φορτοεκφορτωτής, κλητήρας, θυρωρός, πρακτικός νοσοκόμος κλπ)

Β. Γεωργός με λίγα στρέμματα, ψαράς, βοσκός

Γ. Τεχνίτης-Επαγγελματίας ή υπάλληλος (πχ. φωτογράφος, ξυλουργός, οδηγός, ράφτης, οδοντοτεχνίτης, ναύτης, κ.λ.π.)

Δ. Υπάλληλος απόφοιτος Γυμνασίου ή Ανώτερης, Τεχνικής Σχολής (π.χ. λογιστής, γραμματέας, νοσοκόμος, ιερέας, αστυνομικός, πυροσβέστης, μόνιμος Υποξυωματικός, κλπ)

Ε. Μικροεπιχειρηματίας με δικό του κατάστημα ή μικρή επιχείρηση, αυτοκινητιστής, εργολάβος, κτηματίας

ΣΤ. Καλλιτέχνης

Ζ. Επιστήμονας (απόφοιτος Ανώτατης Σχολής) Δημόσιος ή ιδιωτικός Υπάλληλος

Η. Επιστήμονας με ελεύθερο επάγγελμα, "Ανώτερος" Δημόσιος Υπάλληλος ή ιδιωτικός, μεγαλοεπιχειρηματίας, Μεγαλοεισοδηματίας.

Θ. Άλλο (οικιακά, κλπ)

9) Πιστεύετε ότι το εισόδημά σας είναι ικανοποιητικό;

Α. ΝΑΙ

Β. ΟΧΙ

10) Είστε ;

Α. Παντρεμένος;

Β. Ανύπαντρος;

Γ. Διαζευγμένος;

Δ. Χήρος

11) Έχετε παιδιά;

Α. ΝΑΙ

Β. ΟΧΙ

12) Αν (ναι) πόσα παιδιά έχετε;

- A. ΕΝΑ
- B. ΔΥΟ
- Γ. ΤΡΙΑ
- Δ. ΤΕΣΣΕΡΑ
- Ε. ΠΑΝΩ ΑΠΟ ΤΕΣΣΕΡΑ

13) Πόσα παιδιά θα θέλατε να έχετε;

- A. ΕΝΑ
- B. ΔΥΟ
- Γ. ΤΡΙΑ
- Δ. ΤΕΣΣΕΡΑ
- Ε. ΠΑΝΩ ΑΠΟ ΤΕΣΣΕΡΑ
- ΣΤ. ΚΑΝΕΝΑ

14) Οι λόγοι που δεν κάνετε άλλα παιδιά ήταν;

- A. Υγείας
- B. Οικονομικού
- Γ. Γιατί δεν υπήρχε κάποιος να το κρατήσει
- Δ. Ελλειψη ελευθερου χρόνου
- Ε. Άλλος λόγος

15) Πιστεύετε ότι τα παιδιά είναι

- A. Εμπόδιο στην καριέρα σας και πηγή προβλημάτων
- B. Οικονομική επιβάρυνση

Γ. Διαίωγηση του είδους και βασικός σκοπός της ζωής του ανθρώπου

Δ. Ευτυχία

Ε. Τίποτε απ'τα παραπάνω

16) Ποιά ή ποιά από τα παρακάτω είναι σημαντικό/ά στη ζωή σας (επισημαίνετε);

Α. Να είμαι πετυχημένος στη δουλειά μου και να έχω πολλά λεφτά.

Β. Να έχω ελεύθερο χρόνο για διασκέδαση και να συνεισφέρω στην κοινωνία

Γ. Να έχω μιά ήσυχη οικογενειακή ζωή, να μορφώσω τα παιδιά μου και να τους εξασφαλίσω καλύτερες ευκαιρίες απ'αυτές που είχα εγώ.

Δ. Να ζώ κοντά στους γονείς και συγγενείς μου

17) Ποιά είναι για σας το ιδανικό σχήμα της οικογένειας;

Α. Ζευγάρι με ένα παιδί

Β. Ζευγάρι με δύο παιδιά

Γ. Ζευγάρι με τρία παιδιά

Δ. Ζευγάρι με τέσσερα παιδιά

Ε. Ζευγάρι με γονείς και παιδιά

Ζ. Ζευγάρι χωρίς παιδιά

18) Μένετε μαζί με γονείς και πεθερικά;

A. ΝΑΙ

B. ΟΧΙ

19) Πόσα δωμάτια έχει το σπίτι σας; (χωρίς την
κουζίνα και το μπάνιο)

A. ΕΝΑ

B. ΔΥΟ

Γ. ΤΡΙΑ

Δ. ΤΕΣΣΕΡΑ

Ε. ΠΕΝΤΕ

ΣΤ. ΠΕΝΤΕ ΚΑΙ ΠΑΝΩ

20) Το σπίτι που μένετε είναι:

A. ΔΙΚΟ ΣΑΣ

B. ΜΕ ΕΝΟΙΚΙΟ

Γ. ΤΩΝ ΓΟΝΙΩΝ Η ΤΩΝ ΠΕΘΕΡΙΚΩΝ ΣΑΣ

21) Είστε της άποψης ό,τι η Ελλάδα αντιμετωπίζει
πρόβλημα υπογεννητικότητας

A. ΝΑΙ

B. ΟΧΙ

Γ. ΧΩΡΙΣ ΓΝΩΜΗ

22) Νομίζετε ότι ο νομός Αιτωλ/νίας αντιμετωπίζει πρόβλημα υπογεννητικότητας;

A. ΝΑΙ

B. ΟΧΙ

Γ. ΧΩΡΙΣ ΓΝΩΜΗ

23) Πιστεύετε ότι η έκκληση των ηθών περιορίζει τον αριθμό των γεννήσεων;

A. ΝΑΙ

B. ΟΧΙ

Γ. ΧΩΡΙΣ ΓΝΩΜΗ

24) Πιστεύετε ότι είναι δύσκολο να αναθρέψει κανείς ένα παιδί σήμερα;

A. ΝΑΙ

B. ΟΧΙ

25) Αν ναι για λόγους:

A. Οικονομικούς

B. Κοινωνικούς

Γ. Ηθικούς

Δ. Άλλο

26) Σας επηρεάζει στο να κάνετε παιδιά:

A. Το aids, τα αφροδίσια και τα ναρκωτικά

- B. Η μόλυνση του περιβάλλοντος και η πυρηνική απειλή
- Γ. Η αύξηση της ανεργίας
- Δ. Ο υπερπληθυσμός του τρίτου κόσμου
- Ε. Τίποτα από τα παραπάνω

27) Πιστεύετε ότι η εξωοικιακή απασχόληση της γυναίκας επηρεάζει τον αριθμό των γεννήσεων;

- A. ΝΑΙ
- B. ΟΧΙ
- Γ. ΧΩΡΙΣ ΓΝΩΜΗ

28) Πόσο νομίζετε ότι η νομιμοποίηση των αμβλώσεων και η χρήση αντισυλληπτικών μέσων επηρεάζει τη γεννητικότητα;

- A. ΚΑΘΟΛΟΥ
- B. ΛΙΓΟ
- Γ. ΠΟΛΥ
- Δ. ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ
- Ε. ΧΩΡΙΣ ΓΝΩΜΗ

29) Είστε της άποψης ότι ο αριθμός των διαζυγίων επηρεάζει τον αριθμό των γεννήσεων;

- A. ΝΑΙ
- B. ΟΧΙ

Γ. ΧΩΡΙΣ ΓΝΩΜΗ ή ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΩ

30) Ποιός/ποιοί από τα παρακάτω πιστεύετε ότι επηρεάζει-ουν τον αριθμό των γεννήσεων;

A. Κόστος ανατροφής παιδιών και περιορισμένο εισόδημ

B. Ανεπαρκή οικονομική υποστήριξη του κράτους

Γ. Γενικότερη οικονομική κρίση

Δ. Τίποτα απ'τα παραπάνω

31) Νομίζετε ότι τα άτομα που μεταναστεύουν από τα χωριά προς τις πόλεις επηρεάζονται στο να γεννούν λιγότερο δηλ. επηρεάζονται απ'τα ήθη της πόλης

A. ΝΑΙ

B. ΟΧΙ

Γ. ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΩ

32) Είστε της άποψης ότι η υπογεννητικότητα έχει επιπτώσεις στην οικονομική-κοινωνική-πολιτική ζωή του τόπου.

A. ΝΑΙ

B. ΟΧΙ

Γ. ΧΩΡΙΣ ΓΝΩΜΗ

33) Αν ναι ποιές νομίζεται ότι είναι αυτές οι επι-

πτώσεις;

- A. Αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων και αύξηση της έντασης στις σχέσεις νέων - γέρον
- B. Μείωση εργατικού δυναμικού
- Γ. Ερημωση της Επαρχίας του ν.Αιτωλ/νίας
- Δ. Πόλ/σμός δαπανών κοινωνικής ασφαλιστικής και επιβάρυνση του παραγωγικού πληθυσμού
- Ε. Πολιτικές επιπτώσεις
- Στ. Εθνικές επιπτώσεις

34) Γνωρίζετε αν η πολιτεία έχει μεριμνήσει για την επίλυση του δημογραφικού προβλήματος στην Ελλάδα

- A. ΝΑΙ
- B. ΟΧΙ

35) Αν ναι κρίνετε ότι αυτά τα μέτρα είναι ικανοποιητικά;

- A. ΝΑΙ
- B. ΟΧΙ
- Γ. ΧΩΡΙΣ ΓΝΩΜΗ

36) Σε ποιό από τα παρακάτω μέτρα πιστεύετε ότι η πολιτεία πρέπει να δώσει ιδιαίτερη βαρύτητα (ιεραρχείστε)

- A. Φορολογικές ελαφρύνσεις και οικογενειακά επι

δόματα

- Β. Βελτίωση της παροχής υπηρεσιών προς τη μητέρα και τα παιδιά (παιδικό σταθμό, κλπ) και δημιουργία σώματος Κ. και παιδοψυχολόγων για τη βοήθεια των γονέων στην ανατροφή των παιδιών
 - Γ. Μέριμνα για την κατοικία πολύτεκνων οικογενειών
- 37) Έχετε να προτείνεται κάποια άλλα μέτρα που κατά τη γνώμη σας είναι απαραίτητα να ληφθούν και δεν έχει εφαρμοστεί;

П А Р А Р Т Н М А Г

ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ερώτηση 1: Φύλο

Άνδρες : 65 34,24%
Γυναίκες: 125 65,79%

Ερώτηση 2: Ηλικία

ηλ. ΑΥ.	35	25-35	95	50%
ηλ. Γυν.	37	35-45	60	31,57%
ηλ. μεσ. ηλικ.	36	45-55	35	18,43%

Ερώτηση 3: Τόπος προέλευσης.

	Α	%	Γ	%	Σ	%
α.	20	10,53	35	18,42	55	28,95
β.	15	7,88	25	13,17	40	21,05
γ.	30	15,80	65	34,20	95	50

Ερώτηση 4: Τόπος κατοικίας.

	Α	%	Γ	%	Σ	%
α.	15	7,88	25	13,17	40	21,05
β.	20	10,53	30	15,78	50	26,31
γ.	30	15,80	70	36,84	100	52,64

Πίναξη 5: Μορφωτικό επίπεδο

A	%	Γ	%	Σ	%
α. 0	0	0	0	0	0
β. 25	13,17	30	15,18	55	28,95
γ. 15	7,88	60	31,59	75	39,47
δ. 25	13,17	35	18,41	60	31,58
ε. 0	0	0	0	0	0

Πίναξη 6: Ελεύθερος χρόνος

A	%	Γ	%	Σ	%
α. 55	28,95	80	42,10	135	71,05
β. 10	5,26	45	23,69	55	28,95

Πίναξη 7: Χρήση ελεύθερου χρόνου

A	%	Γ	%	Σ	%
α. 35	25,94	10	7,40	45	33,34
β. 10	7,40	15	11,11	25	18,51
γ. 5	3,70	35	25,94	40	29,64
δ. 5	3,70	5	3,70	10	7,40
ε. 0	0	15	11,11	15	11,11

Ερώτηση 8: Επάγγελμα

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	10	5,26	2	1,05	12	6,31,
β.	9	4,74	4	2,10	13	6,84
γ.	20	10,52	5	2,63	25	13,15
δ.	10	5,26	30	15,84	40	21,10
ε.	5	2,63	25	13,15	30	15,78
στ.	0	-	0	-	0	-
ζ.	1	0,53	14	7,36	15	7,89
η.	9	4,73	16	8,42	25	13,15
θ.	1	0,53	29	15,25	30	15,78

Ερώτηση 9: Εισόδημα

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	30	15,78	50	26,32	80	42,10
β.	35	18,42	75	39,47	110	57,90

Ερώτηση 10: Οικογενειακή κατάσταση

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	60	31,58	80	42,10	140	73,68
β.	0		0		0	
γ.	5	2,64	30	15,79	35	18,43
δ.	0	-	15	7,89	15	7,89

Ερώτηση 11: Έχετε παιδιά;

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	50	26,31	105	55,26	155	81,57
β.	15	7,90	20	10,53	35	18,43

Ερώτηση 12: Αριθμός παιδιών.

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	15	9,68	30	19,35	45	29,03
β.	25	16,12	55	35,49	80	51,61
γ.	8	5,16	12	7,74	20	12,90
δ.	2	1,29	8	5,17	10	6,46
ε.	0	0	0	0	0	0

Ερώτηση 13: Επιθυμητός αριθμός παιδιών

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	4	2,10	2	1,16	6	3,26
β.	21	10,99	25	12,95	46	23,94
γ.	30	15,89	42	22,11	72	38
δ.	7	3,58	43	22,53	50	26,11
ε.	3	1,73	13	6,96	16	8,69
στ.	0	0	0	0	0	0

Ερώτηση 14: Λόγοι μη απόκτησης παιδιών

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	10	5,26	30	15,79	40	21,05
β.	45	23,68	25	13,16	70	36,84
γ.	5	2,65	30	15,79	35	18,44
δ.	0	0	20	10,52	20	10,52
ε.	5	2,63	20	10,52	25	13,15

Ερώτηση 15: Αντιλήψεις για τα παιδιά.

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	8	4,26	17	8,89	25	13,15
β.	15	7,89	65	34,39	80	42,28
γ.	12	6,52	34	17,90	46	24,42
δ.	30	16	9	4,15	39	20,15
ε.	0	0	0	0	0	0

Ερώτηση 16: Στόχοι ζωής:

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	10	5,26	20	10,52	30	15,78
β.	15	7,90	30	15,78	45	23,68
γ.	40	21,07	75	39,47	115	60,54
δ.	0	0	0	0	0	0

Ερώτηση 17: Ιδανικό σχήμα οικογένειας.

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	8	4,21	2	1,09	10	5,30 ³
β.	25	13,14	25	13,14	50	26,28
γ.	20	10,52	60	31,58	80	42,10
δ.	12	6,32	38	20	50	26,32
ε.	0		0		0	

Ερώτηση 18: Εκτεταμένη ή πυρηνική οικογένεια.

	A	%	Γ	%	Σ	%
ΝΑΙ	30	15,79	25	13,16	55	28,95
ΟΧΙ	35	18,42	100	52,63	135	71,05

Ερώτηση 19: Αριθμός δωματίων.

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	0	0	5	2,63	5	2,63
β.	10	5,26	30	15,79	40	21,05
γ.	20	10,54	35	18,42	55	28,96
δ.	15	7,89	25	13,16	40	21,05
ε.	15	7,89	5	2,63	20	10,52
στ.	5	2,63	25	13,16	30	15,79

Ερώτηση 20: Ιδιότητα ή μη κατοικία

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	55	28,95	55	28,95	110	57,90
β.	0	0	60	31,58	60	31,58
γ.	10	5,26	10	5,26	20	10,52

Ερώτηση 21: Ενημέρωση για το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας.

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	61	32,10	122	64,3	183	96,40
β.	4	2,01	2	1,04	6	3,51
γ.	0	0	1	0,10	1	0,1

Ερώτηση 22: Ενημέρωση για το δημογραφικό πρόβλημα του Ν. Αιτωλ/νίας

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	57	30	93	48,94	150	78,94
β.	3	1,58	12	6,31	15	7,89
γ.	5	2,63	20	10,54	25	13,17

Ερώτηση 23: Εκκλήση ηθών

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	42	22,10	66	34,90	108	57
β.	13	6,69	31	16,31	44	23
γ.	10	5,26	28	14,74	38	20

Ερώτηση 24: Δυσκολία ανατροφής παιδιών

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	60	31,58	115	60,52	175	92,10
β.	5	2,63	10	5,27	15	7,90

Ερώτηση 25: Λόγοι δυσκολίας ανατροφής παιδιών

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	55	28,95	90	47,36	145	76,31
β.	5	2,64	15	7,89	20	10,53
γ.	0	0	5	2,63	5	2,63
δ.	5	2,64	15	7,89	20	10,53

Ερώτηση 26: Αίτια μη απόκτησης παιδιών

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	5	2,63	10	5,26	15	7,89
β.	3	1,58	8	4,21	11	5,79
γ.	22	11,58	28	14,73	50	26,31
δ.	3	1,58	2	1,05	5	2,63
ε.	32	16,84	77	40,54	109	57,38

Ερώτηση 27: Εξωοιδιακή απασχόληση γυναίκας

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	52	27,37	98	51,57	150	78,94
β.	11	5,79	24	12,63	35	18,42
γ.	2	1,05	3	1,59	5	2,64

Ερώτηση 28: Αμβλώσεις.

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	12	6,31	13	6,84	25	13,15
β.	20	10,53	40	21,04	60	31,57
γ.	18	9,50	32	16,84	50	26,34
δ.	15	7,89	25	13,16	40	21,05
ε.	0	0	15	7,89	15	7,89

Ερώτηση 29: Διαζύγια

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	50	26,31	89	47,09	139	73,40
β.	12	6,31	29	15,05	41	21,36
γ.	3	1,58	7	3,66	10	5,24

Ερώτηση 30: Οικονομικοί λόγοι.

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	35	18,42	55	28,96	90	47,38
β.	20	10,52	40	21,05	60	31,57
γ.	10	5,26	25	13,16	35	18,42
δ.	0	0	5	2,63	5	2,63

Ερώτηση 31: Εσωτερική μετανάστευση.

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	30	15,79	70	36,85	100	52,64
β.	20	10,53	35	18,41	55	28,94
γ.	15	7,89	20	10,53	35	18,42

Ερώτηση 32: Επιπτώσεις

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	50	26,31	107	56,49	157	82,80
β.	15	7,89	15	7,89	30	15,78
γ.	0	0	3	1,42	3	1,42

Ερώτηση 33: Ιεράρχηση επιπτώσεων.

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	6	3,84	25	15,94	31	19,78
β.	15	9,57	18	11,48	33	21,05
γ.	10	6,22	36	22,72	46	28,94
δ.	6	3,68	19	12,10	25	15,78
ε.	1	0,48	4	2,15	5	2,63
στ.	12	7,64	5	3,13	17	10,77

Ερώτηση 34: Ενημέρωση για μέριμνα πολιτείας.

	A	%	Γ	%	Σ	%
α.	52	27,37	77	40,52	129	67,89
β.	13	6,84	48	25,27	61	32,11

Ερώτηση 35: Αποψη για μέριμνα Πολιτείας.

	<u>Α</u>	<u>%</u>	<u>Γ</u>	<u>%</u>	<u>Σ</u>	<u>%</u>
α.	13	10,08	21	16,24	34	26,32
β.	34	26,55	47	36,60	81	63,15
γ.	5	3,74	9	6,78	14	10,52

Ερώτηση 36: Ιεράρχηση προτεινόμενων μέτρων.

	<u>Α</u>	<u>%</u>	<u>Γ</u>	<u>%</u>	<u>Σ</u>	<u>%</u>
α.	17	8,94	43	22,63	60	31,57
β.	40	21,05	60	31,58	100	52,63
γ.	8	4,21	22	11,59	30	15,80

Ερώτηση 37: Προτεινόμενα μέτρα από τους ερωτώμενους.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ

ΜΕΤΡΑ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η αλήθεια για το εθνικό δημογραφικό μας πρόβλημα είναι σκληρή. Η συνολική γονιμότητα μειώθηκε στα 1,48 παιδιά ανά γυναίκα το 1987 που είναι χαμηλότερη από τα απαιτούμενα 2,1 παιδιά για τη διατήρηση της αναπαραγωγής των γενεών. Το άγχος του υπερπληθυσμού των χωρών του τρίτου κόσμου, έχει μεταβληθεί για μας σε αγωνία για την επιβίωση του έθνους μας.

Φαινόμενα όπως η μετανάστευση, η μείωση της αξίας του θεσμού της οικογένειας, οι 400.000 αμβλώσεις κάθε χρόνο σε πληθυσμό 9,5 εκατομμυρίων, το άγχος επιβίωσης με την αυξανόμενη ανασφάλεια των ατόμων, η ανεργία, ο υπερκαταναλωτισμός, το στεγαστικό πρόβλημα, η γυναικεία εξωοικιακή απασχόληση κλπ, αποτελούν αίτια για την μείωση των γεννήσεων και το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας. Πουλοπούλου 1987 σελ. 48.

Η Ελληνική πολιτεία λαμβάνοντας υπ' όψη με τα παραπάνω, προβαίνει στη λήψη μέτρων με τα οποία στοχεύει στην επίλυση του δημογραφικού προβλήματος της χώρας. Στο άρθρο 21 του Συντάγματος του 1975, η οικογένεια, ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τίθενται υπό την άμεση προστασία του κράτους. Με βάση το άρθρο αυτό, έχουν ληφθεί μέτρα ενίσχυσης του εισοδήματος, στεγαστικής αποκατάστασης οικογενειών,

εργασία, διευκολύνσεων των γονέων, δημιουργία κατάλληλης κοινωνικο-ιατρικής υποδομής προστασίας του παιδιού και της μητέρας κλπ. Σκοπός της λήψης τέτοιων μέτρων είναι η μείωση της υπογεννητικότητας. Βεβαίως, η αποτελεσματικότητά τους εξαρτάται από τη σωστή εφαρμογή, από το είδος και την έκτασή τους καθώς και από τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες που επικρατούν σ' ένα τόπο. Τα μέτρα που υπάρχουν σήμερα στην Ελλάδα και συνιστούν την σημερινή δημογραφική πολιτική της, θα μπορούσαν να χωριστούν στα παρακάτω:

Α. Οικογενειακά επίδομα:

Τα οικογενειακά επίδομα χορηγούνται και στους δύο εργαζόμενους γονείς και εξαρτώνται από τον ασφαλιστικό φορέα τους. Έτσι οι δημόσιοι υπάλληλοι έχουν δικαίωμα λήψης επίδοματος για τα παιδιά τους ως το 18^ο έτος της ηλικίας τους ή το 24^ο όταν αυτά φοιτούν σε κάποια σχολή. Το επίδομα υπολογίζεται με το 5% του βασικού τους μισθού για το 1^ο και το 2^ο παιδί τους, 7% του βασικού μισθού για το 3^ο παιδί και 10% για το 4^ο.

Οι εργαζόμενοι που ανήκουν στον ασφαλιστικό φορέα του ΙΚΑ, σύμφωνα με τον ν.1505/1984, μπορούν να παίρνουν επίδομα για τα παιδιά τους ως την ηλικία των

18 χρόνων ή 24 σε περίπτωση σπουδών. Το επίδομα που μπορούν να εισπράξουν ποσοτικά είναι: 9.350 δρχ. για το 1ο παιδί, 32.700 δρχ. για τα 2 παιδιά, 70.200 δρχ. για τα 3 παιδιά, 84.000 δρχ. για τα 4 παιδιά κλπ. Βέβαια, σύμφωνα με το νόμο, η επιβάρυνση για τη χορήγηση του επιδόματος γίνεται κατά 50% από τον εργοδότη και κατά 50% από τον εργαζόμενο. Σύμφωνα με τον ν. 1041/80 του Υπουργείου Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων χορηγεί επίδομα στους γονείς όταν αποκτήσουν το τρίτο τους παιδί ή περισσότερα μέσω του ΟΓΑ. Το ποσό του επιδόματος είναι 500 δρχ. για το 3ο παιδί, 750 δρχ. για το 4ο παιδί, 100 δρχ. για το 5ο παιδί κλπ και η χορήγηση δίνεται μέχρι συμπλήρωσης του 16ου έτους της ηλικίας των παιδιών.

Σύμφωνα με απόφαση του Δ.Σ. του Ταμείου Υγείας Προσωπικού ΑΤΕ στην υπ' αριθ. 10/1989 συνεδρίασή του, καταβάλεται επίδομα πολύτεκνων ύψους 30.000 δρχ. το χρόνο, σε όλα τα μέλη που έχουν τρία παιδιά και άνω ασφαλισμένα στο ΤΥΠΑΤΕ. Το επίδομα είναι αυτοτελές για κάθε παιδί πέραν του δευτέρου, εφόσον δεν έχει συμπληρώσει το 13ο έτος της ηλικίας του.

Οι γονείς οι οποίοι εργάζονται αλλά δεν ανήκουν σε κανέναν από τους παραπάνω ασφαλιστικούς ταμείς δικαιούνται να λαμβάνουν επίδομα περίπου ίσο με το 5% του βασικού τους μισθού για το κάθε παιδί μέχρι

συμπλήρωσης του 18ου έτους της ηλικίας του. Το επίδομα αυτό αναλαμβάνει να χορηγήει ο εκάστοτε εργοδότης σύμφωνα με τις γενικές και ειδικές προϋποθέσεις και συμβάσεις εργασίας.

Τέλος, όταν τα παιδιά των εργαζομένων γονέων εργάζονται ως αγρότες ή είναι ανασφάλιστα ή δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για την χορήγηση επιδόματος παρ'όλο που είναι ασφαλισμένα, οι γονείς δικαιούνται επίδομα μέσω του ΟΓΑ που για το 3ο παιδί είναι 500 δρχ. για το 4ο 750 δρχ κλπ.

Αξιοσημείωτο αναφοράς είναι ότι σύμφωνα με τον νόμο 1414/1984 δικαίωμα είσπραξης του επιδόματος έχουν και οι δύο γονείς και σε περίπτωση διαφωνίας τους ο εργοδότης είναι υποχρεωμένος να καταβάλει το 50% του επιδόματος στον σύζυγο και το 50% στη σύζυγο. Η πολυαιότερη νομοθεσία όριζε ως δικαιούχο είσπραξης του επιδόματος, το σύζυγο.

Σύμφωνα με το π.δ. 180/31.3.1989 (ΦΕΚ Α 89) τα οικογενειακά επιδόματα μισθών αναμορφώνονται ως εξής:

I. Για τους δικαιούχους για την είσπραξη με ετήσιο καθαρό εισόδημα κατά το προηγούμενο της επιδότησης ημερολογιακό έτος, μέχρι 800.000 δρχ.

Για τα 3 παιδιά σε 6.920 δρχ.

Για τα 4 παιδιά σε 8.000 δρχ.

II. Για τους δικαιούχους με ετήσιο καθαρό εισόδημα από 800.001 δραχ. μέχρι 1.000.000 δραχ.

Για τα 3 παιδιά σε 6.500 δραχ.

Για τα 4 παιδιά σε 7.500 δραχ.

III. Για τους δικαιούχους με ετήσιο καθαρό εισόδημα από 1.000.001 δραχ. μέχρι 1.400.000 δραχ.

Για τα 3 παιδιά σε 5.940 δραχ.

Για τα 4 παιδιά σε 6.420 δραχ.

IV. Για τους δικαιούχους με ετήσιο καθαρό εισόδημα από 1.400.001 και άνω

Για τα 3 παιδιά σε 3.920 δραχ.

Για τα 4 παιδιά σε 5.340 δραχ.

Για κάθε παιδί πάνω από 4 το ποσό του επιδόματος που ορίζεται κατά περίπτωση για το τέταρτο παιδί στις παραπάνω κατηγορίες προστίθενται 1500 δραχ. το μήνα χωρίς περιορισμό.

Σύμφωνα με το ν. 1849/1989, άρθρο 20 παρ.2, ορίζεται ότι: "του προβλεπόμενου από την Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας επιδόματος γάμου δικαιούχοι είναι και οι άγαμοι γονείς καθώς και οι ευρισκόμενοι σε κατάσταση χηρείας και διαζευγμένοι, από τη δημοσίευση του παρόντος νόμου".

Σύμφωνα με το άρθρο 63 του Ν. 1892/1990 (ΦΕΚ 101, 31/7/1990): 1) καταβάλλεται επί τριετία μηνιαίο εισόδημα ύψους 34.000 δραχ. 2) Στις μητέρες που κατά

την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού έχουν ήδη αποκτήσει
τρίτο παιδί, το επίδομα των 34.000 δραχ. καταβάλλεται
έως ότου συμπληρωθεί η τριετία από την ημερομηνία
γέννησης του τρίτου παιδιού, 3) στη μητέρα που
θεωρείται πολύτεκνη κατά το Ν. 1910/44 όπως
τροποποιήθηκε και καταβάλλεται μηνιαίο επίδομα ίσο
προς ενάμιση ημερομίσθιο ανειδίκευτου εργάτη, όπως
κάθε φορά ισχύει, πολλαπλασιζόμενο επί τον αριθμό των
αγαμών μέχρι ηλικίας 25 ετών παιδιών της, το οποίο
όμως ουδέποτε μπορεί να είναι κατώτερο του
τετραπλάσιου του ημερομισθίου του ανειδίκευτου
εργάτη. Το επίδομα αυτό καταβάλλεται έως ότου παύσει
να έχει άγαμα παιδιά ηλικίας μέχρις 25 ετών. 4) στη
μητέρα που δεν δικαιούται πλέον επίδομα της
προηγούμενης παραγράφου χορηγείται ισόβια σύνταξη ίση
προς το τετραπλάσιο του ημερομισθίου του ανειδίκευτου
εργάτη, 5) τα προηγούμενα επιδόματα καταβάλλονται
στη μητέρα ανεξάρτητα από κάθε άλλο επίδομα, μισθό,
σύνταξη, αμοιβή, αποζημίωση κλπ. 6) σε περίπτωση
οριστικής διακοπής της συγκατοίκησης των παιδιών με
τη μητέρα λόγω υπαιτίου εγκατάλειψής τους απ' αυτήν
ή λόγω θανάτου της τα παραπάνω επιδόματα
καταβάλλονται σε όποιον έχει την κυρία ή αποκλειστική
ευθύνη διατροφής των παιδιών.

Β. Μέτρα για την προστασία της μητρότητας και γονικές άδειες

Δεν επιβάλλεται θανατική ποινή στην έγκυο. Η ποινή μπορεί να αναβληθεί ως και 6 μήνες μετά τον τοκετό αν η γυναίκα θηλάζει (άρθρο 555 παρ.1 Κωδ. Ποιν.Δικονομίας). Επίσης μπορεί να αναβληθεί και η φυλάκιση εγκύου ως 2 ή 3 μήνες μετά τον τοκετό (άρθρο 56 α Κωδ.Ποιν.Δικονομίας), ενώ προβλέπεται ως και 1 χρόνο φυλάκιση για εγκατάλειψη αβοήθητης λεχώνας ή εγκύου (άρθρο 359 Ποιν.Κωδ.) και παρέχεται έστω και πενιχρό επίδομα διατροφής της άγαμης μητέρας κατά τον τον τοκετό (άρθρο 1502-1503 Αστικού Κώδικα), όχι όμως και μετά τον τοκετό.

Η νομοθεσία απαγορεύει την απόλυση εγκύου ή γυναίκας που βρίσκεται σε λοχεία. Η μειωμένη απόδοση της γυναίκας τις παραπάνω περιόδους της ζωής της, δεν είναι δυνατό να θεωρηθεί σοβαρός λόγος για απόλυση.

Οι εργαζόμενες μητέρες δικαιούνται άδειες λόγω μητρότητας ανάλογα με τον ασφαλιστικό φορέα που ανήκουν. Έτσι σύμφωνα με τον κώδικα Δημοσίων Υπαλλήλων (Π.Δ. 611/1977 άρθρο 74 παρ.4) όσες εργάζονται στο δημόσιο τομέα δικαιούνται άδεια κήσης 2 μήνες και άδεια λοχείας άλλους 2 μήνες στους οποίους οι δικαιούχες πληρώνονται κανονικά όπως πριν.

Οι εργαζόμενες μητέρες που ανήκουν στον ασφαλιστικό τομέα του ΙΚΑ: σύμφωνα με τον ν.825/1978, δικαιούνται επίδομα εγκυμοσύνης και λοχείας ίσο με το ημερομίσθιο ενός ανειδίκευτου εργάτη πολλαπλασιαζόμενο με το 30.

Με τη Διεθνή Σύμβαση 103/1952 η οποία επικυρώθηκε με το ν.1302/1982, κατοχυρώνεται η προστασία της μητρότητας για τις εργαζόμενες μητέρες στον ιδιωτικό τομέα, για τις αγρότισσες και τις γυναίκες που εργάζονται στο σπίτι τους με αμοιβή. Σύμφωνα με την Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας το 1989 η συνολική διάρκεια της άδειας μητρότητας ορίζεται στις 15 εβδομάδες. 52-ημέρες θα χορηγούνται υποχρεωτικά πριν από την πιθανή ημερομηνία τοκετού και οι υπόλοιπες 53 ημέρες μετά τον τοκετό.

Οι αγρότισσες μητέρες που είναι ασφαλισμένες στον ΟΓΑ, σύμφωνα με τον ν.1541/1985, λαμβάνουν επίδομα εγκυμοσύνης και λοχείας ίσο με 50.000 δρχ. και επίδομα 50.000 δρχ., επιπλέον, αν ο τοκετός δεν γίνει σε νοσοκομείο συμβεβλημένο με τον ΟΓΑ. Τέλος, σύμφωνα με την αριθ. Γ2β/οικ.319 απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Υγείας (ΦΕΚ Β 48/89) αναπροσαρμόζεται από 1.4.1989 το επίδομα τοκετού στις γυναίκες που δεν δικαιούνται να αξιώσουν παροχές από ασφαλιστικό φορέα ή είναι αναφάλιστες σε 40.000 δρχ. για 6 εβδομάδες πριν τον τοκετό και 40.000 δρχ. για 6 εβδομάδες μετά

τον τοκετό.

Οι εργαζόμενες μητέρες στο δημόσιο τομέα δικαιούνται μειωμένο ωρόριο εργασίας για 2 ώρες την ημέρα μέχρι το παιδί τους να κλείσει τα 2 χρόνια ηλικίας και 1 ώρα μέχρι το παιδί να συμπληρώσει τα 4 χρόνια. Ενώ οι εργαζόμενες μητέρες στον ιδιωτικό τομέα, σύμφωνα με σχετική νομοθετική διάταξη (ν.4576/1985), μετά τη λήξη της κανονικής άδειας μητρότητας μπορούν να απουσιάσουν από την εργασία τους για 3 μήνες. Το διάστημα αυτό μπορούν να το επιλέξουν οποιαδήποτε χρονική περίοδο μέχρι το παιδί τους να συμπληρώσει τα 2,5 χρόνια ηλικίας τους. Απαραίτητες προϋποθέσεις είναι: α) οι δικαιούχοι να έχουν εργαστεί τουλάχιστον για 1 χρόνο στον ίδιο εργοδότη και β) το διάστημα αυτό να αμοίβονται αλλά συγχρόνως να πληρώνουν τα ποσά της κοινωνικής τους ασφάλειας. Ακόμη έχει καθιερωθεί για τους εργαζόμενους και των δύο τομέων, σύντομη άδεια για ασθένεια παιδιών, για παρακολούθηση της πράξης τους στο σχολείο.

Γ. Μέτρα για τη φύλαξη παιδιών

Στον τομέα φύλαξης των παιδιών σαν μέτρο έχει θεσπιστεί η λειτουργία των βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών. Σήμερα στην Ελλάδα καλύπτεται το 15% από τις ανάγκες των εργαζόμενων μητέρων με τη λειτουργία περίπου 1172 κρατικών παιδικών σταθμών και απ' αυτούς μόνο οι 141 έχουν τη δυνατότητα να φιλοξενήσουν παιδιά κάτω των 2,5 χρόνων (Πίνακας 27, σελ. 159).

Το Υπουργείο Γεωργίας με επιδότησή του δημιούργησε παιδικούς σταθμούς σε αγροτικές περιοχές. Η λειτουργία των σταθμών αυτών σκοπό έχει να εξυπηρετήσει τις αγρότισσες μητέρες την περίοδο αύξησης της αγροτικής παραγωγής και λειτουργούν προσωρινά. Επίσης βιομηχανίες και επιχειρήσεις που απασχολούν 300 άτομα και άνω είναι υποχρεωμένες να ιδρύουν παιδικούς σταθμούς για την εξυπηρέτηση των εργαζόμενων γονέων. Αυτό όμως πολύ σπάνια εφαρμόζεται.

Δ. Μέτρα Οικογενειακού Προγραμματισμού

Σύμφωνα με τον ν. 1397/1983, ορίζεται ότι οι υπηρεσίες του Οικογενειακού Προγραμματισμού αποτελούν υπηρεσίες του Εθνικού Συστήματος Υγείας στη χώρα μας.

Επίσης, σύμφωνα με το ν.1036/1980, ορίζεται ότι σε κάθε Κέντρο Υγείας που ιδρύεται, θα πρέπει να υπάρχει μία μονάδα οικογενειακού προγραμματισμού. Το 1986 υπήρχαν συνολικά 32 κέντρα οικογενειακού προγραμματισμού.

Ο οικογενειακός προγραμματισμός αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο προληπτικής ιατρικής. Στοχεύει στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής και συγχρόνως αποτελεί έκφραση της ισότητας των δύο φύλλων. Ωστόσο συχνά ο οικογενειακός προγραμματισμός ταυτίζεται με την έννοια της αντισύλληψης και δεν δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στα θέματα γονιμότητας - στειρότητας είτε γιατί δεν υπάρχει η κατάλληλη υποδομή είτε γιατί η ενημέρωση του πληθυσμού για την παροχή τέτοιων υπηρεσιών είναι ανεπαρκής.

Ε. Φορολογικά μέτρα

Ως το 1983 ένα από τα φορολογικά μέτρα που ίσχυαν ήταν οι εκπτώσεις του εισοδήματος που ήταν 20.000 δραχ. για καθένα από τα δύο παιδιά και 25.000 για το τρίτο παιδί κλπ. Το 1984 αυξήθηκε η πίστωση του φόρου για τους γονείς που δεν εργάζονταν και είχαν ανήλικα παιδιά. Έτσι για μία οικογένεια που εργαζόταν μόνο ο ένας γονέας και είχε δύο παιδιά, το

ποσό της φορολογικής έκπτωσης ήταν 47.000 δραχ.

Σύμφωνα με τον νέο φορολογικό νόμο 1882/23.3.1990 ορίζεται

α) Έκπτωση ως προς τη δαπάνη του ενοικίου που καταβάλλεται ετησίως για κύρια κατοικία του φορολογούμενου και της οικογένειάς του.

β) Έκπτωση από το συνολικό εισόδημα της οικογένειας για τις δαπάνες που αφορούν την φύλαξη παιδιών σε βρεφονηπιακούς και παιδικούς σταθμούς, σε νηπιαγωγεία, καθώς και δίδακτρα για την παρακολούθηση ιδιωτικών τεχνικών και επαγγελματικών σχολών, φροντιστηρίων ξένων γλωσσών ή άλλων θεμάτων, ωδείων, μπαλέτω και γυμναστηρίων. Για τις δαπάνες αυτές ισχύει έκπτωση 50% το χρόνο για το πρώτο παιδί και 50% για τα υπόλοιπα παιδιά και που αναλογικά σε χρηματικό ποσό είναι 120.000 δραχ.

ΣΤ. Επιπλέον μέτρα για πολύτεκνους

Το δημογραφικό πρόβλημα που απασχολεί την Ελλάδα είχε ως αποτέλεσμα την διάκριση μεταξύ ολιγότεκνης και πολύτεκνης οικογένειας. Σκοπός αυτής της διάκρισης ήταν η άσκηση ιδιαίτερης κοινωνικής πολιτικής για τους πολύτεκνους που στόχευε τόσο στην υποστήριξη των ίδιων των αυξανόμενων αναγκών τους όσο

και στην προσφορά κινήτρων για την ανάπτυξη και διάδοση της πολύτεκνης οικογένειας. Ορισμένα από τα μέτρα κίνητρα που υπάρχουν σήμερα είναι:

1) πολύτεκνοι γονείς και μέλη οικογένειας αυτών δικαιούνται έκπτωση 50% στην τιμή εισιτηρίων αστικών και υπεραστικών λεωφορείων, ΟΣΕ, ηλεκτρικών σιδηροδρόμων, πλοίων και φέρυ-μπόουτ, σε περίπτωση που ταξιδεύουν στο εσωτερικό της χώρας.

2) έχουν έκπτωση στα εισιτήρια κρατικών θεάτρων και Ανωτέρων Σχολών, έχουν δικαίωμα μεταγραφής χωρίς

περιορισμό ποσοστού σε αντίστοιχη σχολή που είναι πλησιέστερη στη μόνιμη κατοικία των γονέων τους και από σχολές του εξωτερικού (Ν. 1286/1982 ΦΕΚ 119/τ.Α).

Επίσης παρέχεται δωρεάν σίτιση και στέγαση φοιτητών παιδιών πολυτέκνων στις φοιτητικές λέσχες, εφόσον τα εισοδήματα των πολυτέκνων δεν υπερβαίνουν τις 900.000 δραχ.

4) παρέχεται στους πολυτέκνους και στα παιδιά τους προσαύξηση 10% στη γενική βαθμολογία επί διαγωνισμών διορισμού σε θέσεις Δημοσίου ή Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, ΟΤΕ, ΔΕΗ.

5) Τα παιδιά των πολυτέκνων, εισάγονται α) στις σχολές μονίμων αξιωματικών και Υπαξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων πέρα του εκάστοτε καθορισμένου

αριθμού εισακτέων και μέχρι 35%, β) κατά προτίμηση στις σχολές ΟΤΕ και ΕΛΤΑ και γ) στη σχολή Υποξυωματικών και σχολή Αξιωματικών των Σωμάτων Ασφαλείας (Ν. 1339/1983 ΦΕΚ 35/τ.Α).

6) Τα παιδιά των πολυτέκνων εισάγονται στις σχολές Μαθητείας του Υπουργείου Εργασίας σε ποσοστό 10% παραπάνω από τον αριθμό εισαγομένων. Εκεί σιτίζονται και μένουν στα οικοτροφεία δωρεάν.

7) Τα παιδιά εργαζομένων πολυτέκνων εγγράφονται κατ'εξοίρεση στους κρατικούς παιδικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς.

8) Κατά τους διορισμούς Μέσης και Στοιχειώδους εκπαίδευσης βάσει των πινάκων που καταρτίζονται κάθε χρόνο, προτιμούνται επί ισοβαθμίας τα παιδιά των πολυτέκνων (Ν. 1566/86).

9) Σύμφωνα με τον ν.1910/1944, οι πολύτεκνοι ή τα παιδιά τους που είναι δημόσιοι υπάλληλοι τοποθετούνται στον τόπο των συμφερόντων τους και δεν μετατίθενται παρά μόνο με αίτησή τους.

10) Οι πολύτεκνοι προτιμούνται κατά τη διανομή γαιών.

11) Επέκταση του δικαιώματος μεταφοράς τους υπόχρεους εκγύμνασης (μειωμένη θητεία) σε περισσότερα από ένα παιδιά ανάλογα με το συνολικό τους αριθμό. Απαλλαγή του πρωτότοκου γιου οικογένεια που έχει στη

ζωή τέσσερα παιδιά, του πρωτότου, δευτερότοκου και τριτότοκου οικογένειας που έχει εννέα παιδιά και πάνω.

Ακόμη αρχηγοί πολύτεκνων οικογενειών που είναι υπόχρεοι στρατιωτικής θητείας δεν υπηρετούν καθόλου.

12) Χορηγείται γομήλιο δώρο στις εργαζόμενες θυγατέρες πολυτέκνων (25πλόσια του ημερομισθίου), όταν πληρούν τις νόμιμες προϋποθέσεις και χρηματικά βραβεία σε εργαζόμενους φοιτητές 13.100 δραχμών.

13) Από τον Οργανισμό Εργατικής Κατοικίας Ειδικό Πρόγραμμα για τη διανεμοδότηση περιπτώσεων με ειδικά προβλήματα και εξαιρετικά αυξημένες ανάγκες μεταξύ των οποίων και οι πολύτεκνοι με 4 παιδιά και άνω όταν πληρούν βασικές προϋποθέσεις (750 ημερομισθία έναντι 1500 που απαιτούνται για άλλες κατηγορίες).

14) Στις περιπτώσεις εφαρμογής προγράμματος Λαϊκής Κατοικίας, οι οικογένειες πολυτέκνων παίρνουν μεγαλύτερη βαθμολογία στον πίνακα δικαιούχων στεγαστικής αρωγής, λαμβάνουν μεγαλύτερου ύψους δάνεια και παίρνουν μεγαλύτερα διαμερίσματα (ανάλογα με τα μέλη τους).

15) Οι πολύτεκνοι απαλλάσσονται από τα 7/24 του ειδικού φόρου αγοράς ακινήτου.

16) Με το ν. 1320/1983 για την πρόσληψη με κοινωνικά κριτήρια στο Δημόσιο κλπ. οι πολύτεκνοι και

τα παιδιά τους παίρνουν επιπλέον 5 μόρια.

17) Με το ν.1400/1983 οι πολύτεκνοι μπορούν να διατηρούν και δεύτερη θέση εφόσον οι συνολικές αποδοχές τους δεν υπερβαίνουν τις 100.000 δρχ.

18) Οι πολύτεκνοι που έχουν 5 παιδιά και άνω είναι δικαιούχοι εργατικής κατοικίας και παίρνουν σπίτι χωρίς κλήρωση.

19) Οι πολύτεκνοι έχουν δικαίωμα συμμετοχής στον Κοινωνικό Τουρισμό που εφαρμόζει ο ΕΟΤ κάθε μέλος έχει δικαίωμα παροχής 500 δρχ. την ημέρα για 7 ημέρες από την ΕΟΤ.

20) Σύμφωνα με την εγκύκλιο αριθ. 8336/19.9.1983 που στάλθηκε στα γραφεία εύρεσης εργασίας του ΟΑΕΔ προτιμούνται οι πολύτεκνοι και τα παιδιά τους στις θέσεις εργασίας.

21) Οι πολύτεκνοι δικαιούνται για μερική φορολογική απαλλαγή από τον ειδικό φόρο για την αγορά Ι.Χ. αυτοκινήτων.

Προχωρώντας σε μία κριτική των παραπάνω μέτρων είμαστε σε θέση να συμπεράνουμε τα εξής: παράλληλη την ύπαρξη των μέτρων αυτών δεν έχει επιτευχθεί μια ουσιαστική επίλυση-αντιμετώπιση του προβλήματος της υπογεννητικότητας, το οποίο γίνεται ιδιαίτερα εμφανές από τα στατιστικά στοιχεία.

α) Αναφερόμενοι στο ύψος των παρεχομένων

επιδομάτων θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε εντελώς πενιχρό και σαν αντικίνητρο για την αύξηση της γεννητικότητας. Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές αν το αντιποταθίσουμε με το υψηλό κόστος ζωής τις συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες. Κρίνεται λοιπόν επιτακτική η αναπροσαρμογή των επιδομάτων αυτών αι η προσθήκη νέου για όσους έχουν πολλά παιδιά.

β) Το φορολογικό σύστημα που ισχύει αποτελεί αντικίνητρο για την δημιουργία μεγάλων οικογενειών. Σύμφωνα με υπολογισμούς της Ανώτατης Συνομοσπονδίας Πολυτέκνων Ελλάδας, το 1984 μισθωτός χωρίς σύζυγο και παιδιά που είχε ετήσιο καθαρό εισόδημα 1.200.000, πλήρωνε φόρο 271.800 και του έμεινα 928.200, ενώ μισθωτός με σύζυγο και 4 παιδιά με το ίδιο καθαρό ετήσιο εισόδημα πλήρωνε φόρο 161.800 και του έμειναν 1.030.200 δραχ. Δηλαδή για την ετήσια συντήρηση κάθε ατόμου της οικογένειάς του 171.523 δραχ. αναλογούσε. Αρα το χρήματα αυτά δεν του έφταναν να καλύψει τις ανάγκες της οικογένειάς του (Πουλοπούλου, 1987).

γ) Όσον αφορά τις υπάρχουσες άδειες μητρότητας, κρίνονται ανεπαρκείς και δεν συγχρονίζονται με τις ανάγκες και το ρυθμό της σημερινής Ελληνικής κοινωνίας.

δ) Σχετικά με τους βρεφονηπιακούς και παιδικούς σταθμούς που υπάρχουν, μπορούμε να πούμε ότι δεν

καλύπτουν ούτε σε ποσότητα ούτε σε ποιότητα τις ανάγκες για την φύλαξη των παιδιών. Παράλληλα παρατηρείται μία δυσπιστία από μέρους των γονέων να εμπιστευθούν τα παιδιά τους σε σταθμούς που οφείλεται στην ακαταλληλότητα των κτηρίων, στην ανεπάρκεια προσωπικού, στην ακαταλληλότητα των ωραρίων, στη δομή, τη λειτουργία και τη διαίτηση των σταθμών και στην υψηλή νοσηρότητα.

ε) Αντικίνητρο επίσης αποτελεί η σημερινή λειτουργία του οικογενειακού προγραμματισμού. Χρειάζεται η δημιουργία ενός νέου μηχανισμού λειτουργίας του, στον οποίο θα συγκαταλέγεται μία πιο σωστή και σε βάθος ενημέρωση πάνω σε θέματα σχέσεων μέσα στην οικογένεια, γάμου, γονιμότητας κλπ.

στ) Τέλος, όσον αφορά τα μέτρα για την προστασία της πολυτεκνης οικογένειας παρατηρούμε, παρά τα εκάστοτε παρεχόμενα ευεργετήματα, πολλά από τα οποία μπορούν να θεωρηθούν αξιόλογα, η εν λόγω προστασία δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ικανοποιητική. Είναι αναγκαίο η πολυτεκνη οικογένεια να ενισχυθεί ουσιαστικά και να δημιουργηθούν σοβαρά κίνητρα για την απόκτηση παιδιών.

Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

- Αλεξόπουλος Α. "Εγχειρίδιου δημογραφίας", Πάτρα, Οκτώβρης 1986
- ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΠΟΛΥΤΕΚΝΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ "Το Συνέδριο πολυτέκνων στη Λάρισα για το δημογραφικό πρόβλημα", Ο κόσμος των πολυτέκνων, Οκτώβριος 1989-Μάρτιος 1990, σελ. 14-19.
- Βαλοώρας Β. "Ο πληθυσμός της Ελλάδος κατά το δεύτερον ήμισυ του 20ου αιώνας", Εκδ. ΕΣΥΕ, Αθήνα 1980
- Βαλασμάκης Β. "Επιλεγόμενα ο κίνδυνος και η αντιμετώπισή του", Δημογραφική ενημέρωση, Ιούλιος 1989, τεύχος 4, σελ. 27-29
- Γαλέου Α. "Η σύγχρονη Ελληνίδα μητέρα: δεν είναι παράδειγμα για μίμηση", Δημογραφικά Νέα, Οκτώβριος 1989, τεύχος 5 σελ. 8-10
- Γερονικόλης "Το δημογραφικό πρόβλημα", Ο ΠΟΛΥΤΕΚΝΟΣ Οκτώβριο-Δεκέβριος 1989, αριθμός φύλλου 24, σελ. 3
- Γεωργακόπουλος Π. "Υπογεννητικότητα", Παιδιά και νέοι γονείς, Οκτώβριος 1988, τεύχος 49 σελ. 108-111
- Δημαρός Η. "Εξελίξεις και προοπτικά του πληθυσμού τη Ελλάδας 1920-1985", Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), Αθήνα 1973
- Δημητριάδου Β. "Μητρότητα και κοινωνική προστασία",

ο κόσμος των πολύτεκνων, Απρίλιος-Ιούλιος 1989,
τεύχος 3 σελ. 18-22

- Δορκοφίκη Ε. "Αμβλώσεις. Ο αφανισμός του γένους"
Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα 1985

- ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, "Παράδοση και
νεωτερικότητα στις πολιτιστικές δραστηριότητες της
ελληνικής οικογένειας: Μεταβαλλόμενα σχήματα", Αθήνα
1984

- ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ "ο γεροντικός
πληθυσμός της Ελλάδας. Στατιστική ανάλυση", Αθήνα
1987

- Εκμε-Πουλοπούλου Η. "Δημογραφικές εξελίξεις και
προοπτικές. Η Ελλάδα προς το 2000: Πολιτική,
κοινωνία, οικονομία". Επιμέλεια: Κατσούλης -

- Γιαννίτσης, Καζάκη, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1988

- Εκμε-Πουλοπούλου Η. "Η δημογραφική κατάσταση στην
Ελλάδα", Ιστιντούτο Ευρωπαϊκού Πολιτισμού, Αθήνα 1987

- Εκμε-Πουλοπούλου Η. "Η δημογραφική γήρανση στην
Ελλάδα" Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 1983,
τεύχος 49, σελ. 35-51

- Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών "Διακήρυξη
του 1990 για την οικογένεια με 3 παιδιά βεσμού
επιβίωσης της Ελλάδας", Δημογραφική ενημέρωση,
Ιανουάριος 1990, τεύχος, σελ. 1

- Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών "Η

δημογραφική κρίση στην Ελλάδα: Εθνικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις", Δημογραφική ημερίδα 29ης Νοεμβρίου 1984, Αθήνα 1983

- Κοσιμάτης Α. "Ζούμε πολύ, γεννάμε λίγο", ΕΝΑ Μάιος 1987, τεύχος 22, σελ. 17-26

- Λίμπερι τ. "Η άλλη όψη του δημογραφικού προβλήματος" Παιδί και νέοι γονείς, Οκτώβριος 1988, τεύχος 49, σελ. 70-72

- Μάρος Β. "Οι οικονομικές επιπτώσεις της γήρανσης του πληθυσμού παραγωγικών ηλικιών", Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 1983, τεύχος 49, σελ. 3-34.

- Μαργαρίτης Λ. "Το δημογραφικό μας πρόβλημα", Ο ΠΟΛΥΤΕΚΝΟΣ Δεκέμβριος 1985, αριθμός φύλλου 7, σελ. 1

- Μπαλούρος Δ. "Η γονιμότητα ως καταναλωτικό αγαθό: μία μικροοικονομική προσέγγιση για την Ελλάδα (1960-1983)", Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 1983, σελ. 112-127

- Ορφανίδης Χρ. "Η γκρίζα επανάσταση εν όψει", Παιδί και νέοι γονείς, Αύγουστος 1988, τεύχος 47, σελ. 60-65

- Παπαθεμελής Στ. "Το δημογραφικό μας πρόβλημα: Μιά δραματική προειδοποίηση", έκδοση του Συλλόγου Πολυτέκνων "Η ΜΕΡΙΜΝΑ", Βεσσαλονίκη 1986

- Παπασταύρου Γ. "Το δημογραφικό μας πρόβλημα", Ο ΠΟΛΥΤΕΚΝΟΣ, Ιανουάριος-Μάρτιος 1990, αριθμός φύλλου

25, σελ.3

- Παλύζος Ν. "Δημογραφική πρόκληση" Εξάντας 1981
- Ο ΠΟΛΥΤΕΚΝΟΣ "Τα ευεργετήματα των πολυτέκνων σήμερα". Απρίλης 1984, αριθμός φύλλου 1, σελ.4
- PRESSAT R. "Κοινωνική Δημογραφία", Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 1975
- Στογια Χ., "Το δημογραφικό, το πιο καυτό πρόβλημα για τη χώρα μας σήμερα", Ο κόσμος των πολυτέκνων, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 1989, τεύχος 4, σελ. 6-9
- ΣΩΜΑΤΕΙΟΝ ΦΙΛΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ "Η έκθεση της Ακαδημίας" Αθήνα 1988
- Τζιαφέτας Γ.Ν. "Συνεχής μείωση των γεννήσεων στην Ελλάδα", Δημογραφική Ενημέρωση, Ιούλιος 1989, τεύχος 4, σελ. 12
- Τζιαφέτας Γ.Ν. "Το δημογραφικό πρόβλημα της χώρας" Δημογραφική ενημέρωση, Αύγουστος 1989, τεύχος 1, σελ. 1-2
- Τζιαφέτας Γ.Ν. "Το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας. Η σημερινή κατάσταση και η προοπτική των εξελίξεων" Ίδρυμα Αντιμετώπισης Δημογραφικού Προβλήματος (ΦΙΑΔΗΠ) Αθήνα 1988
- Τριχόπουλος Δ. "Το Ελληνικό Δημογραφικό πρόβλημα" Παιδί και νέοι γονείς, Οκτώβριος 1988, τεύχος 49, σελ. 50-52

- Τσαρούσης Δ.Γ. "Κοινωνική Δημογραφία", Κοινωνική Βιβλιοθήκη-GUTENBERG, Αθήνα 1986
- Υφαντόπουλος Ι. "Προγραμματισμός υγείας της Ελλάδας: Οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις ΚΕΠΕ, Αθήνα 1995
- Φίλιας Β. "Εισαγωγή στην Μεθοδολογία και τις τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών", GUTENBERG, Αθήνα 1977
- Ψαρουδάκης Ν. "Προτού είναι αργά: Μέτρα για την αντιμετώπιση του δημογραφικού θανάτου, το πρόβλημα και η λύση του", κίνημα "Χριστιανική Δημοκρατία", Αθήνα 1985
- Ψαρουδάκης Ν. "Εισηγητική Έκθεση προς τη Βουλή των Ελλήνων", Χριστιανική Δημοκρατία, Αθήνα 10-1-1986

